Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Jacobsen, Jørgen-Frantz

Titel: Nordiske Kroniker

Citation: Jacobsen, Jørgen-Frantz: ”Nordiske Kroniker”, i Jacobsen, Jørgen-Frantz: *Nordiske Kroniker*, 1943, s. 1. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-jacobjf_02-root.pdf (tilgået 16. april 2024)

Anvendt udgave: Nordiske Kroniker

NORDISKE KRONIKER

2

UDGAVEN TILRETTELAGT AF
CHR. MATRAS

3

JØRGEN-FRANTZ JACOBSEN

NORDISKE KRONIKER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1943

4

COPYRIGHT 1943 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL, NORDISK FORLAG, COPENHAGEN

OPLAG: 1500 EKSEMPLARER

PRINTED IN DENMARK
OYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN

5

INDHOLD

- Forord 7
- Danskheden paa Færøerne (26. og 27. 8. 25) 11
- Færøerne og Norge (10. 2. 26.) 25
- Øjeblikkets Island (30.7.26.) 35
- Det suveræne Island (23.8.26.) 41
- Færøsk Selvstændighed (30.9.27.) 47
- Nogle Ord om den færøske Dans (22.11.27.) 55
- Thorshavn (25.7.30.) 59
- Havfiskeri (27.8.30.) 67
- Norske Komplekser (19. 8. 32.) 76
- Det elegante Stockholm (13. 10.32.) 84
- En Preusser (21.3.33.) 94
- Danmark—Norge (6.4.33.) 103
- En gammel Nordhavsby (29.8.33.) 110
- Kongeriget Skotland (28.4.36.) 119
- Edinburgh (29.4.36.) 125
- Moderne Udvikling i en Nøddeskal (16.9.36.) 132
- Den yderste Kyst (12.11.36.) 143
- Et nordisk Sprogs Undergang (22.2.37.) 149
- Det sjette Sprog i Norden (10.12.37.) 157

6
7

FORORD

FORORD

Da *Jørgen-Frantz Jacobsen* døde i Marts 1938, kun 37 Aar gammel, var det ikke blot til stor Sorg for de mange, der havde næret Venskab for ham og sat de største Forventninger til hans Fremtid; det var tillige et Tab, vanskeligt at erstatte, først og fremmest for Færøerne, men dernæst ogsaa for dansk Forstaaelse af disse Øers særlige materielle Betingelser og nationale Forudsætninger. Ingen havde evnet saa klart og saa indsigtsfuldt som *Jørgen-Frantz Jacobsen* og med et Vidtskue, man næppe skulde tiltroet saa ung en Mand, at give den danske Offentlighed et Billede af sine specielle Landsmænds særlige Vilkaar, deres Krav og Udviklingsmuligheder. Ingen var som han egnet til ogsaa i Fremtiden at være Formidleren mellem Danmark og Færøerne. Han var Selvstyremand, men uden Fanatisme. Han ønskede for Øerne størst mulig Selvstændighed i alle indre Anliggender, navnlig saaledes at Færingernes gamle Sprog hævedes op igen til den Rang og Værdighed, der tilkom det. Men han hengav sig ikke til Illusioner om Færøernes fuldkomne Uafhængighed, som han ikke mente vilde kunne opretholdes. Og han foretrak da den gamle Statsforbindelse med Danmark fremfor en hvilken som helst anden, som spekulative Hjerner kunde udpønske, — enten mod Vest eller Øst.

Jørgen-Frantz Jacobsen havde i 1936 offentliggjort sin Bog om Færøerne, et illustreret Bind, først og fremmest anlagt som en Rejsehaandbog, men lige saa forskellig fra de almindelige Turistbøgers tørre Opremsning som den friske Blomst er det fra et vissent Herbarium. Hans alsidige Humanisme, hans smukke og fine Stil og blide Humor løftede denne Haandbog højt op i den bedste 8 Literaturs Luftlag. Hvor betydelig en Skribent han var, blev aabenbart for langt videre Kredse, da hans Roman *Barbara* fremkom efter hans Død og vandt en usædvanlig Udbredelse, i nogen Grad vel paa Grund af den spændende Handling, men dog først og fremmest i Kraft af Forfatterens sjældne Evne til livfuld og gribende Fremstilling. En færingsk Marie Grubbe er *Barbara* blevet kaldt og er det ogsaa, en Bog, fuld af Fantasi, saavel som af Kløgt og Menneskekundskab og skrevet i det smukkeste danske Sprog.

Men vil man have det fulde Indtryk af *Jørgen-Frantz Jacobsens* rigt begavede Forfatterpersonlighed, maa man have hans Kroniker med, dem han begyndte at skrive i *Politiken* fra midt i Tyverne. Da han, stadig sinket i sine Studier af Tuberkulosens idelige Angreb, endelig i 1932 fik sin Embedseksamen (i Historie og Fransk), knyttedes han fastere end før til Bladet, og det var fra begge Sider Meningen, at et regelmæssigt Medarbejderskab nu skulde begynde. Men Tuberkulosen havde ogsaa et Ord at sige og desværre et meget stort Ord. Det pinte *Jørgen-Frantz Jacobsen* ganske overordentlig, at stedse hyppigere og længere Sygdomsperioder tvang ham til at afbryde sin Skribentvirksomhed. Han skulde, i Følge sin Aftale med Redaktionen, behandle alle de forefaldende Emner af nordisk Natur, men overkom det ikke. Han foretog dog paa Bladets Vegne et Par Rejser, hvoraf Resultatet bl. a. blev de aldeles straa-lende Skildringer fra Stockholm, fra Bergen og fra Edinburgh, skrevne af en Sprogets Mester. Som alle andre gode Skribenter, kom Jørgen-Frantz Jacobsen ingenlunde let til det. Han arbejdede med sit Sprog og skabte derved ogsaa sin egen Stil, en Stil af en personlig Charme, hvori der er Mindelser baade af Anatole Frances underfundige Ironi og af hans andre flittigt studerede Forbilleder.

Men altid vendte denne europæisk uddannede Aand dog tilbage til Færøerne. Og ikke mindst hans færingske Kroniker vakte stor Opmærksomhed. De bevirkede hurtig, at den færingske Ungdom samlede sig om ham og i ham saa' deres kommende Fører frem mod en større national Udvikling, mod et i alle Henseender, baade materielt og aandeligt, rigere Liv. De fleste og væsentligste af 9 *Jørgen-Frantz Jacobsens* Kroniker er nu samlede i denne Bog, i hvilken færingske Emner vel fylder Halvdelen. Som en af de betydeligske af dem turde fremhæves en af de sidste, skrevet i 1936, med Titlen *Moderne Udvikling i en Nøddeskal*. Jørgen-Frantz Jacobsen sendte den i sin Tid til *Politikens* Redaktion, ledsaget af et Brev, hvori han skrev:

... Den handler om noget saa specielt som Færøerne, men indeholder samtidig betragtninger af almén art; med udgangspunkt i færøiske forhold filosoferer den, i al beskedenhed, over udvikling i det hele taget. Jeg haaber derfor, De vil kunne acceptere den som et — omend periferisk — indlæg i den staaende debat om det egentlige i vor tid. Den har kostet mig meget hovedbrud; *det er vanskeligt at give sin inderste mening en klar form*.

— — —

I disse Par Linier har *Jørgen-Frantz Jacobsen* — omend kun indirekte — angivet sin egen Placering i Tiden. Han var utvivlsomt glødende færøisk Patriot og brød sig vist i Grunden ikke om at leve andre Steder i Verden. Ganske vist taler han selv (i et Brev i 1937) om „denne uhyggelige færøiske vinter":

... Jeg holder mig forsigtig afventende, — skriver han fra et af sine talrige Sygelejer —, spejdende efter blidere vejr og glade foraarsvinde. Heroppe har vi jo ikke kulde, vinteren bestaar i uafladelige orkaner og næsten underjordisk mørke ...

Alligevel, trods alt, trods de rasende Storme og det underjordiske Mørke var det nu en Gang her paa Færøerne, Livet havde anbragt ham. Men hans Aand omfattede Europa. Han forbandt sin levende Forstaaelse af alt menneskeligt og Sans for Skønhed i alle dens Former, i Literatur, Kunst og Musik, med en udstrakt historisk Viden, der havde befæstet hans Overbevisning om Muligheden af en fælles-europæisk Udvikling paa Frisindets og Folkelighedens Grund. Han var baade Færing og Europæer. Han saa' ikke sine fædrene Øer som nogle ensomme og isolerede Klipper, beskyllede af Atlanterhavet, næsten utilgængelige; nej, ved Kulturens og Fremskridtets mange fine Traade knyttedes de først og 10 fremmest til Danmark, men derigennem ogsaa til det hele Europa og den ganske Verden, en Mikrokosmos, der genspejlede Jordkloden, og saaledes blev for ham de specielle færingske Problemer — i en Nøddeskal — det foruroligende Spørgsmaal om hele den moderne Udvikling, dens Tempo og navnlig dens Retning.

Det er godt, at nu ogsaa *Jørgen-Frantz Jacobsens* Kroniker udkommer som Bog. Sammen med *Barbara* og hans Bog om Færøerne vil de holde Mindet levende om en rigt begavet ung Mand, der havde sat sig store Maal i Livet og vilde have naaet dem, om ikke den Sygdom, han droges med, havde været den stærkeste. Tuberkulosen slap ikke sit Tag i ham. Naar Lægerne mente at have faaet Bugt med den gennem en langvarig og for Patienten ofte højst pinefuld Behandling, brød den frem igen et andet Sted i hans hærgede Legeme. Han førte selv Kampen som en Helt, med en Taalmodighed og en mild Sindsro, der i Virkeligheden var Udtryk for hans instinktive og forunderlig stærke Livsvilje. Han skriver endnu i Marts 1936 fra Thorshavn i et Brev, i hvilket han først har givet en for hans Venner saare mistrøstig Beskrivelse af sin Sygdom:

. ... denne nøgterne skildring af min tilstand er dog ikke udtryk for tilsvarende trist stemning. Jeg siger det *ma foi* ikke for at prale, men mit humør er virkelig ganske godt. Det er ikke min skyld. Jeg ved ikke hvor saadant kommer fra. Endnu en gang maa jeg sande *La Rochefoucauld's* ord om, at et menneskes lykke mindre er afhængig af dets *fortune* end af dets *humeur*.

— —

To Aar efter forsamledes herværende Færinger og*Jørgen-Frantz Jacobsens* talrige danske Venner ude paa den grønlandske Handels Kaj paa Kristianshavn om Kisten, der skulde føre hans afsjælede Legeme tilbage til Øerne, hvis varme Talsmand han havde været overfor Danmark, overfor Europa.

Vald. Koppel.

11

DANSKHEDEN PAA FÆRØERNE

Det færøske Spørgsmaal er højaktuelt nu i disse Aar. Særlig efter at det er traadt i Forbindelse med det dansk-norske Mellemværende, har den danske Presse vist det stor Opmærksomhed. Dette er sikkert kun godt. Den største Indvending, man i tidligere Tid kunde fremføre mod den danske offentlige Menings Forhold til Færøerne, var den næsten fuldstændige Ligegyldighed, der vistes Problemet. Nu er denne Ligegyldighed gaaet over til en vis opmærksom Ængstelighed.

Maaske ikke uden Grund.

Set paa Baggrund af de Reduktioner, som det danske Monarki siden 1814 har været udsat for, er det let forstaaeligt, at man i Danmark med en vis Bitterhed betragter de færøske Selvstændighedsbevægelser. I 1814 mistedes Norge, i 1864 Slesvig og Holsten, i 1916 gik de vestindiske Øer fra, i 1918 Island; og nu begynder Tampen at brænde paa Færøerne: Foruden Selvstyre ønsker Færingerne ogsaa at fortrænge Dansk fra Øerne, skriver mange Blade. „Danskhedens Sag paa Færøerne" er en Vending, man kan træffe paa. „Vor *nationale* Sag paa Færøerne1" er i enkelte Kredse ikke langt fra at være et Slagord.

Man synes dog til en vis Grad at glemme, at det ikke er en *dansk*, men en af *dansk- norsk- tyske* Elementer bestaaende Stat, der saaledes i det sidste Aarhundrede er faldet fra hinanden. Bortset fra det smerteligste Tab, Nordslesvig, — det Tab, som 1919 i alt væsentlig raadede Bod paa, — er *Danskheden* jo forblevet intakt. Det egentlige Danmark er urørt. Det er de fremmede 12 Bestanddele af Riget, som er faldet fra. Riget er herved snarere blevet stærkere end svagere.

Hvad *Færøerne* nu angaar, saa hører ogsaa de til de fremmede Bestanddele af Riget, de ikke-organiske Dele af Danmark. Sammen med Grønland udgør de den sidste Rest af de danske Kongers i sin Tid saa omfattende ikke-danske Omraade. En Del af *Danmark*, noget nationalt set dansk, kan ikke tabes med

Færøerne. Disse Øers eventuelle Tab vilde snarere være at ligne ved Holstens Tab end ved Nordslesvigs. Det vilde imidlertid være smerteligt og urimeligt, hvis Færøerne skulde falde fra Riget. Smerteligt, fordi det drejer sig om et Broderfolk, som i over 500 Aar har været loyale Statsborgere. Urimeligt, fordi det hele Problem, den hele Uoverensstemmelse i Virkeligheden er saa lille, at den med lidt Indsigt i Forholdene let kunde løses.

Men denne Indsigt synes at mangle. En af de Fejl, Danmark, baade de styrende Kredse, Pressen og den offentlige Mening, gør sig skyldig i, er at man betragter Færøerne som noget *nationalt* set *dansk*, medens de i Virkeligheden næsten kun *statsretsligt* set er danske.

Ud over det administrative Faktum, at Øerne er et dansk Amt, kan man kun i yderst ringe Grad tale om *Færøernes Danskhed*, og det er paa dette Punkt, at man i Danmark synes at gøre sig skyldig i en Misforstaaelse af fundamental Art. Nærværende Artikel er da et Forsøg paa nærmere at præcisere *Danskhedens*, det vil i alt væsentligt sige *det danske Sprogs* Stilling paa Færøerne i Fortid og Nutid.

Som det sikkert vil være bekendt, var det først i det 14. Aar-hundrede, at Færøerne — sammen med Norge og dette Lands øvrige Nordhavsbesiddelser — kom ind under de danske Kongers Scepter. Man gør sig sikkert ikke skyldig i nogen større Letsindighed, naar man antager, at Danskheden paa Færøerne før dette Tidspunkt var lig Nul, og selv i den følgende Tid lige op til Reformationen har Øerne vistnok ikke haft stort andet tilfælles med Danmark end Kongerne.
13

Danskhedens Historie paa Færøerne begynder med Reformationen. Hvordan denne har formet sig deroppe, véd man kun meget lidt om, men sikkert er det, at den — ligesom i Norge — har haft til Følge, at *Dansk* mere eller mindre gradvis er blevet Kirkesprog. Hvad der ellers var en af Reformationens vigtigste Idéer: at Mo-dersmaalet skulde være Kirkesprog, kom saaledes ikke til at ske Fyldest i dette Tilfælde. Hermed var Begyndelsen gjort, og i det følgende Tidsrum lige op til Monopolhandelens Ophævelse, altsaa i Perioden ca. 1535 til ca. 1850, er det, at dansk Sprog erobrer den Position, som det endnu delvis besidder.

Fra før Reformationen findes der Diplomer affattet paa et Sprog, som nok tør kaldes *Færøsk*, selv om Afvigelsen fra samtidigt *Islandsk* ikke er stor (se J. Jakobsen: Diplomatarium Færoense). Der eksisterer fra Middelalderen ingen Dokumenter, som er skrevet paa *Dansk*, men efter Reformationen bliver det saaledes, at alt, hvad der overhovedet skrives, det skrives paa Dansk. Det officielle Sprog, Administrationens, Retsplejens og Handelens Sprog bliver *Dansk, Lagtingets* Protokoller er ført paa Dansk, selv om man maa antage, at dets Forhandlinger — i hvert Fald i bevægede Øjeblikke — er foregaaet paa *Færøsk*.

Det danske Sprog var imidlertid paa denne Maade trængt ind paa et Omraade, hvor det ikke fuldt ud slog til. Talrige nødvendige Ord, som betegner forskellige særfæreøske Fænomener, fandtes ikke i Dansk. Man optog da de færøske Betegnelser i en efter Dansk tillempet Form, f. Eks. *Søjd*, færøsk *Seyður*, oldn. *Sauðr* o. m. a. Slige ejendommelige dansk-færøske eller maaske snarere dansk-norske Bastardord, som faktisk hverken er danske eller færøske (findes de i den ny danske Ordbog?), forekommer stadig i store Mængder i den færøske Administrations danske Sprog.

De færøske *Stednavne* fik heller ikke uden videre Adgang til Papiret. Saa snart de skulde skrives, fik de en efter Dansk tillempet Form. Ofte skete dette ved en simpel Oversættelse, saa at f. Eks. det, der paa Færøsk hedder *Fuglafjörður* blev til *Fuglefjord* etc. Men i andre Tilfælde er der foregaaet en mere eller mindre barok 14 Forvanskning: *Oyvindarfjörður* er f. Eks. blevet til *Andefjord*! Det er dog kun de vigtigste Stednavne, som saaledes har faaet en blivende dansk Sideform, og det Fordanskningsarbejde, som her er foregaaet, tilgiver man gerne de Præster og Embedsmænd, som levede i en fjern og grinagtig Tid. Mindre tilgiveligt er det imidlertid, at der saa sent som i 1915 fra dansk Side er gjort et veritabelt Attentat paa de Stednavne, som ingen dansk Form har. Det er *Generalstaben*, som er Mester for dette. Medens paa de tidligste Generalstabskort disse Navne er skrevet paa Færøsk med en gennemført og udmærket Ortografi, som vistnok er tilvejebragt ved filologisk Hjælp, og som saaledes udmærker sig fremfor Ortografien paa alle de andre Generalstabskort, har man paa et i 1915 udgivet Kort konsekvent og uden smaalige Hensyn fjernet alle disse Navne og erstattet dem med ny danske Former af eget Fabrikat. Muligvis betyder dette sproglige Misgreb et Fremskridt i Retning af større Komfort for danske Tunger, men Færingerne kan ikke billige, at der drives slige Fastelavnsløjer med deres Stednavne. Heldigvis har Generalstaben ved disse operative Indgreb opnaaet saa pragtfulde Resultater i Retning af det groteske, at hele Foretagendet paa Forhaand er latterliggjort, og at man tør haabe, at Forsøget ikke gentager sig.

Paa en lignende Maade, som det er gaaet Stednavnene, er det ogsaa gaaet *Personnavnene*. Disse, der før Reformationen var gammelt nordiske — ligesom de endnu er det paa Islandsk — blev efter denne danske, hovedsagelig bibelske. Dog opretholdtes ogsaa her Dobbeltformer, én skreven, som var helt dansk, og én færøsk Talesprogsform, f. Eks. *Jacob*, der paa Færøsk udtales *Jákup*?. Resultatet er blevet, at Færingerne nu hedder Jens Hansen, Peter Poulsen, Ole Jacobsen etc. Forsøg paa at genindføre færøske Efternavne vanskeliggøres i høj Grad af de danske Love. En Mand, som aldrig kaldes andet end *Poul* i *Geil*, og som ønsker at hedde saadan, kan ikke komme til det.

Skal man i faa Ord karakterisere den Stilling, *Dansk* i Løbet af denne Periode (ca. 1535—ca. 1850) har opnaaet, kan man gøre det 15 ved at sige, at det erobrede Papiret. *Man skrev Dansk*, og de færøske Navne, Sted- og Personnavne, som man af administrative Grunde ikke kunde undvære paa Papiret, fik en fordansket Form.

Men et Omraade, hvor *Dansk* ikke trængte frem, er Talesproget. Naar undtages ganske faa danske, o: i de fleste Tilfælde *neder-tyske* Laaneord, forblev det færøske Talesprog saa at sige upaavirket. I Modsætning til Norge er *ingen Del af det færøske Folk blevet dansktalende*. De danske Embedsfamilier, som blev boende paa Øerne, giftede sig hurtigt ind i færøske Slægter og blev i Løbet af én eller højst to Generationer fuldstændig faroificerede, og dette gælder samtlige — maaske slet ikke saa faa — fremmede Elementer, der i Løbet af Perioden er kommet ind i Landet.

Man vil maaske nu indvende: selv om Færøerne sprogligt set ikke var danske, saa maa de dog kulturelt set have været det, i Kraft af at Skrift- og Kirkesproget var Dansk. Men dette holder ikke Stik. Den kirkelige Kultur var overvejende dansk, det er sandt. Men hermed er man ikke færdig med det aandelige Liv paa Færøerne i de Tider. Hvad man uden at fornærme den udmærkede Jesper Brochmand kan sidestille med hans og andre Præsters Postiller, er den store mundtlige Tradition af Sagn, genealogiske Forhold og navnlig Folkeviser, som den Gang levede og for Resten delvis endnu lever paa Færøerne. Disse Ting, der nu alle er nedskrevet, er det færøske Sprogs egentlige Literatur. De har spillet en uhyre Rolle. Disse Sagn og Folkeviser var det færøske Bonde-og Almuefolks egentlige Aandsliv. Det Moment af Trofasthed mod Fortiden og nøjagtig mundtlig Overlevering fra Slægt til Slægt, som karakteriserer de islandske skrevne Sagaers Forhistorie, genfindes her i den færøske Tradition. Det fortjener i denne Forbindelse at nævnes, at foruden de færøske ogsaa en Del *danske* Folkeviser har været kendt og overleveret og stadig synges paa Færøerne. Disse Visers Tilstedeværelse forklares ved den Omstændighed, at Peder Syvs danske Folkeviseudgave har været læst deroppe. Ganske interessant er det at iagttage, at disse Viser, da Overleveringen i Danmark begyndte at svigte, indpodedes i den 16 færøske, mundtlige Traditions stadig livskraftige Træ og her endnu lever, omend de ogsaa synger paa deres sidste Vers.

I øvrigt har hele denne Periodes Udvikling paa det sproglige, som paa alle andre Omraader, været yderst langsom. Monopolhandelen isolerede Øerne for ydre Paavirkning. Derfor har det danske Sprog ikke — som i Norge — formaaet at fortrænge det oprindelige Sprog, som sikkert ikke har undergaaet mange Forandringer i disse 300 Aar.

Men i 1856 ophæves Monopolhandelen. Dette store Vendepunkt i Øernes økonomiske Historie maatte nødvendigvis ogsaa blive et kulturhistorisk Vendepunkt. Øerne laa nu aabne for al ydre evropæisk Paavirkning. Pludselig mødtes Middelalder med den moderne Tid. Forholdsvis hurtigt viste Følgerne sig af denne de økonomiske Forholds ændrede Tilstand — som et rent kulturelt Chok. Den færøske Bonde- og Almuekultur sank i Grus. Handel og navnlig Fiskeri kom hurtig til at spille en dominerende Rolle. Befolkningen var i stærk Vækst. De gamle, næsten stivnede Samfundsforhold, hvorun der alle Mennesker enten var Jordbesiddere eller Jordbesiddernes Tjenestefolk, sprængtes. Bondegaardene, hvis Arner tidligere havde været de Steder, hvor alle Folk samledes om den rige, mundtlige Tradition, Sagnene og først og fremmest Kvadene, mistede nu deres kulturelle Betydning. Den mundtlige Tradition, Kernen i det færøske Folkeliv, begyndte at glide af Folkets Bevidsthed. Folket var saaledes kulturelt kastet ud af sit gamle Leje, kommet ud i en ny Udvikling. Turen kom dernæst til Sproget. De fremmede Laaneord vrimlede frem — mest i Tórshavn og paa de større Pladser, mindre paa de afsides Steder. Det er ikke for meget sagt, at Sproget, saadan som det taltes i Torshavn ca. 1900, var lige saa fuldt af danske Laaneord, som Dansk nogen Sinde har været det af nedertyske. Ikke blot Ordforraadet var saaledes ude for Forandring: selve Sprogets Bygning, først og fremmest den gamle, fyndige, nordiske Udtryksmaade, men dernæst Grammatikken med de tre Køn og fire Kasus kom ud for en Rystelse. Helt uden Betydning har det sikkert ikke været, at Folkeskolen, som i disse Aar organiseredes paa 17 Færøerne, blev dansk, omend med færøskfødte Lærere. Den i Tórshavn oprettede Realskole og det dertil knyttede Seminarium var fuldstændig danske. Der opstod herved en særdeles oplyst Klasse, der var under en højst gavnlig Paavirkning af dansk Kultur. Det blev ogsaa langt mere almindeligt, at Færinger kom til Danmark for at studere eller — hvad der skulde faa stor Betydning — besøge Højskoler.

Hele Udviklingen syntes saaledes at tendere henimod Øernes gradvise Fordanskning, sprogligt som kulturelt. Færøerne kunde synes paa Vej til at dele Shetlands og Orknøernes Skæbne og ligesom disse Lande paa Grund af for stærk fremmed Indflydelse miste deres originale Præg. Men Berøringen med dansk Kultur kom i sidste Instans ikke til at virke fordanskende, men tværtimod nationalt vækkende. Det er den danske Kulturs store Fortrin, at den — i hvert Fald i det 19. Aarhundrede — ikke har været aldansk, selvforgudende, men nordisk orienteret, alsidig, nationalt set frisindet. Det var netop blandt de Mænd, der var under den største Indflydelse af dansk Aand, først og fremmest *V. U. Hammershaimb*, det færøske Skriftssprogs Skaber, *Svend Grundtvigs* og *Ingemanns* nære Ven, Mænd, der aldeles ikke kunde være dansk Sprog og dansk Kultur fjendtlige, at den nationale, færøske Bevægelse rekruteredes. Dansk kulturel Indflydelse kan man for en stor Del takke for, at disse Færinger fik Øjnene op for deres egne hjemlige, nationale Værdier.

Og Bevægelsen fik megen Støtte og Opmuntring fra dansk Side. Selv om Administrationen ofte

tilkendegav sin absolutte Foragt for færøsk Sprog, var der mange Videnskabsmænd, der viste det saa meget des større Interesse.

Denne Bevægelse var altsaa ikke danskfjendtlig, men tværtimod danskpræget. Men ifølge hele Sagens Natur kunde den ikke andet end komme til at staa i et Modsætningsforhold til Dansk, idet Bevægelsen bl. a. gik ud paa at hindre, at Øerne paa Grund af for stærk Fremmedindflydelse (d. v. s. dansk Indflydelse) skulde miste deres nationale Præg og først og fremmest deres gamle Sprog. Det 18 ligger uden for Emnet at ville skildre den færøske, nationale Bevægelse nøjere. Dens Berettigelse kan der ikke være nogen Tvivl om. Her vil vi kun se paa dens Resultater, dens Indflydelse paa den kulturelle og sproglige Udvikling. Og denne Indflydelse har været afgørende.

Det kan nu med Sikkerhed siges, at Færingerne ikke vil blive dansktalende, det viser det sidste Kvartaarhundrede tydeligt.

Dansk har siden 1900 tabt Terræn og besidder end ikke den Betydning, det havde før Monopolhandelens Ophævelse. Medens det tidligere, da det færøske Skriftsprog endnu ikke var skabt, var en Nødvendighed altid at *skrive Dansk*, fordi Dansk faktisk var Øernes Skriftsprog, skriver et stadigt voksende Antal Færinger nu altid Færøsk, saa vel privat som offentligt.

Udviklingen træder tydeligt frem i Aviserne. Den første færøske Avis „*Dimmalætting* " var, da den i 1878 blev startet, udelukkende skrevet paa Dansk. Nu er den for en meget stor Del skrevet paa Færøsk, og den Omstændighed, at nogle, særlig politiske, Artikler stadig er danske, skyldes vistnok Hensynet til danske Abonnenter. Et andet Blad *Foringatidindi*, der udkom i Aarene før Aarhundredskiftet var udelukkende færøsk. Det samme har en Overgang været Tilfældet med Bladet *Tingakrossur*. Nu er imidlertid en ikke helt ringe Del af dets Indhold Optryk af eller originale Artikler paa Norsk, særlig Landsmaal, og Bladet har herved mistet noget af sit færøske Præg. Forhaabentlig er dette kun et forbigaaende Fænomen. Selv om en kulturel Orientering i Retning af Norge i mange Henseender kunde være frugtbar, maa man ikke et Øjeblik glemme, at der — paa Grund af den større Sproglighed — er langt større Fare for en Norvegisering af Færøerne end for en Danisering. Men bortset fra dette lille Sidespring i Retning af *Norsk*, viser Udviklingen tydeligt, at det gaar fra *Dansk* til *Færøsk*.

Denne Udvikling er formodentlig en Nødvendighed. Den gamle Tingenes Tilstand med ét Talesprog og ét Skriftsprog var mulig før 1856, da Forholdene endnu var saa temmelig middelalderlige. Under moderne Forhold, hvor Læsning saavel af Litteratur som af 19 Aviser og anden for det praktiske Liv nødvendig Lekture spiller en saa uhyre Rolle, vilde det sandsynligvis være vanskeligt at bevare to Sprog ved Siden af hinanden. Enten maa Skriftsproget eller Talesproget blive det eneraadende. Det drejer sig om et Enten—Eller. Enten maa Færøsk erobre den Stilling, Dansk hele Tiden har besiddet, eller ogsaa vil Dansk fra kun at være Skriftsprog efterhaanden gennem en længere eller kortere Udvikling naa hen til ogsaa at blive Talesprog. Det er det første af disse Alternativer, der synes, — ja som sikkert vil blive til Virkelighed.

Hermed være nu ikke sagt, at *Dansk* ganske vil blive et ukendt Sprog paa Færøerne. Det er givet, at man paa disse Øer aldrig vil kunne nøjes med Færøsk, i alt Fald ikke i de første hundrede Aar. Det bliver nødvendigt, at *alle* Færinger — ikke blot af kulturelle, men ogsaa af økonomiske Grunde — foruden deres eget Sprog forstaar at læse og tale et andet Sprog, helst et skandinavisk. Forudsat at den politiske Forening med Danmark vil vedvare — hvad den sikkert vil — er det lige saa sandsynligt, som det er rimeligt, at Færingerne vedbliver med at lære Dansk.

Den nationale Bevægelses Maal har heller aldrig været at udrydde Dansk. Ganske vist vil man ikke have, at Dansk skal være Undervisningssprog i Folkeskolen, saadan som det nu er det, medens Modersmaalet kun er et Lærefag, men man vil paa den anden Side heller ikke udstøde det af Skolen. Man ønsker simpelt hen, at Færøsk skal være Undervisningssprog, Dansk Lærefag.

Alle disse Bestræbelser rummede, som allerede paavist, fra første Færd af ikke Gnist af Uvilje mod dansk Sprog endsige Danmark. Tværtimod. Ej heller har der i Begyndelsen været nogen større Uvilje imod dem fra dansk Side. Naar imidlertid Stillingen efterhaanden er blevet saa tilspidset, som den er, skyldes det den Omstændighed, at hele det nationale færøske Spørgsmaal paa en yderst kortsynet og uforstandig Maade er blevet gjort til Genstand for en Politik, hvis Latterlighed det engang vil blive Historiens ikke alt for morsomme Opgave at fremdrage.

Trods alt fortsætter Færøsk sin Fremgang. Det er sikkert kun et 20 Spørgsmaal om Tid, naar Sambandspartiet vil stemme for, at Modersmaalet blivet Skolernes Undervisningssprog. Sambandspartiet er allerede veget paa andre Punkter og har givet Færøsk en vis Position indenfor Kirken og Retsplejen. Den Del af Administrationen, som sorterer direkte under Lagtinget, f. Eks. Telefonvæsnet, bruger færøsk Sprog. At Sambandspartiet saaledes Punkt for Punkt giver efter, ja bogstavelig talt realiserer sine Modstanderes Program, viser bedre end noget andet, med hvilken Kraft Færøsk vinder Terræn og hvor mange Ofre Partiet maa gøre for ikke at miste Kontakten med sine Vælgeres Stemning.

Som det af det foregaaende vil fremgaa, har Færøerne sprogligt set ikke paa noget Tidspunkt været absolut danske. Færingerne har *aldrig været dansktalende*, derimod nok *danskskrivende, men dette sidste gælder nutildags kun delvis.* Noget helt andet er, at Færingerne nu som før kan forstaa og tale Dansk, noget, de nødvendigvis maa blive ved at kunne. Alt i alt er Færøerne saaledes — selv paa indeværende Tidspunkt — sproglig set mindre dansk end Norge, hvor det *dansk-norske* Sprog stadig tales af Befolkningens Flertal.

Kulturelt set har Øerne i en noget højere Grad været præget af Samhørigheden med Danmark. Det kan ikke nægtes, at dansk Aand og Tænkemaade, særlig i de sidste 70 Aar, har betydet meget og har virket befrugtende paa den nationale Bevægelse, og at alle —*særlig de nationale*, mindre derimod Sambandspartiet, hvis kulturelle Pretentioner i det hele taget ikke er meget iøjnefaldende — nærer stor Kærlighed til dansk Litteratur. Men samtidig har det specielt færøske, hele den store Tradition, Kvad- og Dansekulturen, altid spillet en saa stor Rolle, at man ingenlunde i kulturel Henseende kan betegne Færøerne som et Stykke Danmark.

Imidlertid. Spørgsmaalet om Færøernes Danskhed er ikke udtømmende undersøgt ved at man udelukkende betragter sproglige og kulturelle Forhold. Af fuldt saa stor Betydning er *Sindelaget*: føler Færingerne sig som danske?
21

Nej. Og de har aldrig gjort det. De har vist Riget stor Loyalitet, og et overvældende Flertal ønsker at forblive Borgere i det danske Rige. Færingerne har haft — og har — stor Kærlighed til Danmark. Men de føler sig som Færinger, og de betragter alle dem, der ikke hører hjemme paa Øerne — deriblandt ogsaa Danskerne — som *Udlændinge*, Fremmede, Folk af en anden Nation.

Den i øvrigt sikkert velmenende Opfattelse, at Færingerne skulde være danske paa samme Maade som Jyder eller Bornholmere, deles ikke af nogen Færing og sikkert heller ikke af nogen af de Danske, som har været paa Øerne.

Hvad der i en ikke ringe Grad akcentuerer Forskellen mellem Dansk og Færøsk, er det rent sociale Moment, at man paa Øerne hovedsagelig kender Danskerne i Form af Embedsmænd. Embedsmænd kan være saa taktfulde de være vil, de kan aldrig blive den heldigste Repræsentation for et Folk. En Færing karakteriserede engang paa følgende meget træffende Maade sine Følelser over for Danskerne: „Jeg holder meget af Danskerne — naar jeg træffer dem i deres eget Land."

Hermed være selvfølgelig ikke sagt, at der ikke til enhver Tid har været og stadig er danske Embedsmænd, som er meget populære, ja elskede, men dette er sjældent, simpelt hen paa Grund af den ringe Kontakt, Embedsmændene har med Befolkningen.

Embedsmændene er en fremmed Kaste. I en lille By som Tórshavn er de til en vis Grad toneangivende, og i Kraft heraf er det danske Sprog paa Færøerne kommet til at spille en Rolle, som kan lignes ved den, Tysk har spillet f. Eks. i det 18. Aarhundredes København. Som en Tórshavner vittigt har bemærket: „Færøerne er det eneste Sted i Verden, hvor det er fint at tale Dansk." Man sporede heri en Animositet, som ikke er ulig den, P. A. Heiberg i sin Tid følte over for det tyske Sprog.

Foruden af Embedsmænd — herunder ogsaa mange fortræffelige Præster — har Danskheden i de sidste Aar været repræsenteret af en Del Lægprædikanter eller Missionærer, som de kaldes. En lidt heldigere Repræsentation for dansk Aand kunde vel nok 22 tænkes og vilde ikke være af Vejen. At Mænd som Prof. Vilhelm Andersen kommer til Torshavn, hører til de store, men desværre alt for sjældne Begivenheder. Og dog ligger netop her et Omraade, som de, der virkelig ønsker et godt Forhold til Færøerne, burde have for Øje. Dansk Litteratur, dansk Malerkunst (der er for Tiden en dansk Udstilling paa Island — kommer den til Færøerne?) og dansk Musik vilde virke i høj Grad befrugtende paa den Kærlighed, som i Virkeligheden alle Færinger — ogsaa Patursson — nærer til Danmark og dansk Kultur. Men af Musik har man hidtil maattet nøjes med den golde og fortærskede Melodi, der gaar ud paa, at Færingerne er og har at være danske.

Paa Færøerne er det en Selvfølge, at Danske og Færinger er to Nationer. Man iagttage følgende Replikskifte mellem to danske Marinesoldater i Tórshavns Gader: Er han dansk? — Nej, han er færøsk — og man tænke sig f. Eks. Ordet *jysk* indsat i Stedet for *færøsk*.

At Færøerne saaledes — nationalt set — ikke er danske, at de trods mere end 500 Aars politiske Tilknytning til Danmark fuldt ud har bevaret deres egenartede Præg, frem for alt deres Sprog, er imidlertid et Faktum, som kun delvis er anerkendt i Danmark. Danske Videnskabsmænd lige fra Rafn og op til de nulevende har forstaaet det og har vist bl. a. færøsk Sprog en stor Interesse, som Færingerne har Grund til altid at være taknemmelige for. Men den danske Offentlighed, en stor Del af Pressen og — hvad der er det værste — i mange Tilfælde ogsaa Administrationen og Lovgivningen, enten kan eller vil ikke se de faktiske Forhold i Øjnene.

Det synes at være et Dogme, at Færøerne *er* og *skal være* danske, ja, Udtryk, som kunde pointere, at Øerne ikke er et rent Stykke Jylland eller Læsø, synes ligefrem at være Genstand for Tabu. „Vort nordligste

Amt" er en meget yndet Omskrivning for Færøerne. Færøsk Sprog kan opnaa at blive kaldt Færingernes „Modersmaal i snævreste Forstand", saaledes bl. a. i „Biografisk Haandlexikon" i en Artikel om Dr. Jakob Jakobsen. Det er et 23 stort Spørgsmaal, om denne Mand, hvis han havde levet, vilde have befundet sig vel ved en saadan Degradation af det Sprog, som var hans ét og alt.

Den varme Sympati, som Færingerne ofte møder fra dansk Side, vises dem i Reglen ikke i deres Egenskab af Færinger, men i deres formodede Egenskab af Danske. Det virker derfor ofte saarende og opfattes af Danske ligefrem som Utaknemmelighed, naar Færinger hævder, at de ikke er danske. Imidlertid. Det *maa* hævdes. Divergenserne mellem den gængse danske Opfattelse og det færøske Synspunkt er saa store, at der maa Oprigtighed til. Ethvert Forsøg paa at tilvejebringe Forstaaelse vilde ellers komme til at minde for meget om den berømte Mæglingsscene, som findes i Molières *L'avare*, og hvor Maître Jacques søger at stifte Forlig mellem Harpagon og Sønnen.

De, der skulde være nærmest til at virke formidlende mellem Dansk og Færøsk, nemlig Færøernes officielle Repræsentanter, der jo som bekendt kaldes Sambandsmænd, gør det ikke. Faa har, som den efterhaanden ganske bekendte Hr. Effersøe, bidraget til at uddybe Modsætningerne. Den klassiske Forligsmand hos Molière kunde næppe have gjort det bedre. I Stedet for at sige, hvordan det virkelig forholder sig med Færingernes Nationalitet har Effersøe ophidset den danske Offentlighed imod den nationale færøske Bevægelse, og han har haft Dristighed til at sidestille Danskhedens Stilling paa Færøerne med dens Stilling til Slesvig. En pietetsfuld Jongleren med den slesvigske Sag!

Mærkeligt er det, at Sambandsmændene ikke kan indse, at det er af største Vigtighed, at man snarest muligt i Danmark kommer til Klarhed over de nationale Forhold paa Færøerne. For Rigsforbindelsens Skyld. Bliver Danmark i sin Desorienterethed ved med at tro og handle, som om Færøerne var et homogent Stykke Danmark, vil der efterhaanden paa Færøerne opstaa en Bitterhed, som kan blive en alvorlig Fare for Rigsenheden. Er det saa underligt, at det saarer Færingerne, at deres Nationalitet stadig under-kendes?
24

Som om de kunde blive danske, ved at „Nationaltidende" tilstrækkeligt mange Gange betegnede dem som saadanne!

Færingerne er statsretsligt set danske. Nationalt set er de det ikke.

Dette er i Grunden hele Problemets Nøgle. Hvis man anerkender, at Færøerne er et fremmed, ikke-dansk Element inden for Riget, og i Overensstemmelse hermed fører en Rigspolitik, en Helstatspolitik, vil man i Færingerne finde loyale Borgere, og Rigsforbindelsen vil være sikret.

Men fortsætter man den Politik, der forudsætter, at Øerne er en nordvestlig Pendant til Bornholm, at det drejer sig om noget nationalt set dansk, vil Rigsforbindelsen næppe blive varig. Man vil da kun komme til at lægge Ved til det Baal, enkelte Nordmænd er i Færd med at optænde: Den Separatisme, som Effersøe siden 1906 har bekæmpet, blev i 1923 til Virkelighed. Et smukt Eksempel paa, hvad man ved Ihærdighed kan opnaa. Ganske vist drejer det sig foreløbig kun om en Haandfuld Intransigente. Men det maa for Rigsforbindelsens Skyld paapeges, at disses Antal under den nuværende Situation har gode Vækstforbindelser. Sagerne *kan* tage en farlig Vending. Det maa haabes, at Sambandsmændene — medens det endnu er Tid, og i deres egen Politiks Interesse — i Stedet for behagesygt at logre med Halen siger den Sandhed, som de for længst selv har erkendt: at de er Færinger.

Saa vil Danskerne maaske omsider tro det.

25

FÆRØERNE OG NORGE

De nordiske Nationer synes at have en særlig Tilbøjelighed til at drage smaaligt nationalistiske Momenter ind i deres Stridigheder. Var Rollo dansk eller norsk? Bør Edda- og Skjaldekvadenes Sprog kaldes oldislandsk eller oldnorsk? Man er gaaet saa vidt som til at se nationalistisk paa Spørgsmaalet om, hvorvidt den Kugle, som dræbte Carl XII, var norsk eller svensk. Selv Ludvig Holberg er blevet draget ind i Stridighederne, til Trods for at man ikke længe kan være i Tvivl om, hvad den store Humanist selv havde tænkt om slige Lapperier.

I disse Dage raser Krigen over en bred Front mellem Danmark og Norge. Stilner den et Øjeblik af ved

Østgrønlands øde Kyster, blusser den med des større Heftighed op ved Holmens Kanal, hvor Tordenskjolds Ben hviler.

Det skyldes denne vindicerende nordiske Psykologi, at ogsaa Færøerne er blevet aktuelle. Før var Færøerne et upaaagtet Problem i Danmarks Rige. Færingerne havde sikkert kunnet skrige sig hæse og desperate i deres atlantiske Isolation uden i særlig Grad at fange Danmarks Øre. Men da det en skønne Dag hed: Er Færøerne danske eller norske? forandredes Situationen pludselig.

I Modsætning til Kuglen som dræbte Kong Carl, til Tordenskjolds jordiske Rester og til Østgrønlands umælende Moskusokser, forholder det sig saaledes med Færøerne, at man her staar over for en Stridens Genstand, som selv har et Votum, og hvis Røst endda bliver af afgørende Betydning: om Færingerne er Danske eller Norske, eller hvad de nu er, er noget, de bedst selv maa kunne afgøre.
26

Naturligvis er Færøerne ikke norske, det vil enhver Færing protestere imod. Men danske er de heller ikke. Nationalt kan Øerne ikke rubriceres under et andet Land, og man bliver allerede af den Grund nødt til at betragte Færingerne som et eget Folk.

Dette er dog endnu langtfra anerkendt i Danmark. Begivenhederne paa Studentermødet i Oslo, Sommeren 1925, staar endnu i frisk Erindring. Da en norsk Professor, øjensynligt for at sige en Kompliment til dansk Frisind, udtalte sin Overbevisning om, at Danmark vilde lade Færingerne faa det, som de ønskede, svarede en dansk Præst med alle Tegn paa Forargelse, at det her drejede sig om et „dansk Amt", som ikke vedkom Norge. Der ligger en god Portion nationalistisk Snerperi i en saadan Optræden, og man faar ligefrem Indtryk af, at man i enkelte danske Kredse betragter Sagen ud fra et næsten ægteskabeligt Synspunkt: Norge er en udenforstaaende, som paa en fræk Maade søger at bryde den ægteskabelige Harmoni, og Færøerne er ikke fri for en vis utilladelig Inklination for denne Galan; Danmark maa virkelig optræde med Bestemthed, hvis det — for at blive ved den Holberg'ske Terminologi — ikke skal komme til at spille en Hanrejs Rolle.

Slet saa simpel er Sagen dog ikke. Vel eksisterer der i Norge Stemninger, som ikke er Danmark alt for venlige, men derfor bør man dog ikke gaa saa vidt som til at se noget utilbørligt i en hvilken som helst Sympatitilkendegivelse mellem Færøerne paa den ene Side og Norge paa den anden Side.

— — —

Færingerne kan af mange Grunde ikke se paa Norge med de samme Øjne som Danskerne. Færingerne er ikke danske, hverken hvad Historie, Udvikling, Levevilkaar, Sprog eller kort: Nationalitet angaar. De maa derfor nødvendigvis danne et eget, individualistisk Element inden for Danmarks Rige.

Denne færøske Individualisme har man ondt ved at forstaa i et Samfund som det danske, hvor Ensartetheden kan synes at være drevet ud i temmelig yderlige Konsekvenser, hvor alle er lige og alle er med, og hvor man under forholdsvis idylliske Forhold 27 arbejder for Landets økonomiske Trivsel, medens det nationale hører et forbigangent Udviklingsstadium til. Det synes ubegribeligt, at ikke ogsaa Færøerne befinder sig vel i Vognen. Man nærer den største Velvilje over for denne Rigsdel. Men dog viser Færingerne partikularistiske Tendenser og optræder rent ud sagt som en surmulende Deltager i en ellers harmonisk Familieudflugt. Nu havde vi det netop saa rart! Og saa begynder dette utaknemmelige Adoptivbarn at gøre Kvaler og oven i Købet at søge daarligt Selskab. Que faire? De fleste Danske har den samme Vanskelighed ved at forstaa Færøerne, som Ældre ofte kan have ved at forstaa Børn og Yngre. Kun meget faa kan sætte sig ind i Færingernes Psykologi, de fleste synes, det er den rene Urimelighed. De Konservative, som mere end de andre i Familien repræsenterer den gamle Skole, bliver bøse og prædiker Moral — skælder undertiden ud. Venstre, som maaske vilde have været ligeglad, hvis det ikke gennem to Rigsdagsmandater havde haft en vis Tilknytning til de fjerne, ikke særlig smørproducerende Øer, har Interesse i Sagernes rolige Udvikling og søger ved ministerielle Programerklæringer at berolige Stemningen. De Radikale, som maaske paa Bunden af deres Sjæl er frisindede og forstaaende, beder — for ikke yderligere at forøge Disharmonien — Gud bevare deres Mund. Socialdemokraterne ønsker at tage l'enfant terrible med det gode og sender en Mand op til Færøerne for at henlede Opmærksomheden paa den rundhaandede sociale Forsorg, man ved kraftig Appel til den bugnende Statskasse vil kunne faa indført paa Øerne.

Til Trods for mange, men isolerede Undtagelser gælder det alt i alt, at man i Danmark opfatter Spørgsmaalet rent økonomisk. Man er sikkert rede til at gøre Ofre, mange tænker sig Problemet løst ved Bevillinger og ved praktiske Reformer. Den — paa mange Punkter berettigede — Misfornøjelse med dansk Administration og Lovgivning kan man ogsaa sikkert fjerne med slige Forholdsregler. Men dette er ikke Sagens Kærne. Spørgsmaalet er ogsaa rent psykologisk. Det følelsesbetonede i den færøske Bevægelse, Nationalfølelsen hos Færingerne, fatter, endsige anerkender de Danske 28 kun sjældent. Danmark siger i sine velmenende Bestræbelser: Værsaagod, lad som om I er hjemme, vær én af vore egne! og overser saaledes ganske, at Færingerne ønsker at være sig selv, saa vidt muligt at tage deres Skæbne i deres egen Haand og *selv at raade over deres Udvikling*.

Danskerne er en gammel Nation. Alle nationale Kriser er for længst overstaaet, en national Kulturkamp kendes kun i Sønderjylland og optager ikke i nogen særlig Grad det øvrige Folk. Det stik modsatte gælder Færingerne. Hos dem er det nationale Problem af største Betydning.

Færøerne befolkedes i 9. Aarhundrede af Nordmænd, for en stor Del sikkert af aristokratiske Emigranter, som ikke vilde bøje sig under det nyoprettede norske Kongedømme og den nye Statsenhed. Kun modstræbende lod Færingerne sig godt hundrede Aar efter tvinge ind under den norske Krone, og Folket har saaledes fra første Færd repræsenteret en individualistisk Idé, noget, de norske Konger fik at føle. Disse første Aarhundreder var en Storhedstid. Færøske Typer fra denne Tid optræder med Kraft og Særegenhed i de islandske Sagaer.

Udviklingen førte imidlertid Øerne længere og længere bort fra Norge. Der udskiltes et særligt færøsk Sprog, som holdt sig, medens i Norge det tidligere Sprog fortrængtes af Dansk. Sagaernes klassiske Tidsalder, som Færøerne har deres Del i, svandt. Norge, Island, Færøerne og de skotske Øer, hver Del af denne den norrøne Klassicismes Øverden, gik sine egne Veje. Paa Færøerne sad et fattigt Almuefolk tilbage, levende højt paa Sagn og Tradition, men isoleret fra Omverdenen, stivnet i middelalderlige Forhold, bundet i økonomiske Baand, medens Evropa udviklede sig fra Periode til Periode.

At Færøerne ved et Spil af Tilfældigheder i Forening med en Diplomats Behændighed i 1814 fra den norske Krone gik over til den danske, og i 1850 — uden at blive spurgt — kom ind under Grundloven, berører ikke i mindste Maade de nationale Forhold. Færingerne var og forblev et eget Folk.
29

De sidste hundrede Aar har set en norsk og en islandsk Renæssance. Den moderne Tid naaede omsider ogsaa disse Evropas yderste Lande og vækkede Folkene op fra Aarhundreders Skintilværelse. Det gælder saavel den norske som den islandske Nation, at de begge i Erkendelse af tidligere national Storhed søger at bevare deres Oprindelighed og at bringe deres eget Væsen i Relation til den nye Tid. Man ser, at en ny kosmopolitisk Bølge, som straks kan synes at ville kuldkaste alt ejendommeligt og at virke assimilerende, i sidste Instans netop vækker den nationale Bevidsthed til Live, og — hvis den da ikke er alt for voldsom — stimulerer i Stedet for at nedbryde.

Denne vestnordiske Renæssance har ogsaa naaet Færøerne. Den moderne Tid er her stødt sammen med aldeles middelalderlige Forhold. Men midt i Syndfloden søger det oprindelige at hævde sig. Færingerne er blevet sig selv bevidst som Nation, de har opdaget deres egne folkelige Ejendommeligheder og Væsen og vil for enhver Pris skabe den nye Tid i deres eget Billede. Dette er den inderste psykologiske Kærne i den færøske Bevægelse. Det er Individualisme, Kampen imod Assimilationen.

I en saadan Kulturkamp for det nationale og for det oprindelige søger man ganske naturligt sine Støttepunkter. Disse vil ofte være at finde i Historien, ikke blot den politiske Historie, men navnlig ogsaa i Kulturhistorien. Det er i denne Søgen tilbage til det oprindelige, at Færingerne uvægerligt støder paa Norge. Dér er Roden runden.

Forholdet Færøerne—Norge er et yderst ømtaaligt Emne. En ulidenskabelig Undersøgelse af disse Ting, som næsten daglig paatvinger sig Folks Opmærksomhed, har man vist endnu ikke set. Saavel i Danmark som i Norge har man til Tider i den Grad været ude i en Psykose, at det maaske kunde have virket pinligt alt for aabenlyst at promenere sin Mangel paa Lidenskab. Sagen er dog omsider saa gammel, at det sikkert ikke er for tidligt at lægge den vrede Maske for et Øjeblik roligt at undersøge, hvilke Baand der muligvis kunde knytte Færøerne og Norge til hinanden og danne 30 Forudsætningen for de Venskabeligheder, som jo øjensynligt er blevet udvekslet hen over den Thommesen’ske Strøm mellem Bergen og Tórshavn.

At der eksisterer et intimt Slægtskab mellem Færinger og Nordmænd er ovenfor vist. Ubestrideligt er det ogsaa, at dette Slægtskab føles. Det er ingen tom og kunstig Frase, naar f. Eks. *Jóannes Patursson* omtaler Nordmændene som „vore gamle Frænder". Der er ingen Tvivl om, at en almindelig Færing rent naturligt vil føle sig mere i Slægt med Nordmænd end med Danskere, forudsat at han har Kendskab til og har færdedes imellem begge disse Folk. Gang paa Gang forsikrer Færinger, som har været i Norge, at de ved at tale med Nordmænd straks og umiddelbart har følt, at de her stod over for Folk, som i alle Henseender, i Karakter og Tankesæt, lignede dem selv. Betegnende er det ogsaa, at Færinger kun efter nogle faa Dages Ophold i Oslo ganske spontant optager en norsk Akcent i deres danske Sprog (i Oslo forstaar man ikke Færøsk), og det falder dem efterhaanden ganske unaturligt at opretholde det danske Tonefald. Dette gælder Rigsmaalet. Hvad Landsmaalet angaar, har det jo en overordentlig Lighed med Færøsk, og enhver Færing vil forstaa det, første Gang han hører det.

Føles dette Slægtskab saaledes umiddelbart blot ved Omgangen med Nordmænd, saa mærkes det ikke mindre, hvor det drejer sig om Produkter af norsk Aand. Der er ingen Tvivl om, at norsk *Historie og norsk Historieskrivning* er af langt større Interesse for Færinger end dansk Historie. For slet ikke at tale om den norske *Litteratur. Hamsuns* Skildringer af Almuetyperne i Nordland (f. Eks. i „Børn av Tiden" og „Segelfoss By") virker aldeles frapperende paa en Færing. Det er bogstavelig altsammen hjemlige Typer, han træffer.

Det er mærkeligt, at Folk, som i adskillige Aarhundreder ikke har haft den allerfjerneste Kontakt med hinanden, kan ligne hinanden i den Grad. Maa man saaledes hos Hamsun med et Smil genkende sit eget Folks Karikatur, er det til Gengæld ogsaa med Betagelse, man ser, hvordan den anden af Norges to største Forfattere i Nutiden, *Hans E. Kinck*, med Genialitet analyser den 31 specifikt færøske Psykologi og med mageløs Sikkerhed tegner baade Traand i Gata og Kong Sverre paa en saadan Maade, at den moderne Færing her med Undren genfinder karakteristisk færøske Egenskaber.

Naar saa til alt dette kommer, at Norge i Øjeblikket gennemgaar en national Krise, som baade i sine Forudsætninger og i sine Ytringsformer i høj Grad svarer til det, som foregaar paa Færøerne, er det naturligt, at Færingerne netop nu, da de nationalt er ved at finde sig selv, ikke kan se bort fra Norge, som de ved saa mange Baand er knyttet til. Det vilde være en Stupiditet uden Lige, hvis Færingerne ikke gennem dette folkelige og kulturelle Slægtskab vilde søge Impulser til deres egen nationale Rejsning, og det maa i det hele taget siges rent ud, at Færingernes varme Følelse for Norge bunder i deres ædleste og sundeste nationale Instinkter.

Man ser da ogsaa, at Færingerne, saa længe som den nationale Bevægelse overhovedet har eksisteret paa deres Øer, har haft en Tilbøjelighed til at prise Norge. Som et Eksempel blandt mange kan anføres følgende Hilsen, som i 1897 en færøsk Forening sendte til Trondhjem i Anledning af 900-Aarsfesten, og som Færingen *Andrass Sámalsson* (nuværende Folketingsmand Andreas Samuelsen) holdt op som et Eksempel til Efterfølgelse for alle sine Landsmænd: „Fremskridtsforeningen *Sólarmagn* sender norske Deltagere i Olavsfesten sin hjerteligste Hilsen i Dagens Anledning. Olavsøka er altid Færingernes Højtidsdag; dobbelt vil den fejres nu den oprinder saa særlig festligt for eder, Frænder; hil eder, som kalder Minderne til Live igen. Leve Trondhjem, vor gamle Kongestad. Leve Norge, vore Forfædres Land."

For at give et Indtryk af, hvorledes en forstaaende, kyndig og objektiv Dansker i Aaret 1919 saa paa Forholdet Færøerne—Norge, skal her citeres nogle Udtalelser af Herredsfoged *Helms*, som i Aarene 1903—1911 var *Sorenskriver* (@9@/9: Dommer) paa Færøerne. Over for den Landstingskommission, som i 1919 paa en for Selvstyremændene aldeles krænkende Maade undersøgte forskellige Forhold, forklarede Hr. Helms bl. a.:
32

„At man paa Færøerne har Sympati for Norge er den naturligste Ting af Verden, Færingerne staar jo paa en Maade Nordmændene meget nærmere end os. Det var ganske ejendommeligt for dem, der i gamle Dage boede paa Færøerne, at gøre en Rejse til Norge og at gøre en Rejse til Danmark. Den Modtagelse, man fik i Norge, var af en ganske anden hjertelig Art end den, man fik i Danmark. Kom man til Norge og fortalte, at man var Sorenskriver paa Færøerne, sagde de: Nej, hvor morsomt, maa vi nu høre. Og Nordmændene vidste Besked om alle mulige Ting, ganske naturligt, fordi Livsforholdene ligner deres egne i saa høj Grad; de har fælles Oprindelse ... (etc.). Naar en Færing rejser til Norge, føler han sig hjemme dér. Naar man derimod kom til Danmark og fortalte, at man var Sorenskriver, sagde Folk: Vil De stave det. Man vidste ikke, hvad det var for noget, og undertiden fik man Breve hernede fra, hvorpaa der stod Sogneskriver — — ja, Landfogeden har faaet Brev fra Statistisk Bureau, hvorpaap der stod Ladefoged o. s. v. Man var i det hele taget hernede paa en mærkelig Maade ret ukendt med færøske Forhold, og man fik en Fornemmelse af, at man tænkte: Det véd jeg ikke, og det bryder jeg mig heller ikke om at vide, og det var tit kedeligt. Man kan derfor godt forstaa, at Sympatien mellem Færøerne og Norge er meget stor.

— — Jeg tror, at Færøerne vilde faa en vanskelig Stilling, hvis de kom under Norge, og Færingerne er vist ganske klare over, at de ikke i Forbindelse med noget andet Land faar det store Maal af lokal Frihed, som de har i Forbindelse med Danmark."

At en Mand allerede i 1919 kunde give en saa indgaaende Analyse af Forholdet, viser bedre end noget andet, hvilken overordentlig Misforstaaelse det er at tro, at Færøernes Kærlighed til Norge er en ny, af Konjunkturerne betinget Stemning.

Det samme kan imidlertid ikke fuldt ud siges om Norges Følelser over for Færøerne. Sikkert er det, at der altid i nationale norske Kredse, maaske særligt Landsmaalskredse, har eksisteret en levende Sympati og Interesse for Færøerne, en Interesse, som har haft dybe Rødder i en Slægtskabsfølelse, og det er selvfølgelig i høj Grad glædeligt, at disse Følelser yderligere er blevet udløst. At Spørgsmaalet er blevet gjort aktuelt, har haft mange Fordele, ikke mindst den, at Danmark er blevet vækket. Man maa alligevel spørge sig selv, om disse Fordele ikke opvejes af den Bitterhed, som er opstaaet, og af den Uægthed, som uvægerligt maa komme 33 ind i en af Aviser indpisket Opinion. Spørgsmaalet er, om ikke forskellige højrøstede norske Blade har indvirket skadeligt paa den sunde Udvikling af et naturligt og frugtbart Sympatiforhold mellem Norge og Færøerne.

Det er jo givet, at Venskabet kan drives for vidt. En alt for intim Forbindelse mellem Færøerne og Norge vil være endnu farligere for den færøske Nationalitet end en tilsvarende Forbindelse mellem Færøerne og Danmark. Springet fra Færøsk til Norsk er saa kort. En alt for nær Berøring med Norge kunde føre til, at Færingerne fornorskedes. Og dette ønsker de ikke. Færøsk Nationalfølelse maatte da gøre Front mod Norge,

Assimilationen vilde da true fra den Kant.

Det er bl. a. netop af denne Grund, at en politisk Tilknytning til Norge — fra et færøsk nationalt Synspunkt — ikke er ønskelig. Færingerne ønsker et vist kulturelt Samarbejde med Norge, men at drage politiske Intentioner ind i Sagen er at forplumre den. Hvis det hos forskellige norske Blade har været Hensigten at svække Færingernes Loyalitetsfølelse over for Danmarks Rige, har disse Bestræbelser været forfejlede, idet de har virket frastødende paa mange ellers norskvenlige Færinger og i det hele taget vanskeliggjort Stillingen for dem. Nordmændene vil i Færingernes Øjne staa langt mere sympatiske, hvis man kan være sikker paa, at de ikke nærer forfængelige Bagtanker om Udvidelse af den norske Stats Territorium.

Tilknytning til Norge f. Eks. som Fylke ønsker ingen Færing. Den yderste Grad af Norskvenlighed repræsenteres som bekendt af *Patursson*, hvis Standpunkt er følgende: Færøerne tilhører Færingerne, og det maa være disses Maal at opnaa fuldstændig Suverænitet over deres eget Land, saa at de selv i givet Tilfælde kan bestemme, hvilket Rige de maatte ønske at staa i en løsere Forbindelse med, for saa vidt de ikke foretrækker at staa alene. Et Ultra-Selvstyrestandpunkt repræsenteres fremdeles af den ganske lille nystiftede Forening „*Loysing* ", der tænker sig Færøerne som selvstændig Stat uden nogen som helst Tilknytning til andre Riger.
34

Vi finder vel her Selvstyretanken ført ud i sine alleryderste Konsekvenser: Færøernes fuldstændige Emancipation af Riget, men det er vel værd at bemærke, at denne Idé kun har en ganske minimal Tilslutning — maaske ikke mere end en Snes Proselyter. Den alt overvejende Del af Selvstyrepartiet staar paa et andet Standpunkt: man ønsker absolut ingen som helst politisk Tilknytning til Norge, men Færøernes Forbliven i Danmarks Rige, om end under en ganske anden Form end den nuværende.

Det kan over for Danmark ikke tilstrækkelig stærkt betones, at *Selvstyretanken ikke er rigsfjendsk*. Men den stiller sig i den kraftigste Opposition imod den af de Konservative og Venstre forfægtede, snævre, uhistoriske og misforstaaede Doktrin, at Øerne er en organisk Del af Danmark. Færøerne er en Del af *Danmarks Rige*, ikke af Danmark. Færingerne har ikke bedt om at blive indkorporeret som et Amt og kan følgelig ikke af den Grund betragte sig som Danske i egentlig Forstand, men derfor ønsker de dog at forblive hos Danmark. Motivet hertil er ikke blot det rent egoistiske, at Færingerne som en selvstyrende Del af Danmarks Rige bedst vil kunne bevare deres Nationalitet: fuldt saa stor en Rolle spiller den naturlige Loyalitetsfølelse over for det gamle, danske Monarki.

35

ØJEBLIKKETS ISLAND

Naar man har sluppet Færøernes vilde Forbjerge og stævner vestpaa med Island som Maal, begynder man for Alvor at føle, at man befinder sig i vor Verdensdels yderste Regioner. Klokken føres endnu en Time tilbage, man er Vest for vestevropæisk Tid. Samtidig er man naaet saa langt nordpaa, at det ved Sommertide altid er lyst. Dage og Nætter flyder oftest ud i hinanden i ensfarvet Graat. Kun sjældent kan man nyde det klassiske Syn at se Jøklerne over hundrede Sømil til Havs; alt er tilsløret i Dis. Ved Vejs Ende dukker endelig Vestmanøernes Klipper frem som mystiske Støtter i Taagen. Da er man naaet op under Islands mægtige Kyst, 5 Dages uafbrudt Sejlads fra København.

At Island paa Grund af denne sin afsides Beliggenhed skulde være en gudsforladt Afkrog, et umaadeligt øde Skær, beboet af en arm, forfrossen Befolkning, er imidlertid en Anskuelse, som maa kaldes meget forældet, og som allerede modsiges af de Erfaringer, man vil gøre undervejs, om Bord paa Damperen. Det er ingenlunde noget provinsielt, endsige hvad man maaske vilde kalde „oldnordisk" Rejseselskab, man træffer her. Ved Damperens Middagsbord vil man se Mennesker fra mange forskellige Lande, som i mangfoldige Sprog udveksler Meninger. Her er engelske Turister og Laksefiskere, tyske Professorer, spanske Fiskeopkøbere, norske Handelsmænd, danske Sangere. Alt vidner om, at Island nyder almindelig Interesse omkring i Evropa. Talrigst repræsenteret er dog naturligvis Islændingene selv, oftest moderne Typer, kloge, aarvaagne Mænd med markerede Ansigter, unge Damer, som vender hjem fra Pensioner og Husholdningsskoler. Naar Samtalen ikke 36 gaar paa Islandsk, taler disse Mennesker i Reglen Engelsk eller Dansk.

Det livlige, til Tider ganske kosmopolitiske Indtryk forstærkes, naar man kommer i Land i Reykjavik. Havnen er fuld af Trawlere og andre Skibe, som fører alle mulige Landes Flag. Det er vanskeligt at faa

Kajplads, og Travlheden er stor. Byen ser ud, som om den var vokset op i Løbet af ganske kort Tid, Husene er oftest af Træ, Bebyggelsen planløs. Men overalt er der et stærkt Gadeliv. Her er Foretagsomhed til Stede, rivende Udvikling, Penge at tjene. Forholdet er da ogsaa det, at Byen i Løbet af de sidste 15 Aar har fordoblet sit Indbyggerantal og stadig er i rivende Vækst.

Men hermed er ikke alt sagt om Reykjavik og Island. Intet vilde dog være mere forfejlet end at tro, at man stod over for et parvenuagtigt, halvamerikansk Jobberland, at man var kommet til et Slags Klondyke. Vel er Reykjavik fuld af Saltskure, Kullagre, Fiskeskæl og Vandstøvler, men samtidig er den Universitetsby og Midtpunktet for en gammel og højtudviklet Kultur. Ikke langt fra Dampspil og Fiskelugt ligger Biblioteket, hvor der med varsomme Hænder blades i gamle Haandskrifter og studeres Skjaldemetrik: dette Nutidens og Fremtidens Land er samtidig — og maaske mere end noget andet Sted paa Jorden — et *Fortidens* Land.

Fortiden findes ikke i Form af mægtige Ruiner, hensmuldret Idyl. Fortiden er paa Island levende, et virksomt Moment i Nutiden. Den gamle Litteratur er ikke blot et Kuriosum, Genstand for enkelte Videnskabsmænds Studier; den er Hvermands Eje, en stadigt levende Kultur. Alle disse Mennesker, Købmænd, Trawlerskippere, Arbejdsmænd, Fiskerpiger, som ivrigt deltager i den moderne Rastløshed, tjener Penge, kører i Bil, gaar i Biografteater o. s. v., *taler Oldnordisk*. Alle sidder de inde med den gamle islandske Dannelse, alle er de i Berøring med en levende Tradition, som skriver sig fra Nordens Oldtid. En Professor og en gammel overgroet Bonde kan som jævnbyrdige samtale om Sagaerne og deres Problemer. Havnearbejderen gaar maaske rundt og véd, at han nedstammer fra den og den Herse eller Vikingekonge fra Harald 37 Haarfagers Tid. Alle taler de det samme velplejede og korrekte Sprog. Her findes hverken Dialekter eller Argot, her er kun én Udtryksform, dannet Tale. Arbejdsmanden har maaske et stort Bibliotek af islandsk Litteratur fra alle Aarhundreder siden Bebyggelsen. Selv om han muligvis har skrevet en Digtsamling eller to, er han ikke af den Grund udskreget som folkeligt Geni, Proletarbegavelse. Det er en selvfølgelig Sag. Islandsk Kultur og Dannelse er noget, som alle har Del i; her findes intet egentligt Proletariat.

Det moderne Islands Ansigt er saaledes en mærkelig — i mangt og meget aldeles uformidlet — Blanding af Middelalder, for ikke at sige: Oldtid paa den ene Side og hypermoderne Nutid paa den anden Side, af gammelt og nyt, som paa en næsten magnetisk Maade finder hinanden, tørner sammen og danner en ejendommelig Brydning. Det er en i høj Grad frugtbar Sammensætning. Nationen forener de bedste materielle Forudsætninger med en gammel, aldeles særpræget Kultur, som har vist sig meget levedygtig og i Stand til at glide over i nye, mere moderne Former. Hertil kommer Folkets egen Levedygtighed, dets Friskhed og Modtagelighed — ja man kan vel næsten sige: Ungdom. Der synes at være en mægtig, gennem mange Aar opsparet Kraft til Stede.

Alt dette danner tilsammen en pragtfuld Enhed. Man har Indtrykket af et levende og blomstrende Folk, som i alle Henseender er sig selv. Blot Tanken om, at Island skulde være et andet Rige underordnet, maa nu til Dags forekomme urimeligt. Folket har ikke blot *politisk Suverænitet*. Ogsaa dets *Psykologi* er suveræn.

Island af i Dag er imidlertid ikke noget, som er færdigt. Det er kun en Fase i en rivende Udvikling: Billedet forandres hurtigt, og at det altid vil forandre sig paa gunstig Vis, er ingenlunde sikkert. Det er ikke for ingenting, at det hele er fremgaaet af en saa udpræget Dualisme mellem gammelt og nyt. Hvor frugtbar denne Blanding end kan være, frembyder den dog de største Problemer. Det, der foregaar, er i Virkeligheden en *Kulturkamp* mellem et 38 gammelt og et nyt Island, en voldsom Brydning, der ogsaa har sine Rødder i den sociale Udvikling.

Det gamle Island er nemlig ikke blot Sproget, Litteraturen, Traditionen. Alt dette har hidtil haft sin sociale Basis i et *Bondesamfund*. Det var Bønderne, som huskede, som nedskrev, som gemte det gamle. Det var Bønderne og Bondens hele slægtsbundne og til Jorden knyttede Tankegang, som opretholdt det hele. Den islandske Kultur tilhører Bønderne. Alle de islandske Lærde, alle Akademikere og Embedsmænd udgik fra deres Kreds. Det er i sin Egenskab af Bondesamfund, at Islændingene igennem tusind Aar har været „Evropas første læsende Folk". Det er som Bønder med en akademisk Klasse i Spidsen, at Islændingene har naaet den politiske Modenhed, som førte til Selvstændigheden i 1918, det er fremdeles som Bondefolk, at de har haft den litterære og folkelige Renæssance i 19. Aarhundrede. Gennem en støt Vækst er Islands folkelige og kulturelle Styrke opstaaet.

Den Udvikling, som nu saa pludseligt er brudt ind i de hidtidige Forhold, og som over for det gamle Bondesamfund har stillet *det nye Island*, skyldes Fiskeriet. Rundt langs Kysten findes fortræffelige Fiskeomraader, ved Vestmanøerne maaske Verdens bedste. Alle disse Rigdomme er tidligere fortrinsvis blevet udnyttet af Fremmede, men i de sidste 20 Aar er Islændingene selv begyndt at optage den moderne Drift med Damptrawlere. Samtidig er man paa Nordlandet begyndt paa et storstilet Sildefiskeri.

Resultatet er blevet et økonomisk Opsving af aldeles voldsomme Dimensioner. Der er kommet mange Penge til Landet, og navnlig har de sidste Aar været gyldne. I 1924 eksporteredes der for ialt 80 Millioner Kroner. Da Importen samtidig kun beløb sig til 60 Millioner, var Udførselsoverskudet ganske antageligt.

Denne moderne Fiskeindustri har haft de allerstørste sociale Følger. Byerne er vokset umaadeligt.

Reykjavik, hvor de fleste af Islands Trawlere er stationeret, er siden 1898 vokset fra ca. 4000 Indbyggere til 22,000. I en tidligere jomfruelig Bugt paa Nordlandet er i Løbet af faa Aar Sildebyen Siglufjørður opstaaet. Her lever i 39 Sommermaanederne flere Tusind Mennesker, og Byen er da en syndig Heksekedel af Liv. Resten af Aaret er der stille og gudsforladt. I underjordisk Tristhed og klam Stemning maa dette Sted kunne maale sig med selve Hades' Rige, ja i Henseende til Surhed og Sildestank endogsaa overgaa dette. Denne sildeolieproducerende By er en Civilisationens Fedtplet i den rene øde Natur og symboliserer paa en Maade den Fare, som den moderne Tid repræsenterer for hele det gamle Island: fra det rene grønne Land, fra Gaardene med de frodige Tun vandrer Folket til Byerne og til Fiskeriet. Den Mand, som kan tjene 5000 Kr. aarligt om Bord paa en Trawler, bryder sig ikke om at være Karl paa Landet. Resultatet er blevet, at Bønderne ikke længere kan faa den fornødne Arbejdskraft, og at Landbruget udsættes for Stagnation. Paa Island, hvor man før 1850 næppe kunde tale om Købstæder, er *Landbefolkningen nu sunket ned til kun 50 pCt*.

Hermed har det gamle Samfund mistet sin altdominerende Betydning. Det sociale Tyngdepunkt er for Øjeblikket at søge i Byerne.

Det er blevet sagt om Sproget, at det er *un fait social*; det samme kan sikkert i endnu højere Grad siges om Litteratur og om al Dannelse. Man kan derfor ikke være blind for den Fare, som ligger i, at islandsk Sprog og islandsk Kultur faktisk er ved at miste noget af det, som i tusinde Aar har været deres sociale Basis.

Man staar for Øjeblikket over for det Spørgsmaal, om den gamle Kultur i det lange Løb overhovedet vil kunne trives paa Bysamfundets Grundlag, om ikke Befolkningen gennem de nuværende sociale Forskydninger vil proletariseres. Endnu har man ikke mærket større Symptomer i denne Retning. Men det maa dog ikke glemmes, at de, der for Øjeblikket bor i Byerne, er indvandret fra Landet og saaledes oprindeligt Landboer. Hvordan det vil gaa den nye Generation, som er født og vokset op i Reykjavik, kan man endnu ikke vide.

Foruden denne rent *socialt-kulturelle* Fare frembyder Udviklingen ogsaa andre store Ulemper af *økonomisk* og *moralsk Art*. 40 Fiskeriet er et Lotterispil. Til Tider kan Fangsten være rigelig og Markedet gunstigt, som f. Eks. i 1924. Til andre Tider kan det stik modsatte være Tilfældet — som i Aar, hvor hele Trawlerflaaden ligger stille, fordi Driften paa Grund af de lave Torskepriser ikke kan betale sig. Arbejdsløsheden og anden Misère vil blive den uundgaaelige Følge af dette. At Befolkningen i Løbet af de foregaaende gunstige Aar har sat Levefoden betydeligt op, skal ikke gøre Sagen bedre. Netop denne ukontrolable Vekslen mellem rigelig Fortjeneste og ren Elendighed kan i høj Grad virke demoraliserende. Dette gælder navnlig Sildefiskeriet, som er Sæsonarbejde og dertil det rene Hasard.

Et er dog sikkert: at hele det islandske Samfund er vaagent og fuldt ud opmærksomt paa alle Problemer. Man ligger ikke paa den lade Side. Interessen for Samfundets Sager er saa stærk, som den kun kan være det i den helt lille Stat.

41

DET SUVERÆNE ISLAND

Fremtiden.

Det er i en foregaaende Kronik blevet paavist, at det moderne Islands Hovedproblem ligger i en social og kulturel Brydning mellem gammelt og nyt. Det oprindelige Bondesamfund har efterhaanden maattet vige for og er delvis blevet opslugt af en moderne Fiskeridrift i stor Stil. Byerne vokser paa Landbrugets Bekostning. Hermed er den gamle islandske Kultur i Færd med at miste sin hidtidige sociale Basis. Der er en Fare for, at Byernes bredere Lag efterhaanden skal miste deres Andel i den gamle Dannelse, som tidligere var ens for alle, og saaledes proletariseres, synke ned til at blive en ganske almindelig Lønarbejderklasse efter det sædvanlige evropæiske Tilsnit. Samtidig vil Forskellen mellem denne nydannede Underklasse og det opblomstrende Borgerskab uddybes, og dette sidste vil muligvis ogsaa denationaliseres og blive et ordinært Bourgeoisie.

Vi vil nu i det følgende undersøge, hvordan man paa Island stiller sig over for disse Forhold, og paa hvilken Maade man vil søge at løse Problemerne.

Det er jo givet, at man ikke kan give Afkald paa det moderne Fremskridt og dets Frugter; men den gamle Kultur vil man lige saa lidt opgive. Det gælder da om paa bedste Maade at forene gammelt og nyt. Opgaven

bliver ganske naturligt at forsøge paa at faa den gamle Kultur, Sproget, Dannelsen, Hvermands Belæsthed, omplantet i det moderne Livs Jordbund. At skabe en islandsk Bykultur, et nyt Island, hvori det gamle stadigt lever videre.
42

Det, som i første Række naturligvis er udsat for at lide Skade, er Sproget. Det moderne Fremskridt maa nødvendigvis stille sine Krav. Sproget er en social Foreteelse, som ikke uden Vanskelighed kan overleve Overgangen fra Middelalder til moderne Tid. Det Tungemaal, som gennem 1000 Aar er udviklet paa Bondesamfundets Grund, kan ikke saa let pludselig gaa over til at fungere som Meddelelsesmiddel i en moderne By. Man behøver blot at tænke paa alle de Begreber, som man i gamle Dage ikke kendte, og som det islandske Sprog følgelig mangler oprindelige Betegnelser for. Den naturlige Følge af dette Forhold maa nødvendigvis blive en Invasion af Fremmedord. Hertil kommer alle de andre Udtryk og Betegnelser, som paa Grund af det forøgede Samkvem med fremmede Nationer trænger paa, og som ofte skubber det oprindelige Sprog til Side. Der har saaledes allerede i Reykjavik vist sig Begyndelse til en specifik Byslang.

Island er hermed naaet til den samme sproglige Krise, som i sin Tid ramte Danmark, da Nedertysken begyndte at vandre ind. Men ganske vist staar det islandske Sprog paa langt stærkere Fødder nu til Dags, end det danske Sprog gjorde den Gang. Her maa man regne med Islændingenes ganske særlige Opfattelse: Der er intet, man sætter højere end netop Sprogets uforandrede Renhed og Klarhed. Paa dette Punkt har Island den største Lighed med *Frankrig*; i begge Lande dyrkes i samme Maal det klassiske, begge Folk er lige konservative, naar det gælder Forandringer i Sproget.

Det er derfor af afgørende Betydning, at der paa Island findes en stærk og bevidst Vilje til ikke at give Afkald paa en Tøddel af det gamle. I et Land, hvor man har sat en Ære i ikke at have Dialekter eller vulgært Sprog, har Fremmedord, endsige Slang, ingen Chance.

Der føres i Virkeligheden en organiseret Kamp mod Fremmedordene. Fremgangsmaaden er yderst interessant og enestaaende. Jeg vil forsøge at illustrere den med et Eksempel. En Dag, da jeg skulde afsende et Telegram, bad jeg en Chauffør om at køre mig 43 til Telegrafstationen. Han forstod mig slet ikke. Med en medlidende Hovedrysten forsøgte han at eftersige mit barbariske Volapyk. Først da jeg nævnte det islandske Ord *sími*, var han med og bragte mig til mit Bestemmelsessted.

Sími er et gammelt Ord, som egentlig betyder Traad. Det er nu paa kunstig Vis blevet bragt frem i Betydningen „Telegraf", „Telefon". Eksemplet er typisk. Denne Metode er gennemført. Praktisk talt alle nyere Fremmedord er paa denne Maade blevet erstattet af lavede islandske Betegnelser. Det er jo lidt upraktisk og virker unægtelig forbløffende, at et aldeles internationalt Ord som Telegraf ikke bliver forstaaet af en Chauffør i en moderne By som Reykjavik. Men paa den anden Side er det uomtvisteligt, at Sproget ved denne gennemførte Purisme vinder i Renhed, blive mere homogent. Det hele er naturligvis noget af en Smagssag. Men vi finder i hvert Fald her et typisk Udtryk for Islændingenes Syn paa Sproget. Man ønsker ikke, at det gennem Fremmedord skal faa sin oprindelige Karakter ændret.

Símí er jo et nemt lille Ord. Alle Betegnelser af denne Art er imidlertid ikke lige heldige. Avtomobil kaldes saaledes *bifreið*, hvilket nøjagtigt oversat betyder „bævende Køretøj“.

Dette Sprogrensningsarbejde udføres ganske systematisk. Der eksisterer en Målhreinsunarnefnd (Sprogrensningsnævn), som tæller nogle af Islands fineste videnskabelige Navne, som f. Eks. Professorerne Guðmundur Finnbogason og Sigurdur Nordal. Denne Komité er særlig sysselsat med at tilvejebringe en hjemlig teknisk Terminologi paa alle Omraader og udgiver Ordlister til praktisk Brug for Ingeniører, for Handelsfolk o. s. v. Det vil være vanskeligt og alt for omfattende at skulle give Eksempler paa dette Arbejde. Blot skal nævnes, at selv en Genstand som en Appelsin nu har faaet en særlig islandsk Betegnelse.

Som det er gaaet Sproget, gaar det faktisk alt det andet nedarvede. Moderne evropæisk Civilisation, som altid har haft et Fristed i Reykjavik, har stærkt forøgede Chancer for at kunne trænge frem nu, da Byen tæller over en Femtedel af Rigets samlede Indbyggerantal. 44 Fremmed, hovedsagelig *dansk*, Bykultur er kommet til at betyde en Trusel for gammel islandsk Skik og Dannelse.

Men ogsaa her gøres der Modstand, ogsaa her griber man til ekstraordinære Midler for at opretholde det hjemlige. Jeg skal nævne et Eksempel, som paa ejendommelig Maade afspejler Stillingen, og som er af betydelig kulturhistorisk Interesse, nemlig *Navnegivningen*.

Den gamle nordiske Navneskik er almindelig kendt og har i Danmark eksisteret lige op imod vore Dage: Et Menneske havde kun ét Navn, det vi nu kalder Fornavnet. Hertil føjedes som nærmere Bestemmelse Faderens Navn efterfulgt af Suffixet søn ellerdatter. Denne samme Skik er endnu i Brug paa Island. Den islandske Finansminister hedder *Jón Porláksson*; for Danskeren er han Finansminister Porláksson, men for Islændingen er han *Jón*. Porláksson er kun en Tilføjelse, en nærmere Angivelse af, hvilken Mand af Navnet Jón, det er, og ikke noget Familienavn. Hedder en Mand f. Eks. Gísli Hannesson, vil hans Børn ikke komme til at hedde Hannesson, men Gíslason og Gisladóttir. Dette Forhold er ganske levende. Slaar man op i

Telefonbogen, vil man se, at Abonnenterne er ordnet efter Fornavn. Ønsker man at tale med *Páll Einarsson*, skal man slaa op under Páll. Det er saaledes Fornavnet, der er det egentlige, medens Efternavnet kun fungerer som en nærmere Forklaring.

Imidlertid er der i Tidernes Løb trængt enkelte Familienavne ind. Disse er vel fra første Færd kommet ved Indvandring. Dog er ogsaa nogle opstaaet ved, at et oprindeligt Fadersnavn efter dansk Mønster er blevet gjort til Slægtsnavn, f. Eks. *Finsen*. Disse Slægtsnavne har i den senere Tid været i Fremvækst, og der er Fare for, at de skal bringe Forstyrrelse i den gamle Opfattelse. En Mand, der f. Eks. hedder *Geir Zoëga*, vil i den almindelige Opfattelse let kunne blive til *Zoëga*, medens *Geir*, der efter den gamle Navneskik skulde være det primære Navn, trænges i Baggrunden.

For at hindre, at den gamle Navneskik saaledes gradvis skal gaa til Grunde, og for at sætte Bom for nye smagløse Slægtsnavne, har 45 man grebet til rigoristiske Forholdsregler. Familienavnene er simpelt hen blevet forbudt ved Lov. De Familienavne, som allerede eksisterer, maa nok bruges af Ihændehaveren, men maa ikke gaa videre til Børnene. Disse skal værsaagod hedde Magnússon, Jónsdottir etc. Undtagne er dog fornuftigvis de rigtig gamle Familienavne som f. Eks. Zoëga, Vidalin, Briem, Finsen etc. Mange af disse har jo Tilknytning til Landets Historie.

Ophavsmanden til denne Lov er den nys afdøde *Bjarni Jónsson frá Vogi*, en af de mest islandske blandt alle Islændinge. Jeg opsøgte en Dag denne Politiker og Sprogmand for bl. a. at spørge ham ud angaaende denne Lov. Han snerrede ad alt det nye. „Det manglede bare, at en hvilken som helst Person skulde kunne *rumstere* efter eget Forgodtbefindende med det, som i Tusinder af Aar har været Skik!"

Selvfølgelig er der afvigende Meninger om, hvor vidt man bør gaa i sine Anstrengelser for at holde det gamle oppe. Der er mange, der siger, at det dog ikke er Meningen, at Island skal være et rent Museum. Men alt i alt er der dog Enighed om, at man ikke vil lade sig assimilere med det moderne Evropa, og at Bykulturen skal være islandsk paa samme Maade, som Bondekulturen er det.

Sammenligner man den Iver, der vises, med de Vanskeligheder, der kan være at overvinde, kan man heller ikke tvivle om, at det virkelig vil lykkes, og at Island gennem alle Omskiftelser dog vil vedblive med at være Island.

Hvordan det iøvrigt vil gaa med Landets økonomiske og sociale Udvikling, er tvivlsomt. Det er et Spørgsmaal, hvor længe Fiskeriets rivende Vækst vil kunne fortsættes. Hvad f. Eks. Sildefiskeriet angaar, synes man allerede at være naaet til en vis Begrænsning. Det er en Kendsgerning, at Markedet ikke kan aftage mere end et bestemt Kvantum saltet Sild, og at Priserne i det Øjeblik, man naar op i Nærheden af dette Kvantum, synker ned til det rene Ingenting, saa at der ofte lides store Tab. Det er for at raade Bod paa dette, at man er slaaet ind paa en Lovgivning, som fremmer 46 Sammenslutninger, der skal kunne regulere Fiskeriet, og hindre, at der bliver saltet mere end der er Brug for.

Hvad Torskefiskeriet, Trawlerdriften, angaar, er der ogsaa nogen Grund til at antage, at denne ikke vil kunne udvikle sig længere end til en vis Grænse. Ogsaa paa dette Omraade vil det maaske vise sig, at Markedet ikke er umætteligt. For Øjeblikket er Situationen yderst vanskelig, da netop Efterspørgslen ikke staar i noget rimeligt Forhold til de Mængder af Fisk, som udbydes.

Det Spørgsmaal er da ogsaa aktuelt, om man ikke bør basere Landets Fremtid paa noget andet end. dette upaalidelige og i det lange Løb tvivlsomme Fiskeri. Og her er det da, at Blikket paa ny rettes imod *Landbruget*.

Til Trods for, at Fiskeriet i de sidste 20 Aar har samlet næsten al Interesse, har man paa Island aldrig mistet Sympatien for Landbruget. Ja, man har vel i sit stille Sind hele Tiden tænkt, at det egentlig var her, Islands Fremtid laa.

Der findes i Landet store opdyrkelige Græsarealer af en samlet Størrelse paa 1 Million ha. Hver ha vil kunne afgive Vinterfoder til en Malkeko, og Kraftfoder vil paa det nærmeste være unødvendigt. Hertil kommer den Omstændighed, at Græsafgrøden paa Island altid er fuldstændig sikker. Hidtil har Landbrugets smaa, men aldeles sikre Procenter ikke kunnet lokke Kapitalen og Arbejdskraften fra Fiskeriet. Fiskeriets store Overskud er hidtil i de allerfleste Tilfælde gaaet til Nyanskaffelse af Trawlere.

Dog er der ingen Tvivl om, at man efterhaanden vil overvinde alle Vanskeligheder og faa tilvejebragt den Kapital, de Kommunikationer, den Ledelse og endelig det udenlandske Marked, som er en Nødvendighed for, at Landbruget kan komme til at blomstre op paa ny og atter blive den økonomiske, sociale og kulturelle Kerne i det islandske Samfund.

47

FÆRØSK SELVSTÆNDIGHED

Mange Danske har en morsom Tilbøjelighed til at betragte alle Selvstændighedsbevægelser inden for Riget under Synsvinklen Narrestreger, urimelig, ekscentrisk Trang til at ville være noget for sig selv, en Slags kollektivt Grillefængeri. Island og Færøerne staar sikkert for mange som Samfund af Særlinge, underlige Mennesker, der ikke vil være med i det almindelige hyggelige Sammenskudsgilde. Nogle tager det spøgefuldt — taler om det „færøske Kejserdømme" — andre spørger, med mere Alvor, om der nu ikke snart har været Splittelse nok i Norden, og om man ikke snart skulde til at tænke paa Samling.

Professor *Knud Berlin* har forleden i dette Blad skrevet en fornøjelig Kronik om „Dværgrepublikken San Marino". Denne Artikel var — som man vel næsten kunde vente det — ikke uden smaa Finter til Island og Færøerne. Nu skal det straks indrømmes, at Sammenligningen — saaledes som Professoren paapeger — oprindelig ikke skyldes en Dansker, men en Svensker, Dr. *Ragnar Lundborg*, og at der ogsaa fra en bestemt *færøsk* Side er blevet henvist til San Marino. Professoren kan for saa vidt vaske sine Hænder. Men i den fornøjelige Skildring af den maaske meget spøgefulde Foreteelse San Marino, ligger der dog noget af en ironisk Adresse til Færøerne, ligesom hele Artiklen ender med en Advarsel til Færingerne om ikke at gaa hen og gøre ligesaa.

Professor Berlins Kronik vil af denne Grund let kunne tages til Indtægt for den gængse Opfattelse af Færøerne som et Sted, hvor man af pur national og social Misantropi foretrækker at være en 48 grinagtig Dværgrepublik eller Statsgnom i Stedet for en Del af Danmark, og det kunde maaske derfor være paa sin Plads at paapege, at Sagen ogsaa kan ses fra et ganske andet Synspunkt.

San Marino er en tilfældigt tilbagebleven lille Stat i det nu samlede Italien, som det iøvrigt ikke paa nogen Maade adskiller sig fra. Det er et *Landskab*, som ved et Historiens Lune er blevet en Stat. Færøerne derimod er fra Naturens Haand et eget *Land*, tydeligt adskilt fra alle andre Lande. Som Følge heraf er ogsaa dets Indbyggere — i Modsætning til San Marinos — *en egen Nation*, som tydeligt adskiller sig fra de øvrige nordiske Folk. Alene disse Omstændigheder giver de færøske Selvstændighedsønsker en Baggrund, som er væsensforskellig fra den aldeles rudimentære Dværgrepubliks eventuelle Eksistensberettigelse.

Spørgsmaalet om Færøernes fuldstændige eller snarere delvise Udskillelse af den nuværende snævre Tilknytning til Danmark behøver ikke at ses som en Grille, en juridisk-kværulant Tvangsidé eller blot en national Utopi. Det kan — uden nogen som helst Skæven til San Marino eller Monaco — diskuteres udelukkende paa en *Hensigtsmæssighedens* Basis.

At Færingerne er et eget Folk, en national Helhed, er der vel næppe nogen Kyndig, som længere vil bestride. Paa selve Færøerne er der i hvert Fald Enighed herom. Naar alligevel et Flertal ønsker Bevarelsen af den nuværende Stilling som et Amt i Danmark, skyldes dette ikke nationale Grunde eller nogen særlig Følelse af national Sammenhæng med Danmark.

Der er blevet gjort et stort Nummer ud af *Sambandspartiet* som et *dansk, nationalt* Parti. Men dette holder ingenlunde Stik. De fleste Færinger er meget venligt sindede over for Danmark, men Sambandsmændene udmærker sig paa dette Punkt ikke frem for *Selvstyremændene*, og alle er de enige om, at de nationalt set er Færinger, ikke Danske.

Der findes ikke noget dansk Parti paa Færøerne. Derimod findes der et Parti (Sambandspartiet), der bygger sin Politik paa de Statstilskud, man kan faa fra Danmark. Under en Avispolemik i Sommer 49 kom det med al Tydelighed frem, at Hovedgrunden til Sambandsmændenes Vedhængen ved Danmark, er en Overbevisning om, at Færøerne ikke *har Raad* til Selvstyre og ikke kan undvære de finansielle Fordele, som den nuværende Forbindelse med Danmark kan byde paa.

Spørgsmaalet reduceres herved betydeligt. Færøerne er ikke Danmark. Da den nuværende Tilknytning til Danmark altsaa ikke hviler paa et *nationalt* Grundlag, bliver det i første Række de *økonomiske* og *finansielle* Forhold, der maa tages under Drøftelse, naar man vil undersøge Mulighederne for en eventuel færøsk Stat, eller — som de allerfleste Selvstyremænd ønsker det — blot et færøsk Hjemmestyre.

Lad os først betragte den nuværende Tilstand, Færøernes Stilling som et Amt af Danmark. Det er et Centralisationsprincip, som her er gennemført, og som i de sidste Aar — i øvrigt mod Færingernes Vilje — er blevet yderligere udbygget og skærpet.

Færøerne regeres fra Kjøbenhavn. Ministerierne har Haand i Hanke med alle Forhold, styrer Øerne gennem Anordninger, medens Rigsdagen giver Lovene.

Færingerne har ganske vist selv en Folkerepræsentation, *Lagtinget*, men dette har ingen Magt. Dets

Myndighed er ikke lovgivende — kun indstillende; Ministerierne behøver ikke at tage Hensyn til dets Vilje — og har paa afgørende Punkter heller ikke gjort det.

Det, som dog allermest hemmer Lagtingets Formaaen, er, at det kun raader over meget indskrænkede Midler. De fleste Penge kommer fra Staten, og det er da som en simpel Konsekvens heraf, at Staten ogsaa disponerer over deres Anvendelse.

Statens Tilskud til Færøernes indre Styre udgør for Tiden gennemsnitlig en god Million aarligt. Heraf gaar en Del til Administrationen, noget til sociale Udgifter — særlig til Skolerne — og noget til Anlæg af Havne og Veje.

De Summer, som Færøerne saaledes koster den danske Stat, 50 opvejes imidlertid kun i meget ringe Grad af tilsvarende Indtægter. Man betaler ikke paa Færøerne Indkomstskat til Staten, og de smaa Toldafgifter gaar for det meste til Lagtinget.

Principet: Færøerne som et dansk Amt, er saaledes paa et afgørende Punkt ikke gennemført, og der findes heller ikke nogen, som agter at gennemføre det.

Her findes Systemets store Brist og Mangel paa Konsekvens. Medens Statens Indtægter aarligt ligger langt under 100,000 Kroner, er Udgifterne fra det 10- til det 20-dobbelte heraf.

Spørger man nu om Grunden til denne enestaaende Begunstigelse for det statsskattefrie Færø Amt, vil Svaret blive, at Færøerne er et lille og meget fattigt Land.

Den ledende Tanke i *Sambandspolitikken* er jo — som nævnt — denne, at man paa Grund af egen Fattigdom er nødt til at holde sig til det større Land, Danmark. Og dette er en Logik, som slaar an. Man vil næppe finde det underligt, at et Parti, som hidtil har formaaet lykkeligt at styre udenom alle Skatter, og som har kunnet administrere Landet for fremmede Penge, ogsaa har kunnet faa Skatteborgernes Flertal med sig, saa meget mere som Færøerne virkelig *er* et fattigt Land.

Spørgsmaalet er nu blot, om Færøerne paa denne Maade nogen Sinde kan komme ud af sin Fattigdom, og om det i Længden er berigende, endsige sundt for et Folk at modtage saa store Tilskud udefra. Der skal jo, som bekendt, en bred Ryg til for at kunne bære gode Dage. Lige saa lidt som man tør tro, at der kan udvikles nogen Dygtighed hos en Person, hvis hele Tilværelse er indstillet paa Fremmedhjælp, lige saa lidt tør man tro det om et Samfund. Og Færøerne er jo et eget, afgrænset Samfund, baade geografisk, nationalt og økonomisk.

En Betragtning af den Maade, paa hvilken Principet har virket, giver da heller ikke noget helt igennem opmuntrende Billede af Forholdene. De Penge, som aarligt er blevet tilført Færøerne fra Staten, har ikke haft nogen stor Ynglekraft og har ikke i nogen nævneværdig Grad stimuleret Landets egen Ydeevne.
51

Her skal kun nævnes et Par Eksempler.

Bestræbelserne for at ophjælpe Fiskeriet ved Statslaan har ikke ført til noget almindeligt, afgørende Resultat. Fiskerflaaden er for Øjeblikket i en mere jammerlig Tilstand end nogen Sinde, og trænger til en gennemgribende Fornyelse. Hele Driften er i saa høj Grad forældet, at Fiskernes personlige Dygtighed kun utilstrækkeligt kan opveje Misèren. Fattigdommen er stigende og Behovet for yderligere Statshjælp dermed voksende.

Ogsaa med Hensyn til de store Havne- og Vejanlæg kan der være nogen Grund til Skepsis. Det er en stor og velment Gave, der her er blevet givet Færingerne, og Bestræbelserne for at faa Havneforholdene udbedret, er jo i sig selv ikke blot prisværdige, men paakrævede.

Alligevel er det et Spørgsmaal, om Havneanlæggene ikke gen-nemgaaende har været alt for stort anlagt, og om de store Summer ikke i mange Tilfælde har fundet alt for lidt produktiv Anvendelse.

I Tórshavn er der opført en Mole, som har kostet langt over en Million. Det er almindelig anerkendt, at dens Nytte er højst problematisk, med mindre den bliver forlænget. Det kan med temmelig stor Sikkerhed siges, at et Eksperiment som dette aldrig var blevet gjort, hvis ikke Staten skulde betale 4/5 af Prisen. Ogsaa om forskellige andre Havneanlæg gælder det, at deres Nytte er alt for ringe i Forhold til de Beløb, de har kostet.

Man spørger sig selv, om det ikke vilde have været sundere, hvis Veje og Havne var kommet langsomt, men organisk som en Frugt af Folkets eget Arbejde og Fremskridt i Stedet for, at de nu er kommet som en alt for kostbar Gave, hvis lettest paaviselige Fordel har været en forbigaaende Periode med rigelige Arbejdslønninger.

Utvivlsomt virker det demoraliserende, at man paa denne Maade vænner sig til at basere sin Eksistens mere paa ydre Hjælp end paa indre Selvhævdelse og Initiativ.

Men det vil være vanskeligt at propagere en saadan Tankegang, særlig nu, da Forholdene paa Grund af Erhvervskrisen, er mere 52 end almindeligt daarlige. De fleste vil mene, at gaar det saa galt *med* Statshjælp, vil det gaa endnu galere *uden*, og man synker dybere og dybere ned i Moradset. Jo værre det staar til, des fastere sidder Sambandspartiets Stemmer. En Politik, der paa denne Maade bygger paa egen Uformaaenhed, kan næsten være lige saa sikker i sin Sag som selve Accelerationens Lov, og man kan her i Danmark være saa temmelig rolig for, at foreløbig — *bliver Færøerne*.

Desværre er det ikke for det gode. Færøernes faste Vedhængen ved Danmark finder ikke sin Forklaring deri, at Forholdene i „Amtet" er gode, men i, at de er daarlige.

Vi er vel efterhaanden naaet saa vidt, at det *hensigtsmæssige* i de — desværre saa svage — Selvstændighedstendenser begynder at træde frem.

En meget fremragende Islænding sagde for nogen Tid siden til mig: „De er paa Færøerne 25,000 Mennesker, som bor ganske isoleret, absolut afgrænset af Havet. Vilde det ikke give en vældig Ansvarsfølelse og et mægtigt moralsk Stød fremad, om de vidste, al: de *skulde* klare dem selv?"

Selvstændighedstanken har her fundet et klart og prægnant Udtryk. Fejlen er jo netop den, at det nuværende System skaber Uansvarlighed og i sit Princip er umoralsk.

Islændingen kunde tale af Erfaring. Hans eget Land er et smukt, ja, imponerende Eksempel paa, hvad et lille Folk kan naa, naar det *vil* klare sig selv.

Gaar vi fra denne rent teoretiske Betragtning af Selvstyretanken over til en Undersøgelse af Spørgsmaalets praktiske Side, da vil man jo hurtigt finde, at Springet fra et Amt til en Stat er saare langt og yderst farligt. Det er da heller ikke mange Færinger, som tør vove det. Man maa rette sin Opmærksomhed mod mere nærliggende Maal.

Det, som de allerfleste færøske Selvstændighedsvenner ønsker, er ikke fuld Suverænitet, men *home rule, Hjemmestyre* eller, som 53 det kaldes, Selvstyre. Færingerne skal gennem *Lagtinget* have Raadighed over deres egne indre Forhold.

Et færøsk Hjemmestyre vil, beregnet efter sidste Aars Budget, komme til at koste Færingerne en god Million. For en Befolkning paa 25,000 Mennesker vil det sige en Landsskat paa 40—50 Kroner aarligt. For et fattigt og hidtil skattefrit Land er dette utvivlsomt meget, ja, maaske mere end Landet i Øjeblikket kan bære. Sammenlignet med Statsskatten i andre Lande er det derimod meget lidt. I Danmark beløber den direkte og indirekte Statsskat sig til langt over 100 Kroner pr. Hoved, altsaa 2—3 Gange saa meget.

Vel sagtens er der ingen, som pludselig vil styrte Færingerne ud i den Hestekur, som den fulde Beskatning vilde være. Selvstyret saa vel som Beskatningen maa udvikles gradvis og med Forsigtighed. Men det er den Vej, man bør gaa. Lagtinget er allerede — efter Selvstyrepartiets Anvisning — slaaet ind paa en nænsom Toldpolitik, som kan udvides betydeligt, uden at det i højere Grad mærkes. I sidste Finansaar gav en meget lav Spiritus- og Tobaksbeskatning en Indtægt paa 110,000 Kroner, og kommer blot det færøske Erhvervsliv ind i en rimelig Skure, er 1 à l1/2 Million, fornuftigt fordelt i direkte og indirekte Skatter, ingenlunde hvad man kan kalde en haard Byrde for en Befolkning paa 25,000 Mennesker.

Man vil herved kunne naa det baade naturlige og rimelige Maal, at Færingerne selv og under eget Ansvar kan tage de Opgaver op, som de hidtil, til stor Skade for deres sociale og økonomiske Udvikling, har maattet overlade til Statens Forsyn og det danske Folks Velvilje.

Saa lidt populær som den færøske Selvstyretanke er, saa hæver den sig dog betydeligt op over det, der kan betegnes som Særhed og Egensindighed. Det er saa langt fra givet, at en lille, naturlig Helhed staar sig bedst ved fuldstændigt at gaa op i en større Stat. Ligesom man kan tale om individuel Dygtighed hos det enkelte Menneske, kan man ogsaa gøre det hos et Samfund. Færøernes 54 nuværende Forhold til Danmark betegnes af en Selvopgivelse, som aldrig kan føre til sand, naturlig Fremgang, og som følgelig — før eller senere — maa afløses af en ny, *Selvhævdelsens Tankegang*.

Hverken Færøernes, Danmarks eller Nordens Sag tager nogen Skade, om Færingerne bliver sat i Stand til at klare sig selv, i Stedet for at de, som nu, lader Danmark betale Underskudet og i Pant sætter deres Selvstændighed.

Forholdet mellem Dansk og Færøsk kan blive langt hjerteligere, mere naturligt og mere stabilt, hvis det kan befries for sit nuværende ubehagelige Præg af at være et Pengemellemværende. Der ligger ikke i denne Tanke nogen Utaknemmelighed mod Danmark, udelukkende et færøsk Samvittighedsspørgsmaal.

Norden skal samles. Men denne syntetiske Proces kan ikke ske, før en forudgaaende analytisk Proces er tilendebragt. Det er ligesom det hele maa tages fuldstændig i Stykker, før det atter kan sammensættes. Men da kommer ogsaa den Dag, da alle Nordens Folk, af egen fri Vilje og som lige — om end ikke lige store — Brødre kan række hinanden Haanden.

55

NOGLE ORD OM DEN FÆRØSKE DANS

Den færøske Dans betegnes i Almindelighed som Folkedans. Naturligvis er den det ogsaa i meget høj Grad. Den dyrkes og har altid været dyrket af Folket, ja man kan endog fristes til at kalde den Folkedansen par excellence. Men Folkedans paa samme Maade som f. Eks. Halling eller Reel er den ikke. Den har baade en Fortid og en kulturel Betydning, som sætter den i et højere Plan.

Den færøske Kædedans er en direkte Efterkommer, ja en Fortsættelse af Middelalderens saa berømte Kædedans. Oprindelig er den opstaaet i Frankrig. Herfra bredte den sig hurtigt, og i 13., 14. og 15. Aarhundrede dansede hele Evropa, hvad man nu kan kalde „færøsk Dans", om end naturligvis i mange forskellige Variationer. Senere gik Kædedansen af Mode; den afløstes af andre Danse og blev efter Reformationen mange Steder bekæmpet af de protestantiske Præster. Efter Sigende er den paa denne Maade blevet udryddet i de gamle nordiske Lande *Orkney* og *Shetland*. Paa *Island* gik den af Brug i det 18. Aarhundrede. Paa Færøerne derimod levede den uforstyrret videre. Den kaldes nu *færøsk Dans* — naturligvis ikke med Urette. Men den er samtidigt *mere* end Færingernes nationale Dans. Den er ogsaa et Stykke *evropæisk Kulturhistorie*.

Det, som navnlig giver den færøske Dans dens overordentlige kulturelle Værdi, er, at den foruden at være Dans ogsaa er *Sang*. Medens de fleste andre Danse ledsages af Instrumentalmusik, bruger man til den færøske Kædedans Folkeviser, episke Kvad. Ja, det tør oven i Købet siges, at Kvadene er det egentlige, medens Dansen er en Slags Akkompagnement til det, som foredrages. Det er under dette Synspunkt, at Dansen rettelig bør betragtes. I sig 56 selv ser den ikke ud af ret meget, det er de samme Trin om og om igen, som først ved Kvadets Indhold faar deres Betydning. Vi har et enestaaende Eksempel paa Middelalderens Fællesaand og selskabelige Sans. Medens en enkelt — eller nogle faa — i Sang foredrager en Fortælling, ledsager de øvrige Handlingen ved Dansetrin og ved stadigt at synge Omkvædet, der ofte indeholder en Slags Grundstemning. Naturligvis er der den inderligste Sammenhæng mellem Kvadets Indhold og Dansen. Er Fortællingen sørgelig, danses der sagte, er der Kamp, træder man haardt i Gulvet, berettes noget morsomt, er Rytmen kaad og springende. Dansen bliver et konstant Udtryk for de Lyttendes Stemning — ja selve Foredragets Puls. Jo bedre Dansen bliver, jo mere smelter Kæden sammen til et Hele, til et stort kollektivt Væsen, én mægtig Rytme. Individualisme er der ikke megen Plads for.

Kvadet er det egentlige, Dansen er Tilhørernes mægtige rytmiske Akkompagnement. Man fristes ligefrem til at betegne den færøske Dans som en Maade at foredrage Kvad paa. Det er i hvert Fald givet, at Dansen i sin Helhed mere er en *litterær* Foreteelse end en koreografisk. Den har overalt i Norden været nøje knyttet til en Folkeviselitteratur, som man nu til Dags rundt omkring i de forskellige Lande regner blandt de største nationale Skatte. Intet er mere forfejlet end at henregne denne gamle Sangdans under Idrætten. Den kan næppe engang kaldes Leg. Hvor den naar op til Fuldkommenhed, er den Andagt.

Folkevisedansens Betydning her i Danmark er almindelig kenc Det største Vidnesbyrd finder vi i selve Folkeviserne, der indtager en fundamental Plads i den danske Litteratur, og hvis Betydning for senere Digtning er ganske uberegnelig. Der eksisterer ogsaa andre Vidnesbyrd. I Kirker findes Kalkmalerier, som afbilder Kædedansen.

Da Dansen gik af Brug, var ogsaa Folkevisens Skæbne beseglet. Fra Borgerne vandrede den ud i Almuen, hvor den efterhaanden sank ned til at blive Ammestueunderholdning. Hvis ikke adelige Damer havde skrevet ned, og Mænd som *Anders Sørensen Vedel* og 57 *Peder Syv* havde udgivet Folkeviserne, vilde vi sikkert nu om Stunder kun have kendt meget lidt til den Skat, som kaldes Danmarks gamle Folkeviser.

Ligesom de andre nordiske Folk har ogsaa Færingerne deres egen store Folkeviselitteratur. 14. og 15. Aarh. anses i Reglen for Færøernes egentlige Kvadalder; men vi véd, at der allerede Aar 1300 er blevet danset, og at et af de færøske Dansekvad stammer fra denne Tid. Da Dansen ikke som paa andre Steder døde bort, levede ikke blot Kvadene, men ogsaa Kvaddigtningen videre lige op imod vore Dage. Saa sent som i Begyndelsen af 19. Aarhundrede opstod en hel Renæssance med Bonden *Jens Christian Djurhuus*' frugtbare Kvaddigtning. Forholdet er det, at man ved Siden af ældgamle Kvad som f. Eks. *Sjurdarkvædi*,

Sigurdskvadene, som er bygget over Emner fra den fællesgermanske Sagnkreds om *Nibe-lungerne*, og *Karlamagnusarkvædi* med Emnevalg fra Sagnkredsen om Karl den store og hans Mænd, har stadige Gendigtninge over samme Motiver, med Indfletning af nye Momenter. Mange af disse har stor poetisk Værdi.

De ydre Paavirkninger, som paa Færøerne har fremkaldt Kvadlitteraturens Vækst, er kommet ad to Veje: fra Norge og fra Island. Mest maaske fra Island. Det synes aldeles givet, at islandske Skindbøger har været kendt. Enkelte Viser begynder ligefrem med at angive en islandsk Saga som Kilde:

Frøði er komið úr Islandi,

skrivað í bók so breiða.

Det kan ikke nægtes, at Dansen saavel som den mundtlige Kvadtradition nu befinder sig i en Dekadence. Heldigvis er det meste skrevet ned. Det ligger i det store haandskrevne Værk: *Føroya Kvædi, Corpus Carminum Færoensium*, paa Det kgl. Bibliotek, som rummer 70,000 Strofer. Der er dog stadig Steder paa Færøerne, hvor Traditionen lever kraftigt endnu, f. Eks. *Sumbø* paa *Suduroy*, hvor Dansen danses paa en særlig gammeldags Maade, og *Tjørnuvik* paa *Nordstreymoy*. Desuden dyrkes Dansen med stor 58 Iver i de to Bygder *Kirkjubøur* og *Velbastaður*, Vest for *Tórshavn*. Den kendte Færing, Kongsbonde *Jóannes Patursson* har gjort en stor Indsats ved — med Lagtingets Hjælp — at faa populære Folkeviseudgaver trykt, og der er paa denne Maade opnaaet en god Støtte for Dansens videre Bestaaen.

Naturligvis betragtes paa Færøerne Kvadene og Dansen som en stor Skat, som et nationalt Symbol. Her har det færøske Sprog en selvstændig Litteratur, som taaler Sammenligning med de andre nordiske Landes saa højt værdsatte Folkeviser, her er i al sin Oprindelighed en gammel Kultur blevet bevaret, som har Interesse for hele Norden. Kvadene er det færøske Sprogs Stolthed, men ogsaa dets ranke Rygrad. Det viser os det gamle, fyndige Sprog som et enestaaende Forbillede for alle dem, som nu om Stunder vil bruge Færøsk.

Den færøske Dans, saaledes som den foregaar i en trang, svagt oplyst Stue, monoton i Rytmen, tung og dundrende, vil maaske for mange se ensformig og uinteressant ud. For dem, som er fortrolige med den, har den dog sin egen, mægtige Charme. Netop i Gentagelsen, Omkvædet som stadigt kommer igen, de samme Ansigter, som man atter og atter passerer og genkender, har den sin store, ofte manende Styrke. Saaledes som den efterhaanden er udformet paa Færøerne, har den ved sig noget af Havets vældige, gyngende Rytme. Som Havet i regelmæssig Takt tungt skyller ind over Klipperne for dernæst at trække sig tilbage i en stadigt enslydende Sang, af tusinde smaa, salte Strømme, saaledes bølger ogsaa Kvadets fortløbende Foredrag frem, stadigt afbrudt af det monotone Omkvæd.

Denne halvmørke Stue, hvor en Tranlampes milde, gule Lys falder ned over hærdede Mandsansigter, sarte Pigekinder, dette vilde Kor fra de raabende Struber, det er Færøerne — Mørket, Brændingen, Stormen. Det er det voldsomme og samtidigt det sært intime, det er den kraftfulde Epik og den bly Lyrik, som det har været Færingernes kulturelle Bedrift i en ældgammel Iklædning at bevare op til vor Tid.

59

THORSHAVN

Det er et nordatlantisk Jubilæumsaar i Aar. Island fejrer sit *Altings* Tusindaarsfest, og med ikke mindre Højtidelighed mindes Norge 900-Aars Dagen for Slaget ved Stiklestad. I Thorshavn mærker man Genlyden af al denne Festivitas. Skibene kommer det ene efter det andet, fulde af Mennesker, som skal til Island. Kongen har været her paa Vej til sit jubilerende Nordhavsrige, Dagen efter kom *Meteor*, det kendte norske Turistskib, Dagen efter atter et Par engelske Flyvere, og saaledes Slag i Slag. Alle skal de videre, nordpaa. Her er kun en Mellemstation: Thorshavn, ih se! Færøernes Hovedstad. Man gaar en lille Tur, indtil Skibet fortsætter Rejsen, og dermed er Thorshavn atter overladt til Dagliglivet og glemt.

Naa, lad dem jubilere. Vi her i Thorshavn agter nu ikke at gaa ud af vort gode Skind, fordi de morer sig en Smule paa *Thingvellir* eller i *Nidaros*. Sandt at sige: naar det gælder om at holde Ting, og naar det gælder om at mindes Kong Olav, er det ikke dem, men os, *Thorshavn*, som fremfor alle repræsenterer den solide Tradition. Lad blot Kong Christian pro forma sætte Altinget paa Thingvellir. Det højtidelige ligger dog blandt andet i, at det er 132 Aar siden, Altinget sidste Gang mødtes paa dette Sted. Men i Thorshavn, hvor *Lagtinget* er traadt sammen siden Hedenold, traadte det ogsaa sammen i Fjor, og vil det atter træde sammen i Aar. Og det sker nu som gennem Aarhundreder paa selve *Olavsdagen*, den 29. Juli, en national

Festdag, der ikke — som i Nidaros — bliver fejret hvert 900. Aar, men som er blevet højtideligholdt hvert eneste Aar lige 60 siden den dunkleste Middelalder. Thorshavn er den eneste By, som endnu den Dag i Dag vedligeholder en *levende* Olavstradition, og den gør det i sin Egenskab af Tingsted, Hovedstad, Midtpunkt for et Folk. Det kunde maaske derfor være paa sin Plads at gøre opmærksom paa Thorshavn — i al Beskedenhed naturligvis, og med det Saltkorn af Selvironi, som er god Tone for enhver Thorshavner.

Thorshavn (paa Færøsk *Torshavn* eller oftest kun *Havn*) kan vel ligne saa mange andre Byer. En Mellemting mellem en norsk Kystby og en islandsk By, maaske nærmest det sidste. Af Størrelse som Havnefjord, Akureyri, Arendal maaske — 3000 Indbyggere, herregud. En Biograf, et Uldspinderi, en Obelisk til Minde om Christian den 9.s Besøg i 1874. Og saa for øvrigt *Niels Finsens* Fødeby, som man vil kunne læse i et eller andet Konversationsleksikon.

Den, som blot har *set* Thorshavn, vil dog ofte have et betydeligere og langt mere personligt Indtryk af Stedet. Det er nemlig saadan en venlig By at komme til. Særlig naar man kommer en lys Sommeraften. Man stiger i Land paa Kongebroen, drejer om nogle Hushjørner, og saa *aabner* Byen sig, man staar pludselig midt i den. Til alle Sider en grøn Frodighed. Op mellem Haver, Stenskrænter og Huse fører en lang Promenade med mange Spadserende. Den dæmpede Lyd af deres Samtale blander sig med Elvens Rislen. Alle, som har været i Thorshavn, kender det: Elven, som løber i Træernes Skygge. Der er en ganske særlig elskværdig Atmosfære ved denne overgroede *Elvevej*. Man venter det ikke saa langt mod Nord og i dette bare Land.

For den, der er mere fortrolig med Thorshavn, er denne hyggelige Promenade imidlertid kun et enkelt blandt mangfoldige Træk, som tilsammen giver Byen dens Fysiognomi. *Elvevejen* om Aftenen ved 21-Tiden er vel typisk, men lige saa typisk er *Vágsbotn* om Eftermiddagen, naar Solen staar i Vest og belyser alle Bryggerne ud langs Tinganæs. Eller Middagstimen i *Aalekær* en Sommerdag, 61 naar Fisken er lagt til Tørring og Luften er fuld af den mærkelige Aroma, som hører til rene, bare Stenstrækninger, Salt, Straamaatter og Klipfisk. Allersmukkest er maaske den tidlige Sommermorgen Kl. 3, naar Solen straaler fra en skyfri Himmel, og alle Mennesker sover, mens Maagerne regerer paa Pakhustagene, men ligesaa thorshavnsk er Høstnætterne, naar det svage Lys fra Bryggernes Lygter falder ud over det sorte Vand, eller de mørke Vinterdøgn, naar Søndenstormen kaster en salt Regn af Søfog langt ind i Byen.

Den indfødte Thorshavner gaar rundt i Gaderne, dybt fortrolig med de forskellige Kvarterers Stemning og Temperament til Døgnets forskellige Tider. Overalt har Livet slidt sine gamle Spor og fundet sin faste Rytme. Byen har den Air, som er uadskillelig fra alle Steder, hvor der har levet Mennesker gennem Aarhundreder. For Thorshavn er ikke en rask lille Parveny som mange af dens smukke nordatlantiske Søstre. Det er en gammel By, med sin egen Tone, sin egen Atmosfære.

Nolsøs let tegnede, rytmiske, men lidt magelige Profil behersker hele den brede Fjord og Reden. Det er ikke en tilfældig Kontur, det er et Fysiognomi, som Generation efter Generation har gaaet og set paa, et Træk, som har prentet sig ind i enhver Færings Bevidsthed. Det hører Thorshavn til, er blevet Byens Vartegn, som Vesuv er Napolis.

Østre- og *Vestrevaag*, de to Vige, som Byen er vokset op omkring, er ogsaa klassiske. De understreger Slægtsligheden med *Bergen*, den By, som er Thorshavns Moder. Men medens Bergen vender mod Nord, er Thorshavn sydvendt. Og det paa den yndigste Maade. De to Vaage ligger og strækker deres Favn lige ud mod det aabne Atlanterhav og den vide Verden med al dens Søfart og Handel og Herlighed.

Er det vovet at sammenligne Thorshavn med det store Bergen? For en handels- og kulturhistorisk Betragtning er Slægtskabet uomtvisteligt. Thorshavn er begyndt som en Filial af Bergen. Og i øvrigt er det ikke Folketallet, det kommer an paa. Saa kunde man lige 62 saa godt sige, at f. Eks. Danmark i Sammenligning med Rusland slet ikke var noget Land. Thorshavn er saa vidtstrakt, har saa mange Træk i sit Ansigt. Dette er Hovedsagen.

Der er nu den gamle Bydel. Den er nu ganske indkapslet i nyere Kvarterer. Man kan godt gaa uden om den, som man gaar uden om de gamle Bydele ved Havnen i Marseille. Men gaar man ind mellem disse gamle Huse, møder man virkelig en Atmosfære, der minder om den marseillanske. Dog er den luftigere og mere klangfuld. Dette sidste kommer af de talrige Høns, som løber rundt i Gaderne. De sætter en gylden Tone til det hele, særlig en lys Formiddag, naar alle Haner galer, og Byen er et kaglende Kor mod Himlen.

I dette gamle, kaotiske og ufarbare Terræn har enhver, selv den fattigste Familie, sit eget Hus. Enhver kan godt komme ud og feje for sin egen Dør. Ingensteds er dette Ordsprog bedre anskueliggjort end i disse forvredne Gyder og Trappegader, mellem Rønner og Hytter, hvor to Personer ofte har vanskeligt ved at passere hinanden. Men som de velvillige Mennesker, Thorshavnerne er, har de ogsaa gerne fejet for Naboernes Døre. Og fejet er der unægtelig blevet. I et vildt Virvar af Rendestensbrætter, Høns, Ænder, Børn og Vasketøj kunde gamle og unge Koner undertiden sige hinanden grumme Sandheder. Her trivedes en Skændelyrik, en ram og pebret Esprit, som var særlig thorshavnsk.

Denne lille fattige, men stadig ukuelige Befolkning har altid været Byens Salt. De smaa passede saa godt

paa de større. Intet Snobberi her! Alle Thorshavnere er lige. Endnu den Dag i Dag er der i Thorshavn mindre social Forskelligartethed mellem Byens 2900 færøske Indbyggere indbyrdes end mellem dens 100 danske Indbyggere indbyrdes. Danskere har en vis Tilbøjelighed til at arrangere sig i Yder- og Inderkredse, men en Thorshavner vogter altid paa Naboens Smil.

Thorshavn har i det hele taget sit Smil — som det sømmer sig for en Hovedstad, et ironisk og *farligt* Smil, som kommer fra 63 neden. Og dog. Disse ægte Thorshavnere, der udøser saa megen Spot over hverandre, er dog paa Bunden solidariske og trofaste som faa. Man mærker det, naar man efter Aars Udlændighed vender hjem. Det er med et eget Blik, man bliver genkendt og klassificeret af dem, anerkendt som en af deres egne. Saa føler man ogsaa en Glæde ved at være *Havnarfólk*, som Thorshavnerne kaldes paa Færøsk, at være opvokset iblandt denne tapre Befolkning ved Østre- og Vestrevaag.

Imellem Vaagene ligger Halvøen *Tinganæs* (analogt med Nordnæs i Bergen). Her ligger det meste af den gamle By. Men jo længere man kommer derud, jo mere folketomt bliver det. I de sidste Aar er denne Bydel ved at blive rømmet. De gamle Thorshavnere dør ud eller bosætter sig i de nyere Kvarterer, hvis — for en Del indvandrede — Befolkning de gennemsyrer og bidrager noget af det gammelthorshavnske Borgerhumør.

Kommer man ud paa det yderste Tinganæs, er der helt øde. Her var fordum Færøernes Centrum. Paa selve den stenede Odde holdtes Tinget, som Næssets Navn endnu vidner om. Her skete flere af de Episoder, som *Færeyingasaga* skildrer. Her tog i Aaret 999 Færingerne ved Kristendommen, der dræbtes den norske Skatteopkræver Karl den Mørske. Ved Tingstedet fandtes i Middelalderen et Annex til Bispesædet i Kirkebø, nemlig *Munkestuen*, hvis ældgamle Mure endnu findes. Her fik ogsaa i det 16. Aarhundrede den færøske Monopolhandel sit Sæde, der holdt Søhelten og Piraten *Magnus Heinesen* til. Her boede Landets Øvrighed, Købmand, Foged og Kommandant. Thi selvfølgelig var Byen befæstet. En pudsig Fæstning. De to Gange, den blev udsat for alvorlige Angreb — i 1677 og 1808 — blev den overgivet uden Sværdslag. Men i Fredstider var Kommandanten en mægtig Mand, der med Garnisonens Hjælp var i Stand til at genere eller endog arrestere enhver, som mishagede ham. Naar Lieutenant Otto Bølge kom hjem fra Eksercits med sine Soldater, lod han dem give Ild uden for Sorenskriverens Vinduer, saa at disse faldt ud og gik i Stykker. En anden Gang, da han, fulgt af den færøske Hær, om Natten var ude 64 for at genere en af sine Uvenner, lod han denne vide, at det var *Runden*, der gik, og det var forgæves, at Manden indvendte, at det ikke var en *militarisk Runde*, idet Lieutenanten ledsagedes af sin Hustru, der var *i Klokke og uden Hoser*.

Endnu har Thorshavn en gammel Skanse. Da Kongen for nylig var her, saluterede den med saa grusom Bravour og Dødsforagt med sine aarhundredgamle Kobberstykker, at Krudtslam og brændende Græstørv fra Voldens Skydeskaar fløj om Ørene paa Artilleristerne. Men dette er ogsaa den sidste Rest af Thorshavns militære Fortid.

Paa selve Tinganæs er nu alle Spor af Befæstning borte. Men den kongelige Monopolhandels Pakhuse staar endnu, tavse og tomme. Skridtene gungrer og skriger i Klippegrunden, naar man gaar derude. Thorshavns oprindelige Kerne, Udgangspunktet for Byens politiske og kommercielle Liv, er nu en død Bydel.

Men fra Tinganæs-Odden har man den smukkeste Udsigt ind over den *levende* By, Thorshavn, saaledes som den ligger ved de to Vaage, og op ad Højderne mod *Varden*, der behersker den nordlige bjergfulde Synsrand. Bebyggelsen er vidtstrakt, med lange Udløbere ud i det grønne, dyrkede Opland. Uden for dette er atter de uopdyrkede Heder, graa Fjældstrækninger. Navnlig *Kirkjubøreyn*, den lange Bjergryg mod Vest, er som et Maanelandskab.

Det, som først og fremmest falder i Øjnene, naar man ser Byen fra Søsiden, er *Handel*, Handel og Søfart, Brygger, Pakhuse, Varer og Tønder, Lægtere, Fiskeskibe og Dampere. Ved *Skansetangen* paa Østsiden af Østrevaag ligger nu den udmærkede nye Havn (analogt med Fæstningskajen i Bergen). Brede, stærkt befærdede Kørekajer strækker sig langs Kysterne. I Maj Maaned har Bolværkerne været besøgt af 100 Skibe, ialt en Tonnage paa 40,000 Tons. Herfra er undtaget den lokale Rutefart og Regeringsskibene. Thorshavn har nu Ruteforbindelse med København, Hamburg, Hull, Leith, Reykjavik og Bergen — hele Kompasset rundt.

Thorshavns Vækst og Fremskridt blot i de sidste 3 Aar er kolossal — for slet ikke at tale om de sidste 25 Aar, i Løbet af hvilke 65 Byens Størrelse er blevet fordoblet. Da jeg som lille Barn gik rundt i Gaderne, mærkelig nær det stenede Jordsmon, helt nede i Hønsenes og Hundenes Plan, skulde man altid tage sig i Agt for ikke at blive sejlet i Sænk af en eller anden Kone, som fra sin Røgstuedør kom styrtende med en Gryde eller Balje, der skulde tømmes ud i den skummende Rendesten. Nu skal man som voksen tage sig i Vare for Lastbilerne, der undertiden med utrolig Behændighed kører baglæns ned ad Bakkerne. Dette er Udviklingen fra Middelalder til moderne Tid. Mange gamle Venner af Byen græder over Forandringerne, over Gadebilleder, som forsvinder. Men bør en god Thorshavner beklage, at hans By lever og vokser? Maaske er den blevet mindre original, maaske trænger vi ogsaa til en Fredningslov. Men endnu er hverken Nolsø eller Vaagene eller Kirkjubøreyns skarpe Fjældryg i Fare. Og navnlig er selve Byen ikke i Fare. Der var en Tid, da man tvivlede om, hvor vidt Thorshavn vilde kunne hævde sig som Færøernes Hovedstad. Det tvivler man ikke om længer.

Det er en i enhver Henseende lykkeligere og bedre stillet Slægt, som nu til Dags gaar i Thorshavns Gader. Hvor fattige og fortrykte Kaarene var for blot 50 Aar siden, er der nu til Dags kun faa, som gør sig noget Begreb om. Og den Gang skulde man blot have anet, hvor mange Silkestrømper der nu aarlig bliver slidt i denne By!

Om kort Tid er det Olai Dag, *Ólavsvøka*, som det hedder paa Færøsk. Nidaros vil holde 900-Aars Fest. Vi vil holde vor aarlige Fest. Lagtinget vil træde sammen. Gæsterne vil som sædvanlig komme i Tusindvis fra alle Øerne. Mange kommer allerede 27. og 28. Juli og først den 31. har Byen genfundet Dagliglivets Tempo. Da der langt fra er Senge nok til alle, er der mange, som vil danse hele Natten i Stedet for at sove; og ved Hjælp af Snapse vil de holde Dampen oppe, alt imedens maaske en Missionær — saaledes som jeg en Gang har hørt det — staar paa Gadehjørnet og giver Folket Valget mellem at gaa i Seng eller at gaa til Helvede. I 66 mange Maader har Festen skiftet Karakter siden Middelalderen. Der er nu for Eks. de omtalte Silkestrømper. Der er ogsaa Jazz-Orkestrene, som i enkelte Dansehuse har afløst den færøske Dans. Men Olai-Festens Psykologi er den samme nu som før.

Kong Olav har i den nyrestavrerede Katedral i Nidaros et Monument. Olai-Festen i Thorshavn er et andet Monument, som ikke har nogen Restavrering fornøden. Det restavrerer sig selv hver 29. Juli.

67

HAVFISKERI

Havfiskeri er i Danmark næsten blevet gjort til et Motto. Det er snart mange Aar siden, at Generalkonsul*Yde* fra Hamborg og Forfatteren *Harry Søiberg* fra Skagen hver for sig begyndte deres Forsøg paa at rejse en Stemning for denne Sag, og Problemet er nu ogsaa officielt blevet bragt i Forgrunden ved selve Statsministerens Overtagelse af Fiskeriporteføljen.

England og Frankrig driver et udstrakt Havfiskeri. Tyskland ligeledes. Norge er fra gammel Tid Fiskeriets Land og Island er i de senere Aar blevet det. Men i Danmark, som ligger midt i Kredsen af alle disse Lande, er Fiskeriet et temmelig underordnet Erhverv. Det er da ganske rimeligt, at man ikke vil slaa sig til Taals med dette, men søger at følge Trop med de andre — saa meget mere, som de Danske jo er og altid har været en søfarende Nation.

Imidlertid er endnu ingen af alle disse Fiskeriplaner blevet realiseret. Det er blevet ved Forsøg, smaa Forsøg, og endda i mange Tilfælde uheldige Forsøg. Der maa jo aabenbart være betydelige Vanskeligheder at overvinde.

Hvis denne Sag udelukkende beroede paa teknisk Dygtighed, Organisationstalent og merkantil Formaaen, er der ingen Tvivl om, at Danmark for længst vilde have overvundet disse Vanskeligheder. Imidlertid ser det ud til, at der ogsaa kræves andre Forudsætninger, som ikke er til Stede i Danmark.

Havfiskeri kan drives paa to Maader. Man kan gøre det til en Industri, drive det i stor Stil med dyr Drift (Trawlere) og stor Bruttofragt. Dette gør Englændere, Tyskere og tildels Franskmænd. Alle 68 disse Nationer er imidlertid kulproducerende og har saaledes et væsentligt Raastof til billigste Pris. Dertil kommer, at de ogsaa i deres Hjemlande har et stort Marked for Fangsten. Disse Forudsætninger mangler Islænderne. Naar de alligevel kan drive et rentabelt Trawlerfiskeri, skyldes det utvivlsomt for en meget stor Del, at de har selve Fisken lige uden for deres Kyster, en Fordel, som opvejer Ulempen ved de dyre Kul; og kan de ikke sælge Fisken hjemme, saa har de dog et glimrende indarbejdet Marked i Spanien og Italien. Danskerne mangler imidlertid *alle* disse tre Forudsætninger. De har ingen Kul, de har meget lang Vej til de store nordatlantiske Fangstfelter og de har endnu heller ikke Markedet. Alligevel er det ikke umuligt, at Danmark dog — f. Eks. ved Dieseldrift — kunde oparbejde et Trawlerfiskeri. Imidlertid har man endnu ikke set saa meget som et Tilløb hertil.

Men man kan ogsaa drive Fiskeri paa en anden Maade: med en mindre og billigere Drift. Man kan bruge Sejlskibe, forsynede med Motor, og fiske med Haandline eller andre lette Redskaber (f. Eks. Langline). Det gør Franskmændene, Færingerne, tildels Nordmændene. Afstandene bliver da ikke saa dyre at overvinde og Risikoen bliver mindre. Franskmændene sejler den lange Vej over til Newfoundland. Denne Strækning er betydelig længere end Vejen fra Danmark og til — f. Eks. — de rige Fiskebanker ud for Grønlands Vestkyst. Danskerne skulde, naar det gælder denne Drift, synes at have omtrent de samme *ydre* Forudsætninger, som i hvert Fald Franskmændene. Men alligevel har de hidtil ikke opnaaet noget videre Resultat.

Kunde det tænkes, at det var de *indre* Forudsætninger, som svigtede? Det kan i hvert Fald være én af Grundene. Denne Artikel kan kun blive et lille og dertil ganske specielt Bidrag til Diskussionen, fremsat som det er af en Ikke-Fagmand. Men det forekommer mig dog, at man ved at betragte det *færøske Fiskeri* kan lære en Del, som rent *psykologisk* forklarer, hvorfor Danskerne, der er saa udmærkede Sømænd, ikke ogsaa er Havfiskere.
69

Færingerne udgør godt ½ pCt. af det samlede danske Riges. Indbyggerantal. Men de er i Stand til at fiske 40 pCt. af al den Fisk, som bliver fanget i Riget. Af en Befolkning paa 23.000 Mennesker, er 3000 Mand, det vil sige ? af alle Færinger for Øjeblikket, hjemmefra, enten ved Østisland eller ved Grønland. Det er næsten hele det arbejdsdygtige Mandskab — og mere til. Mange tager allerede af Sted i en Alder af 14—15 Aar. Et i øvrigt uforsvarligt Forhold. Men det er talende.

Dette er Fiskeri. Det er en Folkebevægelse, en Krig. Den gentages hvert Aar i to Kampagner: Vaarfiskeriet Februar—Maj ved Sydisland og Sommerfiskeriet Juni—Oktober ved Øst-Island, og nu mest ved Grønland. Som alle Krige koster ogsaa denne Menneskeliv. I 1920 mistede Færingerne 62 Mennesker paa Havet, d.v.s. 2 pCt. af Mandskabet.

Sidst i Februar stikker Flaaden til Søs, ca. 200 Skibe. Nordatlanten hører til Verdens uroligste og farligste Have, men et færøsk Skibsdæk er i Reglen næppe større end Spisestuen i en bedre dansk Villa. Her foregaar nu Arbejdet gennem de følgende Maaneder i Storm, Snefog og Usigtbarhed under Sydislands gudsforladte og lumske Kyst. Strandinger og Skibssammenstød sker næsten hvert Aar. Under disse Vilkaar staar Mandskabet Dag ud og Dag ind og trækker Torsk.

Og dog har denne beske Foraarstid sine Fordele. Natten er saa lang, og i Mørke kan man ikke fiske. Det giver en Smule mere Tid til Hvile og Søvn. Men i den lyse Sommertid er der ingen Nat. Døgnene flyder ud i hinanden, alt taber sig i rytmeløs Ensformighed. Mandskabet staar langs Rælingen, hver paa sin Plads og fisker. Bare der er Fisk, saa fisker man. Ingen bryder sig om Vagter. Kokken kan holde Rede paa Vagterne, som han holder Rede paa Maaltiderne. Mandskabet har andet at tænke paa, thi hver enkelt Mands Udbytte af Turen er afhængigt af, hvor meget han selv kan fiske, og derfor er alle personligt interesserede.

Om Sommeren, naar Skibet har fundet en god og ufarlig Fangstplads, kan Skipperen tage det med Ro. Nede i sin Køje kan han ligge 70 og høre den mærkelige Musik af Haandlinerne, som løber over Rælingen og af Torsk som hales inden Bords og klaskes i Dækket. Gaar det strygende, kan han sove roligt, men bliver Mellemrummene lange, er hans Fred forbi. Saa maa han op og manøvrere Skibet til et mere fiskerigt Sted, og paa Skipperens Førerskab beror hele Turens Udbytte.

Selv naar Skibet er under Sejl, er det dog ikke altid, at Mandskabet har Ro. For Fisken skal jo ikke blot fiskes. Den skal ogsaa renses, flækkes, saltes og stuves ned i Lasten, og dette er en meget stor Del af Arbejdet.

Ved Grønland, hvor man til Tider har kunnet faa lige saa mange Torsk, som man overhovedet kunde hale indenbords, har Mandskabet tilladt sig i alt 6 Timers Hvile i Døgnet; men dette regnes for at være et enestaaende mageligt Liv.

I Oktober Maaned er alle Skibene hjemme igen, medmindre da ingen af dem er forliste. Saa bliver de aftaklet og gaar i Vinterhavn, og dér ligger de, *Britons Pride, Star of Hope, Phi-Phi, Bearnaise* og hvad de nu alle 200 hedder. De talrige fremmede Navne skyldes, at mange af Skibene tidligere har været engelske eller franske. I Løbet af Vinteren kan Mandskabet hvile ud i Familiens Skød, indtil man i Februar paa ny udruster sig til Foraarskampagnen.

Hvad faar nu Fiskeren for alle disse Strabadser? I Fjor, som var et glimrende Aar i Henseende til Fangst og et forholdsvis godt Aar i Henseende til Priser, kunde en dygtig Fisker naa op over 2000 Kr. for hele Sæsonen, men det normale var ca. 1100—1200 Kroner.

Saadanne Vilkaar giver man sig ikke ind under, medmindre det er en bydende Nødvendighed. Færingerne har Valget mellem at fiske og at sulte. Derfor fisker de. For godt 50 Aar siden, da Havfiskeriet endnu ikke var begyndt, levede der paa Færøerne ca. 11,000 Mennesker. Nu er der 23,000. Dette viser Fiskeriets Betydning. Landet eksporterede 1928 for 10,4 Mill. Kr. Deraf gav Fiskeriet og den dermed forbundne Fisketilvirkning de 9,5 Million.

Fiskeriet er gaaet Færingerne i Blodet. Det er Fattigdom, som 71 har drevet dem ud i det, men efterhaanden har de erhvervet et saadant Anlæg for det, at de ogsaa med Liv og Lyst gaar op i det og omfatter det med en næsten sportslig Interesse. Nu til Dags er der ingen, som føler sig for god til at være Fisker. Derimod er det en Kendsgerning, at Landbruget forsømmes, fordi hele Mandskabet gaar til Søs. Det regelmæssige Arbejde er ikke længer i Kurs. Man foretrækker den stødvise Udfoldelse af Energi, den haarde, spændende Tørn om Sommeren, den inertiske Hvile om Vinteren. Det er noget af Vikingetidens Psykologi, som her er genopstaaet.

Dog er det ikke alle, der ligger i Dvale om Vinteren. Den nye Styrmands- og Navigationsskole i Thorshavn er allerede Kongerigets største, og Interessen for Sømandsskabets teoretiske Side er stor. I enhver Skibsbesætning er der ofte flere, som er uddannet til Sætteskippere. Det er et stedse dygtigere, mere interesseret og bedre uddannet Mandskab, som nu vokser frem, efter at Øerne har faaet en for Havfiskeriet egnet Sønæringslovgivning, og den Stagnation og Haabløshed, som under Depressionen for 5—6 Aar siden gjorde sig gældende, er nu blevet afløst af Opgang og frodigt Initiativ.

Det er en Fornøjelse i Maj Maaned, naar Skibene er hjemme med Foraarets Fangst, at se en Havn som f. Eks. Thorshavns, fuld af Skibe og fuld af Søfolk, glimrende og smukke Typer, gode Soldater i denne evige Fiskekrig.

Fiskeriet er da ogsaa nu til Dags Genstand for hele det færøske Folks Interesse og Agtelse. Alle forstaar, at det er det, der bærer Landet. Godt Fiskeri betyder gode Aar og Lykke for praktisk talt alle, og de dygtige Skippere er populære som Generalerne i en sejrrig Krig. For de unge Mænd gælder det om at komme i deres Tjeneste, medens alle andre maa indskrænke sig til i Aviserne at følge deres Sejrsgang. I hvor høj Grad alle gaar op i Fiskeriet, forstaar man, naar man f. Eks. ser en ung thorshavnsk Pige, som næppe nogen Sinde har taget paa en Torsk, men som med des større Færdighed haandterer Pudderkvasten, komme ind og med alle Tegn paa Begejstring raabe: „Har I hørt det? *Silver spray* har faaet 61,000!"
72

Saadan er Fiskeriet hos Færingerne. Der er vel næppe Grund til at antage, at det er anderledes hos Befolkningen ved Normandiets og Bretagnes Kyster. Pierre Lotis berømte Roman „Pécheur d'Islande" giver sikkert ikke blot et klassisk, men ogsaa et sandt Billede af de franske Fiskeres Liv. For til dette litterære Vidnesbyrd fra Firserne at føje et andet, mere moderne og mere konkret, kan imidlertid eksempelvis nævnes, at den franske Fiskers Gennemsnitsfortjeneste i 1929 har været 6500 Francs, d. v. s. 975 Kr.

Havfiskeriet *kræver* meget, men det *giver* kun lidt. Den Befolkning, der vil drive det, maa baade have en stærk Lyst til det og et udpræget Anlæg for det. Men disse Egenskaber erhverves kun langsomt, og en Betingelse for deres Opstaaen er den haarde Nødvendighed, som tvinger Befolkningen til Søs, fordi der ikke paa Landjorden findes andre, enten mere lønnende eller mere behagelige Erhverv.

Der findes i Danmark adskillige Tusinde Mænd, som er ganske uden Erhverv, de Arbejdsløse. Det er vel først og fremmest denne Omstændighed, som har inspireret Planerne om et dansk Havfiskeri. Men ligefrem at sende Industri- og Landarbejdere til Søs er utænkeligt. Hvor stærkt end Arbejdsløsheden presser paa, saa mangler jo Anlægene totalt, og der er intet Haab om, at de inden for en overskuelig Fremtid vil kunne erhverves.

Imidlertid *har* Danmark jo ogsaa en Fiskerbefolkning. I Nordsøen og Kattegattet drives et Fiskeri, der — selv om det ikke kan kaldes Havfiskeri — dog stiller store Krav til sine Udøvere, og det er denne Befolkning man tænker sig som Basis for *selve* Storfiskeriet, medens den deraf følgende Industri paa Landjorden selvfølgelig ogsaa skulde kunne komme andre Dele af Folket til gode.

Planerne om et dansk Havfiskeri gaar altsaa ud paa en Videreudvikling af det i Forvejen eksisterende Kystfiskeri. Og paa Forhaand skulde dette synes ganske rimeligt og selvindlysende. De danske Fiskere er jo meget dygtige. *Snurrevodsmetoden* anvender de med saa stor Færdighed, at ingen andre kan gøre dem det efter, 73 og de er paa denne Maade i Stand til at fiske store Værdier op af det Vesterhav, som Englænderne ellers troede, at de havde *trawlet* tomt.

Men Anlæg for Vesterhavsfiskeri uden for sin egen Kyst er ikke ensbetydende med. Anlæg for Atlanterhavsfiskeri, f. Eks. under Grønland. Indstillingen maa være en ganske anden.

Den danske Fisker er vant til at gaa ud med en lille Kutter paa Ture, som kun varer nogle Dage. Han kender ikke til de Savn, som er forbundet med lange Ophold i Søen, han kan faa en god Forplejning, fersk Kød og frisk Brød. Han er ogsaa uvant med Havfiskeriets Tempo. Dette viste sig grelt i Foraaret, da to danske Skibe deltog i Islandsfiskeriet. Medens franske Skibe af samme Størrelse opnaaede Fangster paa mellem 43,000 og 54,000 Stkr. Torsk og lidt større færøske Skibe fik fra 70,000 op til 94,000, opnaaede de danske Skibe kun henholdsvis 36,000 og 20,000. Et Blik paa Statistikken viser det samme. Medens i 1928 3000 færøske Fiskere fangede 48,000 Tons, opnaaede godt 18,000 danske Fiskere, hvoraf over 12,000 Erhvervsfiskere, kun 94,600 Tons.

Mest vejer det dog, at den danske Fisker saa hyppigt kan være i sit Hjem. Skønt hans Arbejde foregaar paa Havet, er han i en vis Forstand slet ikke Sømand.

Dette er karakteristisk dansk. Det er i denne Forbindelse værd at bemærke, at den danske Sønæringslovgivning ogsaa skarpt skelner mellem Søfart og Fiskeri. En Fiskeskipper behøver ikke i Danmark nogen stor Uddannelse, men paa den anden Side har han heller ikke Lov til at gaa uden for en vis Grænse. Og han bryder sig i Reglen heller ikke om det. Det er et udpræget og smukt Træk hos de Danske, at de hænger saa meget ved deres Hjem.

Denne Utilbøjelighed til de lange Ture og Uvanthed med Havfiskeriets Anstrengelser og Savn vilde dog sikkert efterhaanden kunne overvindes, hvis denne Driftsmaade til Gengæld var mere lønnende end Hjemmefiskeriet. Dette er det afgørende Spørgsmaal.

Om Udbyttet af et eventuelt dansk Trawlerfiskeri tør jeg ikke have nogen Mening, men det kan med temmelig stor Bestemthed 74 siges, at et søgaaende Fiskeri drevet med Motorskonnerter efter færøsk eller fransk Mønster ikke vil kunne give de danske Fiskere de Indkomster, som de har af deres nuværende danske Hjemmefiskeri. De færøske og franske Fiskeres Gennemsnitsfortjeneste var i 1929 henholdsvis ca. 1200 Kr.*) og 975 Kr. Den danske Fiskers Gennemsnitsfortjeneste var i 1928 2323 Kroner. Medens i 1928 Færingerne paa en Fangst paa ca. 48,000 Tons opnaaede, alt medregnet, 9,5 Million, fik Danskerne for deres 94,600 Tons ikke mindre end 36,7 Million.

Denne Prisforskel er kolossal. Ganske vist kan den delvis forklares ved den Omstændighed, at det færøske Fiskeri, merkantilt set, er jammerligt organiseret, og at Færingerne langtfra faar saa meget for deres Fangst, som de burde kunne faa. Men dette er kun een af Grundene. Tilbage bliver, at det danske Hjemmefiskeri indbringer saa store Mængder af Kvalitetsfisk, nemlig Rødspætter, som er langt værdifuldere end Havtorsken, og — sidst, men ikke mindst — at hele Fangsten kan sælges fersk. Dette lader sig ikke gøre med den Fisk, som bliver fanget langt borte fra Markedet. Den maa saltes, tørres og sælges som Klipfisk.

Hvis Grønland blev aabnet for danske Statsborgere, vilde man her have kunnet skabe en Basis for et storstilet Fiskeri. Ved Hjælp af Køleanlæg i Land og fast Ruteforbindelse med Evropa, vilde man have kunnet bringe ikke blot Torsk, men ogsaa den værdifulde Helleflynder og Hellefisk frem til Markedet i frosset Tilstand og dér opnaaet en betydelig bedre Pris, end man kan faa for Saltfisk og Klipfisk.

En saadan Tanke er imidlertid uden Hold i Virkeligheden, saa længe Grønland holdes lukket, og man foretrækker at ophjælpe Landet ved Iværksættelse af et efter sagkyndige Fiskeres Udsagn farceagtigt drevet Fiskeri, der oven i Købet er af en saadan Beskaffenhed, at dets Underskud er proportionalt stigende med Fangstens Størrelse. Det er for Statskassen et Held i Uheld, at Fangsten hidtil har været grumme ringe.
* — 75

Der er intet, som for Øjeblikket driver den danske Fisker ud i Havfiskeriet, hverken Lyst, Anlæg eller Nødvendighed. Det hjemlige Kattegatfiskeri er baade behageligere og mere lønnende. Hvor tillokkende det søgaaende Fiskeri og dets Udbytte end maa være for dansk merkantilt Initiativ, saa findes der i Danmark næppe Fiskere, som paa en Gang vil og kan rage disse Kastanjer ud af Ilden. Og uden Soldater, ingen Krig.

Dette er ikke et Tegn paa dansk Uformaaenhed. Naar Danskerne hidtil ikke har vist sig paa Islands, Grønlands og Newfoundlands Fiskebanker, skyldes det bl. a., at de i deres Hjemland er saa relativt lykkelige, at de ikke er blevet tvunget ud i dette haarde Liv.

76

NORSKE KOMPLEKSER

Det var paa det berømte nordiske Ministermøde i *Hamar*, den 6. September 1931, at den nu afdøde norske Statsminister Kolstad forklarede, at den norske Okkupation af Erik den Rødes Land ikke blot var et Udslag af Ekspansionstrang, men inderst inde hang sammen med „noget inde i Historien. Komplekser", sagde han, „tales der saa ofte om i vore Dage. Fortrængte Komplekser! Det skal nok være noget, som har lagret sig op i det enkelte Menneskes Sind. Det har noget med. Erindringslivet at gøre. Er det rigtigt, kan der saa ikke ogsaa blive Komplekser inde i et Folks Selverindring? — — — De gamle norske Udbygder gled fra norske Omraader; men Mindet om dem levede, dels i Bevidstheden, dels i Underbevidstheden, til det trængte sig frem og sammen med Tingene af i Dag nødvendiggør et Opgør."

Det var et forløsende Ord, som her var lanceret. I en fiks og aktuel Form havde Norges Statsminister karakteriseret en Side af norsk Mentalitet, hvis Tilstedeværelse ingen havde været blind for, men som hidtil ikke havde fundet nogen prægnant, gangbar Betegnelse. Nu kender alle *Komplekset*, det er en hyppig Ingrediens i alle norske Selvbetragtninger, og man kan træffe kloge, og fine Nordmænd, som, naar der er Tale om Grønland, trækker paa Skuldrene og siger, at havde det bare været for de øde Ismarkers Skyld! *Men vi har jo dette Mindreværdskomplekset*. Andre Nordmænd sysler med Begrebet *nationale Stimulanser*. Det maa vel være ud fra en lignende Tankegang; thi hvad vil man med saadanne Stimulanser, hvis man nationalt set er afklaret og tilfreds?

Noget er der sikkert ogsaa om alt dette. Norge er gammelt, men 77 den ny-norske Stat er ung og fuld af Brydning, Udvikling og Problemer. Det kan meget vel tænkes, at der i Folkeopinionen findes dunkle psykiske Momenter, som virker, Forhold, som man med nogen Ret kan sammenligne med, hvad Psykoanalysen kalder Komplekser.

Danske og Svenske staar maaske lidt fremmede over for det. Disse to Folk er saa konsoliderede, alle nationale Problemer er for længst afklarede, al Sturm und Drang er faldet til Ro. Desværre, kan man fristes til at sige. Thi selv om man ikke misunder Nordmændene deres Ishavstørst og ikke sympatiserer med et saadant Symptom, saa kan det dog ikke nægtes, at den bagved liggende Tilstand er Liv, Ungdom og Friskhed. Norge er saa lykkeligt ikke at være færdigt, ja ikke helt at have fundet sig selv. Der er saa mange Muligheder, saa mange Impulser. Det er sikkert ikke kedeligt at være Nordmand.

Om man nu netop vil kalde dette norske Kompleks et *Mindreværdskompleks*, bliver vel en Skønssag. Jeg har hørt Udtrykket i Norge. Men selv om dette havde været et dansk Propos, saa vilde der dog ikke have ligget noget deri, som Nordmændene med Rette kunde have taget ilde op. Mindreværdsfølelse kan nemlig findes hos alle — undtagen netop hos de virkelig Mindreværdige. I hvert Fald tør det siges, at den beklagelig sjældent forefindes hos disse! Er den maaske ikke ligefrem et intelligent Fænomen, saa er den dog Udtryk for saa megen Følsomhed, Æresfølelse og Idealitet, at den ikke er Idiotens Sag.

Langt snarere kunde man betegne den som en let Form for Ungdomspsykose, en Fornemmelse, der er naturlig hos den, som endnu ikke mener at have fundet sin rigtige Plads blandt andre, og som er i stærk Udvikling. En Slags Usikkerhed. Mon ikke de fleste ordentlige Mennesker i deres Ungdom har haft Tilløb til Mindreværdsfølelse? Om saa er, da er Udtrykket maaske heller ikke saa ueffent, naar det bruges om et Folk, der som *moderne* Folk er ungt.
78

Saa slaaende og saa frugtbar den norske Statsministers Udtalelse saaledes har vist sig at være, saa har den imidlertid paa et enkelt Punkt utvivlsomt ikke været helt rigtig. Jo mere man sysler med den besnærende Tanke om *Komplekset*, des mere føler man sig overbevist om, at dette ikke er blot et nyt og isoleret Fænomen, som udelukkende bunder i Vesterhavslandenes Adskillelse fra Norge. Det er sikkert langt ældre og langt mere omfattende. Det kan efterspores næsten som en Slags Ledemotiv i al norsk national Udvikling lige siden Middelalderen, ja naar alt kommer til alt, har det maaske sine Rødder i selve den norske Folkekarakter.

Hvis man da tør operere med et saa ubestemmeligt, ja et saa lidet reelt Begreb. I Danmark tvivler man ganske vist ikke om den norske Folkekarakter, man har sin temmelig bestemte Mening derom. Selv om denne ganske vist — efter dansk Skik — er smagt til med mange Smil, saa er den dog ikke saa ugunstig, som Nordmændene vistnok tror, og naar alt kommer til alt, ligner den sikkert mere Kærlighed end Had. Men som Udgangspunkt for en Karakteristik af norsk Psyke dur den afgjort ikke. Dertil er den alt for forenklet og leder alt for let til Uretfærdighed.

Heldigvis er det imidlertid saadan, at Nordmændene selv har interesseret sig intenst for deres Folks Sjæl. Saa langt fra at generalisere og forenkle er de gaaet i Dybden, hvilket sikkert ofte har ført dem ud i en noget haartrukken Subtilitet. Saaledes for Eksempel *Hans E. Kinck*. Hvem beundrer ikke hans intuitive Blik for Racepsykologi? Men hvem tror egentlig helt paa ham? Dog, *skal* man ind paa Spørgsmaalet, kommer man ikke uden om ham, og naar han fra *Snorre* fremdrager Træk hos de gamle norske Konger, som Gud og Hvermand uden nogen som helst Pegepind lyslevende genfinder hos *Hamsuns* moderne Nordmænd, saa tør man maaske trods alt tro paa, at det her drejer sig om Karakteregenskaber, som virkelig kan kaldes norske.

Snorre fortæller om Kong *Sigurd Jorsalfar*, at han paa sin store Rejse gjorde sig de yderste Anstrengelser for ikke at staa tilbage for de Fyrster, han paa sin Vej besøgte, og greb til de naragtigste 79 Midler for at kunne optræde med Pragt. Da han skulde sejle ind til Konstantinopel for at besøge Kejser Kyrialax, laa han en halv Maaned uden for Byen og ventede paa Bør. Ikke fordi han ikke sagtens kunde bruge den Vind, der daglig blæste; den vilde med Lethed have kunnet ført ham til Maalet. Men han afventede en ganske speciel Vind, der skulde tillade ham at sætte de kostelige Sejl paa en saadan Maade, at de kunde vise sig i den mest flatterende Vinkel for Byzantinernes Øjne, naar Flaaden nærmede sig Staden. Da han endelig naaede frem og skulde til at holde sit Indtog, bød han sine Mænd, at de skulde ride stateligt ind i Borgen uden at vise nogen Forundring over alle de nye og sjældne Ting, de saa. Sin Hest havde han ladet sko med Guld, og han magede det saaledes, at en Sko faldt af paa Gaden. Men ingen af hans Mænd maatte se sig tilbage efter den. Denne Konge, siger Kinck, blev ifølge Kongesagaen for alle Tider norsk Fyrsteideal, og han beskriver, hvorledes netop disse Karaktertræk naar det fuldkomne under Norges store Konge *Haakon IV Haakonsson* med hans Svaghed for Titler, for Optog, for Processioner, hans Pragtsyge, hans Selvbeskuelse. Karakteristisk er hans Forhold til Udlandet, hans pragtfulde, men fuldstændig formaalsløse overordentlige Gesandtskaber. „ Og han sender sin datter Kristina avsted at gifte sig med en prins eller konge i Spanien — han visste ikke saa nøie med hvem, men én derute skulde hun ha !"

Hamsun skriver jo ikke om Konger. Men en af hans mange Skikkelser er Landstrygerfyrsten *August*.

August skulde engang, sammen med Vennen *Edevard*, holde sit Indtog i Polden. Inden de gik ind i Bygden, bandt de hver et rødt Silkeskærf om Livet, og August trak to Cigarer op af Lommen, købt til Anledningen for længe siden. Dem skulde de ryge paa, mens de kom vandrende, og naar de kom forbi Sogneraadsformandens Hus, skulde de efter Augusts Instruks dampe *storvejes*.

Naturligvis er August i sin Helhed ikke nogen gyldig Repræsentant for den norske Psyke, og nævnte man kun dette ene Træk, kunde det afvises som tilfældigt. Imidlertid er det ikke for meget 80 sagt, at denne bedaarende, dybt menneskelige Trang til at ville imponere er et Hovedtema for den Hamsunske Underfundighed. Med vidunderligt Lune og magesløst Koketteri *spiller* han paa disse samme Nationalsvagheder, som den skeptiske Kinck *haaner* de middelalderlige Konger for.

Alle hans Helte gaar rundt og brisker og brasker sig, trækker Guldure op af Lommerne og smælder med Kapslerne. Løjtnant Glahn — selv *Glahn* — gaar i Maanedsvis paa Sirilund og venter paa Postskibet blot for en eneste Gang at kunne vise sig for Edvarda i Uniform. Og Storkøbmanden *Holmengraa* — ja, han tabte ikke nogen Hestesko af Guld, men engang tabte han af Vanvare et fingeret Telegram, som handlede om et ubetydeligt Tilgodehavende paa en 50,000 Daler!

Hvori ligger da denne mærkelige Nationalegenskab, hvorfor praler alle disse Nordmænd, lige fra den gamle Kong Sigurd Jorsalfar til den moderne Stodder August, saavel paa Norges som paa egne Vegne?

Kinck kalder det en Folkesvaghed, *denne usikkerhet utadtil, denne svake evne i selvvurdering*, men finder, at det er et let forklarligt Træk ved Stammer, som fra Taageverdenen kryber frem i Solen.

Dette Signalement fører lige over i *Komplekset*, thi hvad er vel dette andet end en national Usikkerhed og vaklende Selvvurdering, som raaber paa Stimulanser?

Og er det ikke let forstaaeligt? Et stærkt og begavet Folk voksede i Middelalderen frem og blev til et Kongerige. Men det var samtidig Verdens nordligste Nation, geografisk handicappet i sin Isolation, sin Fjernhed fra de sydlige Kulturlande. Naar man véd, hvilke Begreber endnu den Dag i Dag Italienere, ja Parisere kan have om Norden, fatter man da ikke Sigurd Jorsalfar og Haakon Haakonsson, der lige over for Sydens Rigdom og Pragt skulde repræsentere og hævde det mørke, det fattige og — fremfor alt — det upaaagtede Norge? Er det ikke saa temmelig oplagt, at der, fra det Øjeblik da Norge traadte i Forbindelse med Verden, i de 81 mørke Dale maatte opstaa en Psyke, som udadtil var kritikløs og usikker, indadtil havde Stænk af en Mindreværdsfølelse, som rejste Krav om nationale Stimulanser?

Var Komplekset saaledes grundlagt i Norges middelalderlige Storhedstid, saa skulde de følgende Tider kun bidrage til at udvide og befæste det. Norge gik en tung Skæbne i Møde. Efter den gyldne Tid kom Dekadencen, og med den fulgte omsider ogsaa Fremmedherredømmet. Ved Reformationstiden var den norske Adel næsten helt uddød. De sidste Rester gik op i en ny Herrestand af danske Lensmænd. Berøvet sin nationale Overklasse sank det norske Folk ned til at blive et Almuefolk. Til den geografiske Isolation sluttede sig nu baade politisk og social Underlegenhed, ja selve Bevidstheden om at være et Folk kunde synes at være glemt. Al Nationalfølelse forsvandt fra Overfladen, blev et Kompleks.

Og som et Kompleks, der er ved at udløse sig, dukkede den ogsaa frem igen. Da der under Enevælden, som slet ikke var saa skændig, som man i Norge populært ofte antager, omsider kom bedre Tider, brød en jublende norsk Nationalfølelse frem. Og man sparede ikke paa Krudtet.

For Norge, Kjæmpers Fødeland, stemte *Nordahl Brun* i. Og trods al Loyalitet mod Konge og Tvillingriger hedder det sammesteds spontant:

Og vaagne vi vel op engang

og bryde Lænker, Baand og Tvang.

Han kunde sagtens hævde, at det i denne Sang var den brave Guldberg, han slog et Slag for imod Usurpatoren Struensee. Hvem tvivler om, at det i Virkeligheden var Komplekset, som havde slaaet et Slag med Halen og taget sig en vældig Pris af den nationale Stimulans?

Skæbnen vilde, at ydre Begivenheder skulde forudgribe, hvad ellers Udviklingen vilde have medført. Allerede i 1814 kom Rigernes Adskillelse — i Virkeligheden til stor Lykke baade for Norge og Danmark. Ved samme Lejlighed fik Nordmændene Evropas 82 frieste Forfatning, og *Komplekset* skulde efter dette hæderstraalende Frihedsaar synes udryddet. Men der sad Rødder tilbage. Var Dansketiden forbi, saa vedblev Mindet derom at spøge. Og det flatterede ikke Sandheden.

Særlig næredes Komplekset dog ved den Omstændighed, at Norge trods sin Forfatning ikke var helt frit, var en decideret Nummer to inden for den nye Union med Sverige, uden eget Flag og Udenrigsvæsen, ja i Begyndelsen endog med en svensk Statholder i Hovedstaden.

1905 blev den anden store Etape i Kompleksets Frigørelsesproces. Norge stod da frit og uafhængigt, økonomisk blomstrende og med en aandelig Udvikling bag sig, som havde gjort det norske Navn berømt overalt paa Kloden, i Litteratur og Forskning. *Komplekset* skulde synes dødt og var det sikkert ogsaa i det meste af det norske Folk. August var fra Polden, ikke fra Oslo eller Bergen.

Men saa lunefuld er Skæbnen: Komplekset levede op igen. Medens alle nationale Maal var naaet udadtil, og al ydre Isolation var hævet, havde der indadtil udviklet sig en Bevægelse, af en saadan Beskaffenhed, at den maatte skabe Tilløb til en ny Isolation, denne Gang af aandelig Art.

Ingen, der for Alvor kender og forstaar norske Forhold, vil gaa i Rette med den norsk-norske Bevægelse og med Landsmaalet. Foruden at være den interessanteste Brydning i Nutidens nordiske Kulturliv har denne Retning al den Berettigelse, en organisk og naturlig Udvikling kan have. Men nægtes kan det ikke, at Norge, alt mens det uimodstaaeligt glider frem ad denne Vej, mere og mere mister Kontakten med den øvrige nordiske Kultur og mere og mere indkapsler sig i sig selv og fordyber sig i en Tankegang, som dels bunder i, dels vedligeholder det gamle Kompleks, nemlig denne, at Unionen med Danmark var en tabt Tid, og at Norge først bliver sig selv i det Øjeblik al dansk-norsk Kultur er veget for den norsk-norske. Denne ejendommelige Bevægelse, som endnu ikke helt er vokset ud over det lidt provinsielle, og som stadig maa ruge 83 over Tanken om en ikke blot politisk, men ogsaa rent aandelig Forurettelse, er den moderne Form, i hvilken man genfinder den ældgamle norske Usikkerhed i Selvvurderingen, den stærke Trang til nationale Stimulanser, *Komplekset*.

Følelsen for Grønland er kun en Udløber heraf, en midlertidig Komplikation, ikke selve Kernen. Det tør vist roligt paastaas, at den ikke alle Vegne bunder saa dybt i Folket, og at dens Styrke aftager i samme Udstrækning, som man fjerner sig fra Landsmaalets Hovedcentrer — og fra de faa Byer, hvor man har reale Grønlandsinteresser. Men en Følelse er det langt mere end et positivt Ønske om Landerhvervelse. Det er *Komplekset*, som kræver en national Stimulans.

84

DET ELEGANTE STOCKHOLM

København er stadigvæk Nordens største og gladeste By. Men Stockholm er den eleganteste. Selv Københavnerne indrømmer det, naar de kommer til Stockholm. Godt er det dog, at de ikke straks overgiver sig paa Naade og Unaade. Efterhaanden som de kommer til sig selv og genfinder deres hjemlige, kritiske Aand, kan de ogsaa faa Brug for den hist og her i det Fremmede.

Selve Stockholms Beliggenhed har hele Paradoksets Elegance. Kun faa Mil fra den kendte 60. Breddegrad og med Østevropas umiddelbare Naboskab finder man paa Relief af Bottenhavets Is og Polarnattens Nærhed en af Evropas mest straalende Hovedstæder. Hvilken raffineret Festivitas ligger ikke allerede i denne Kombination af det glansfulde og det hyperboreale!

Da engang i Sveriges fattige Middelalder *Birger Jarl*, ikke langt fra Ruinerne af gamle Uppsalas blodbestænkte Gudehove, grundlagde en lille Borg ved Mälarens Udløb, tænkte han vist meget lidt paa Paladser, som engang skulde spejle sig i denne stride Strøm. Gammelsvensk Psyke var aldeles ikke for Elegance. De 82 Hoveder, som *Christiern II* den 7. November 1520 lod rulle paa Stockholms Torv, var nok stolte; men Springet var sikkert langt fra disse nordiske Storbønder til Frans I's Riddere, som faa Aar efter massakreredes ved Pavia.

Det var simpelt hen det svenske Folks uendelige Nøjsomhed, enkle Sæder og Kraft, som kom til at betinge den Stormagtsstilling, som Gustav II Adolf og hans Efterfølgere i det 17. Aarhundrede skabte for deres Land. Man betragte en Type som for Eksempel *Axel Oxenstierna*: Et imponerende Ansigt, fuldt af næsten 85 bondefiffig Kløgt parret med latent Kraft og uhyre Værdighed. Et pompøst Hoved, men sidst af alt elegant. Han var kun en af de vældige Gubber, Nordens Historie er saa fuld af. Maaske har han lignet *Snorre*. Men han lignede ikke Kardinalen af *Richelieu*.

Oxenstierna stod som Repræsentanten for gammel Sæd og Simpelhed. Men Sveriges nye Stilling førte uvægerligt en ny Tid ind i Landet. De svenske Adelsmænd var blevet rige og vilde være fine. Den fornøjelige Pige Dronning *Christina* med de drastiske Manerer fik elegante Nykker. Gamle Axel havde sit Hyr med hende. Det gik ikke. Til sidst kunde hun hverken holde gamle Sverige eller unge *de la Gar die* ud. Hun gik over til Paven. Han var mere *stilig*.

Sveriges prunkende Stormagtstid var Pragt langt mere end Form. Formen kom først med Finalen. *Carl XII* blev den første elegante Svensker. En mærkelig Krystallisering af gammel svensk Simpelhed og nyere krigersk Gloire, næsten dekadent i sin helstøbte og enkle Konsekvens. Den Holdning, hvormed han formøblede hele Stormagtsherligheden, har givet hans Helteskikkelse en Stil, som er *svensk*.

Stockholm saa kun Carl XII som Dreng og som Lig, og Arven efter ham var et sønderlemmet og ruineret Rige. Men saa meget var Carolinernes Glans gaaet Svenskerne i Blodet, at Frihedstidens kongelige Republik fuldendte det Bygningsværk, som Enevælden havde undfanget. *Stockholms Slot* kom ogsaa senere til over sin Hovedportal at bære Carl XII's Navn. I sin raffinerede Enkelhed ligner det Heltekongen selv, hans simple Majestæt. Mens Barokslottene i prunkende Flor blomstrede i det parykklædte Evropa, byggede *Nicodemus Tessin* denne rene og klare Firkant. Den staar endnu som et Monument over Fødslen af det svenske Karaktertræk, som med et alt for blodløst Udtryk kaldes *Stiligheden*.

Den carolinske Glans kunde ikke glemmes. Svenskerne var blevet elegante. *Frihedstiden* fra 1719 til 1772 var politisk frivol og korrupt. I Kraft stod den langt tilbage for Stormagtsaarene, men ikke i Kultur og udsøgt Smag. Det svenske Aandsliv blomstrede. 86 *Linné, Polhem, Tessin, Swedenborg* og *Dalin* er kun et Udvalg af de mange store Navne, imod hvilke Samtidens Danmark—Norge næsten kun kunde kaste *Holberg* paa Vægtskaalen.

Medens København i denne Periode var tynget af en alt for næsegrus Beundring for en elskværdig, men alt andet end straalende Enevælde og kun med Vanskelighed holdt Humøret oppe under *Christian VI's* bundkedelige, sabbatsforordnende Scepter, blev Stockholm de politiske Intrigers og den straalende Adels glade Midtpunkt, besjælet af en festlig, fri og selvstændig Aand. Det var et virkeligt nordisk Paris, en Slags *Régence*, flyttet op under de koldere Himle.

Og saa havde Sveriges Hovedstad endda den *gustavianske* Tid til gode. I 1772 besteg *Gustav III* Tronen. En indfødt Stockholmer og en gennemført Rokokokonge. Men af et langt mindre skørt Porcelæn end den samtidige *Christian VII*. Det blev til Fester og Opera, Politik, Intriger, Krig, Statskup. Til sidst et Kongemord. Der var baade Glorie og Skæbne ved denne livlige og begavede Fyrste. Stockholm havde igen en Konge med Stil.

Ingen Steder fornemmer man Samtidens Liv og Tone mere intensivt end i *Bellmans* Sange. Ingen nordisk Digter har formaaet baade at høre og se som han, paa én Gang med klar Naturalisme og genial Festivitas. Det er Malarstaden, dens lyse, lette Sommer, dens skumle, haarde Vinter, alt opfattet i et salig beruset Skær af Rokoko, som i Glæde og Synd og Nød og Død trænger sig ind paa En i disse Viser.

Man hører Trommehvirvlerne og Raabene i *Undan ur vågen — se hur profossen med plymager*, man ser den galante Stimmel af Vogne og Chaiser, Nymfer og Musikanter under den trange Gades Lygtelys i *Nå, å' nu alia forsamlade här*. Finest er maaske den overdaadige Naturforelskelse i de mange Sange om Udflugterne til Saltsjons eller Mälarens Skærgaard, men bedst er dog det Stykke Natur, som han kalder *Ulla Winblad*, hvad enten han skildrer hende liggende i Vindueskarmen ude i *Fiskartorpet* en straalende Middagsstund om Sommeren, eller han i en ironisk-elegant 87 Værtshusscene lader hende danse med Flor og Blomsterkranse og *hvita ben — i ljus och lampors sken*.

Ved Siden af Stockholms Slot staar *Fredmans Epistlar och Sanger* som den mest straalende Manifestation af den stockholmske Elegance. Ligesom Slottet er et romersk Palads, der spejler sig i en nordisk Strøm, saaledes er Bellmans Sange selve *Indskibningen til Cythere*, der ved et Skæbnens Lune er landet under Nordlyset. En Brydning af fransk Glans og nordisk Natur, af Festivitas og Vintermørke, Vinrusens Ildhjul og Stenbroens brutale Tøsne.

Gustav III blev en Martsnat 1792 myrdet under et Maskebal paa *Operahuset*, som han selv havde ladet bygge. Bellman levede endnu nogle Aar, indtil han i 1795 gik bort, *full och vdt i Karons båt*.

Gustav IV Adolfs Vanvid, Finlands Tab, Revolutionen af 1809 og det nye Kongehus førte Sverige over i en ny Tid, sundere, men ikke morsommere. Stockholm mistede dog aldrig sit Præg af Ynde og Stil.

Naar man i 1932 gør en Rejse til Stockholm, medbringer man muligvis en Bagage af visse overfladiske Forestillinger om, at man vil finde Sveriges Hovedstad lidt ublidt vækket af en ny elegant Drøm. Alle kender jo den ejendommelige økonomiske Nationalromantik, som i Løbet af de sidste 10 Aar havde dannet sig omkring *Ivar Kreuger*. Udtryk som *Sveriges andra storhetstid* var fremme i Diskussionen, ja nogle gik saa vidt, at de saa en ny økonomisk Carl XII i den Mand, som nu er afsløret som en af Historiens største Svindlere.

Det er klart, at den almindelige Opinion, som altid forenkler og altid overdriver, maa finde Kreugers Fald lige saa katastrofalt ruinerende for Sverige, som den i sin Tid fandt hans Sukces velsignende og berigende. Men forholder det sig virkelig saaledes?

At Sverige under Krigen og endnu mere i Efterkrigstiden har oplevet en økonomisk Blomstring, som

næsten er uden Sidestykke i noget andet evropæisk Land, det er aldeles givet. Svensk Teknik og svensk Metalindustri har vundet lysende Sejre. Svenske Kuglelejer, svenske Støvsugere, svenske Motorer og mange andre svenske 88 Produkter har vundet et Ry, som virkelig kan friste til Sammenligning med hine Tider, da det var de svenske Vaaben, som vakte Evropas Beundring. Overalt hvor unge Svenskere kommer sammen, hører man dem tale Teknik og Industri, akkurat som man kan tænke sig, at Carl Gustavs Soldater talte Krig. Hertil kommer den vældige Produktion af Trævarer og navnlig Cellulose, som vistnok er Hovedstammen i den svenske Velstand. I Tiden fra 1913 til 1930 forøgedes Sveriges samlede Eksport med en Tredjedel af sit Kvantum, og de private Indtægter steg samtidig med en Femtedel. Det gamle fattige Sverige kunde begynde at eksportere Kapital. Givetvis maatte Svenskerne være baade glade og stolte over dette.

Lige saa sikkert er det imidlertid, at dette virkelig glansfulde Opsving for Øjeblikket er bragt til Standsning. I ethvert andet Land vilde man kunne give Krisen Skylden. Men i Sverige kompliceres Sagen ved Kreugers Krak. Spørgsmaalet er, hvor stor en Andel denne Affære har i de nuværende Vanskeligheder, og hvor store dens fremtidige Følger vil kunne skønnes at blive.

En Vurdering heraf er naturligvis ikke let, men der gives dog visse Fingerpeg, som paa værdifuld Maade oplyser Stillingen.

Med en vis Rimelighed maa man kunne gaa ud fra, at Følgerne af Kreugers Fald er afhængige af, i hvor høj Grad han har været en Bærepille for den svenske Velstand, og af, hvor stor Indflydelse han har haft paa Sveriges Næringsliv.

Ved et Møde i den svenske nationaløkonomiske Forening har man under en Diskussion, hvor den kendte Nationaløkonom, Prof. *Eli Heckscher* indledede, forsøgt at gøre Regnskabet op, og efter al den romantiske Panik, som siden Marts har afløst den romantiske Optimisme, maa man sige, at Resultatet ser forbavsende gunstigt ud.

Inden for den svenske Industri var kun Tændstikfabrikationen helt og holdent under Kreugers Indflydelse. I langt mindre Grad gjaldt det samme Telefonindustrien, som han først senere fik Bestemmelsesret over. Tilsammen beskæftigede disse to Produktionsgrene kun 2½ pCt. af Sveriges Industribefolkning, og de indehavde kun 3½pCt. af Sveriges samlede Eksport. Ganske vist begyndte Kreuger i 89 sine sidste Aar ogsaa at bringe Træmasseindustrien under sin Indflydelse. Men her kom han ikke til at gøre nogen Skade.

Faktisk er det saaledes kun et meget begrænset Felt inden for den samlede svenske Produktion, der har lidt nogen direkte Overlast ved Kreugers Fald, og tilmed er jo hverken Tændstikke- eller Telefonindustrien totalt ødelagt.

Sveriges Rigdomskilder er stadig uberørte. Men ikke selve den øjeblikkelige Rigdom. Betydelige Dele af Aktiemassen i de forskellige Kreuger-Foretagender har været paa svenske Hænder og er nu naturligvis totalt gaaet tabt. I høj Grad er dette gaaet ud over Formuer og Indtægter. Men atter her viser det sig, at det kun er visse begrænsede Kredse, der er blevet ramt, en bestemt velhavende Klasse, hvis Betydning for Landets samlede Velstand ikke er større, end at Professor *Heckscher* tør anslaa den hele Indtægtsformindskelse til mindre end én Procent af Sveriges Nationalindkomst.

Glemmes maa det dog ikke, at det netop er de store Indkomster, det er gaaet ud over, dem, paa hvilke de høje Skatteprocenter hvilede. Baade Staten og Kommunerne vil i betydelig Grad faa dette at mærke, og navnlig *Stockholm*, hvor Skatteprocenten har maattet sættes væsentlig op. Utvivlsomt staar man her ved et af de Punkter, hvor Følgerne af Kreugers Fald er mest følelige for det svenske Samfund, men ogsaa her drejer det sig vel mest om en Overgang.

Man vil spørge: er dette virkelig det hele? Betyder det ikke mere for Sverige, at Kreugers verdensomspændende Virksomhed er styrtet sammen?

Jo, men ikke i konkrete Værdier. Kun gennem sin Betydning for hele Verdensøkonomien betød Kreugers internationale Laangiver-og Investeringsoperationer noget for Sveriges Økonomi. Ja, de mange Tændstikkemonopoler var endda skadelige derved, at de indsnævrede Markedet for den hjemlige Industri og konkurrerede mod de svenske Tændstikker.

Men moralsk betød det uhyre meget, at hele denne Virksomhed havde sit Udgangspunkt i Stockholm. Sveriges nye Berømmelse og økonomiske Gloire medførte ikke blot en romantisk 90 Selvovervurdering. Den indebar samtidig en vældig Stimulans for den svenske Erobring af Markedet. Og den gav Prestige.

Det var faktisk Hovedgevinsten. Og ligesom denne først og fremmest var af *psykologisk* Art, saaledes bliver Hovedtabet det ogsaa. Var den svenske Selvtillid tidligere muligvis for stor, saa staar den nu i Fare for at blive for ringe.

Men en saadan Følge er dog ikke værre, end den kan overvindes. De samme nationale Egenskaber, som i sin Tid betingede Stormagtstiden, Folkets sunde Kraft og Nøjsomhed, de er stadig til Stede. Det er dem, alle

elegante Tider har bygget paa, det er ogsaa dem, der har lægt alle Saar.

Kreuger-Affæren bør selvfølgelig ikke undervurderes. Den har i Sverige givet Krisen et Forløb, som har været langt mere akut end de fleste andre Steder. Men ingen tvivler om, at Sverige vil overvinde Følgerne, og det har Svenskerne Grund til at være stolte af.

Tabet af en Række Rigmænd, mindskede kommunale Skatteindkomster og en bristet Illusion, det er i al Korthed Kreuger-Krakkets Resultat for Stockholms Vedkommende. Men nogen Epoke er ikke endt. Den Glanstid, som kun med Urette stod i Kreugers Tegn, bør ikke anses for at være slut, fordi han er borte, og fordi en Krise midlertidig hemmer Sveriges saavel som alle andre Landes Erhvervsliv.

Alligevel har 1932 været saa dramatisk, at det giver den moderne stockholmske Elegance al mulig Aktualitet og i høj Grad frister til et Tilbageblik over, hvad Sveriges Hovedstad i Løbet af de sidste 15— 20 Aar har formaaet at skabe af nye, værdifulde Former.

Det daglige Liv er formodentlig det, som er mindst særpræget. Saa vidt man kan se, har de sidste Aar ikke skabt noget Milieu, som kan kaldes særlig karakteristisk for Efterkrigstidens Stockholm. Kreugers Privatliv, der var omgivet af saa megen Mystik, er nu blevet afsløret som en Banaliteternes Banalitet. Der har ikke udkrystalliseret sig nogen original Livsform eller noget specifikt Esprit, der udmærker vor Tid, paa samme Maade som Bellman udmærkede den gustavianske Periode.
91

Men den nye Rigdom har dog fundet en værdig Baggrund i den gamle svenske Stilfuldhed og Holdning. Næppe noget Folk skulde synes saa vel garderet mod parvenuagtige Unoder og højrøstet Amerikanisme som Svenskerne, de mest velopdragne af alle Nordboer. Ikke uden Grund er dette slanke, lyse Folk blevet karakteriseret som Skandinaviens Aristokrater. Navnlig de stockholmske Damer bærer i excellent Grad. Præget af afklaret og fornem Elegance.

Men Formen er dog gammeldags. Undertiden kan den virke en lille bitte Smule provinsiel. Nægtes kan det heller ikke, at den lette og utvungne danske Aisance i mange Maader er mere krævende, baade med Hensyn til personlig Kultur, Individualitet og Takt. Den er Frihaandstegning, hvor Stiligheden let bliver Skabelon. Men naturligvis er det danske Væsen Kleinkunst imod det svenske Format. Dette viser sig paa alle Omraader, ligefra Arrangementet af en glad Aften til Opførelsen af et nyt Hus.

Der er ingen Tvivl om, at Stockholmerne endnu den Dag i Dag har en langt større Sans for de stort tænkte Bygningsanlæg end Københavnerne, og de lider heller ikke under de smagsmæssige Hemninger, som straks melder sig, naar i København en mere radikal Nyskabning er ved at komme til Verden.

Dette kan være baade godt og galt. Stockholms Fordele fremfor København er meget iøjnefaldende. Husene er gennemgaaende bedre end de danske, Boligstandarten højere (Huslejerne ogsaa!). Men det uhæmmede Byggeinitiativ har ført til mange Foretagender, som man uvægerlig bagefter maa have betragtet som en Ubesindighed, og som sikkert aldrig vilde have kunnet forcere den københavnske Opinions Kontrol.

Det gælder dog navnlig Bygninger fra Tiden omkring Aarhundredskiftet. *Rigsdagsbygningen* er simpelt hen en Fornærmelse mod Stockholms Slot. *Operaen* en kedelig Afløser af Gustav Ill's smukke Operahus, der paa Gustav Adolfs Torv dannede Pendant til *Arffurstens Palats*, det nuværende Udenrigsministerium. Og ingen Københavner, der er vant til at gaa i Kongens Have, gaar vel hen og falder i Trance over *Nordiska Museets* Bygning.
92

Og dog er disse Huse smukke i Forhold til de mange Udslag af germansk Kraftstil, som kan ses omkring i Gaderne, ja selv nede ved Strommen. De staar til den gamle stockholmske Finhed som en Knytnæve til et blaat Øje.

De sidste Aartier har været betydelig lykkeligere, prægede af mere Byggekultur og af mere Raffinement.

Den nye Glanstids første Storværk er *Stadshuset* ved Siden af Stockholms Slot Byens største Pragtbygning. Den smukke Beliggenhed ved Vandet understreger straks det stockholmske, de tre Kroner paa Spiret er vel heller ikke uden Forbindelse med *Tre Kronor*, det mægtige Taarn, som sank i Grus, da det gamle Stockholms Slot i 1697 brændte.

Men hermed er ogsaa al rimelig Sammenligning udtømt. *Tessins* Slot var vel ikke uden Forbilleder, men dog saa selvstændigt, ja nyskabende, at det faktisk midt i Barokken foregreb den Klassicisme, som først halvandet Hundrede Aar efter kom til Udfoldelse. *Ragnar Ostbergs* Stadshus er en Pasticcio.

Naturligvis ligger der i Anvendelsen af saa megen venetiansk Pragt ved Bredden af Mälaren en stærk Erkendelse af Stockholms største og mest elegante Charme. Spillet mellem det festlige og det nordiske. Men en Charme lider altid ved at blive alt for bevidst markeret, og til syvende og sidst er det jo ganske

overflødigt at lege Venezia, naar man *er* — og gennem Aarhundreder har været *Stockholm*.

Den nye Tids arkitektoniske Indsats ligger trods alt ikke i denne rige Pragtudfoldelse, men — morsomt nok — i en ny Ærа for den mere rene Form. Det bør naturligvis tages *cum grano salis*, naar moderne Arkitekter erklærer, at Stockholms Slot er den første funktionalistiske Bygning i Stockholm. Men Ytringen er dog ikke blot morsom, den er ogsaa karakteristisk. Gennem Rigdom er man nu ligesom Anno 1700 naaet til Form.

Allerede ved sit *Stadsbibliotek* havde *Gunnar Asplund* angivet en Retningslinje, som varslede om det store Gennembrud, som Funktionalismen ved den store Udstilling 1930 skulde finde i Sverige. 93 Her havde storstilet svensk Byggetrang og svensk Stilsans endelig igen et lykkeligt og et virkelig elegant Møde, og man ser nu i Stockholm mere *Funkis* end i nogen anden nordisk Hovedstad.

Det største Værk, som denne nye Stil indtil Dato har præsteret, er *Norr Mälarstrand*, en Strandgade paa 1 Kilometer langs Mälarens Nordkyst, hvis bebyggede Side udelukkende bestaar af 7—8 Etagers Funkishuse. Helhedsvirkningen er imponerende, og de, der bor i disse virkelig raffinerede Lejligheder, er at misunde. (En af dem er Professor *Ohlin*). Men med Beklagelse ser man, at en vis Germanisme, særlig i Udformningen af de øverste Etager, ogsaa her griner frem.

Noget nyt Præg har Funkisstilen dog endnu ikke naaet at give Stockholm. Maaske kommer det. Sodermalms Højder med deres tilfældige Bebyggelse vil maaske ad Aare kunne finde en pompøs Udnyttelse. Men indtil da maa Byens Kerne, *Staden mellem Broerne*, siges at være det elegante Stockholms største Aktiv. Hvad vilde det hele dog have været uden disse gamle, bebyggede Holme?

Efter en Dag i *Kungsgatans* og *Drottninggatans* travle Kvarterer er det lifligt i Skumringstimen at komme ud til *Strommen* med de mange arkitektoniske Vuer eller fra *Skeppsbroen* at fordybe sig i den ældste Stadsdels middelalderligt snævre Gader. Mellem de høje Stenhuse lever endnu Bellmans Aand:

Kom skona källarflickor!

Bedst af alt er dog Slottet. Ingen anden Bygning har den Holdning og den Air. Heller ikke den Poesi. I Festsalene saa jeg for et Par Uger siden Kong *Gustav* give Reception. Stockholm er lille, set fra disse Vinduer. Medens Spejlgalleriet i Versailles vender ud mod et rigt Perspektiv af Terrasser, Park og Himmel, vender dets nære Slægtning *Carl XI's* Galleri mod *Nord*, kort og godt. Jeg vilde ønske, at jeg kunde se det en Gang til, men i flakkende Nordlysskær. *Det* vilde være Stockholm!

94

EN PREUSSER

Der alte Fritz kaldtes han i Preussen, og under dette Navn er han populær som ingen anden. Ikke mindst i disse Dage. Selv Hitler kan ikke konkurrere ham ud. Han forsøger tværtimod at støtte sig paa hans Folkeyndest. Overalt i Preussen ser man for Tiden Hitlers Portræt, flankeret af Bismarcks og *Frederik den Stores* Billeder. Tydeligere kan det ikke siges. *Det tredie Riges* Stifter har indtaget sin historiske Plads mellem *det andet Riges* Bygmester og den preussiske Stormagts Grundlægger.

Den gamle Fritz er i det hele taget Genstand for megen Dyrkelse. I Garnisonskirken i Potsdam, hvor han ligger begravet, træder i Dag den nye tyske Rigsdag sammen. Og *Hindenburg* vil nedlægge en Krans paa hans Grav.

Her har han hvilet i snart 150 Aar. Hans Tid forekommer de fleste uendelig fjern. Brunskjorternes Tyskland har ikke meget tilfælles med den parykklædte Tidsalder, da den store Frederik levede. Og dog er det ejendommelige sket, at netop *han* paa en mærkelig Maade har været nærværende i Tyskland i de sidste Aar. Ja, man kan daglig se ham, hvis man vil. Enhver Tysker kender paa det nøjeste hans Træk.

Det hele er ganske vist en Filmseffekt, intet andet. Men ikke desto mindre en vidunderlig Effekt.

Vi har ellers set nok af historiske Film. Vi har set store Skuespillere i historiske Personligheders Roller, og det er maaske lykkedes enkelte af os at oparbejde en Illusion. Men denne varede aldrig længer, end til vi var kommet hjem. Saa var vi klar over, at det var 95 Gosta Ekman, eller Jannings eller Kortner vi havde set, og ikke Carl XII, Danton eller Dreyfus, saadan som vi mere eller mindre havde søgt at forestille os.

Men aldrig glemmer jeg det Chok, jeg fik, da jeg for et Par Aar siden i Paladsteatret saa *Frederik den Store* komme gaaende ned gennem det lange Galleri i Sanssouci. Ham *selv*. Jeg vilde ikke tro mine Øjne. Men jo. Han standser, ser op med et stærkt Blik, siger et Par Ord med en tør, lidt sirlig Stemme. Det *var* ham.

En behændig lagt Maske, vil man indvende, i Forbindelse med et fremragende Spil. Jeg siger nej. Det er mere.

Otto Geb?hr, den tyske Skuespiller, som i disse Aar kreerer den ene Frederik den Store-Rolle efter den anden, er i hele sit Ydre en Reinkarnation af den gamle Fritz, en Dublet.

Dette er ikke blot en Paastand; Beviserne foreligger. Jeg har foran mig et Billede af Frederik. Det gengiver Hovedet af en Statue af ham, som rejstes i Stettin 1794, kun 8 Aar efter hans Død.

Som Frederik den Store i Filmen „Der Choral von Leuthen" viser Geb?hr os næsten nøjagtig de samme Træk: de stærke Øjne, de tynde, faste Læber, Furerne omkring Munden og midt i dette sjældent karakterfaste Fysiognomi den letkrummede sensitive Næse.

Til alt Held er denne mere end mærkelige Portrætlighed med en af Verdenshistoriens største Skikkelser tilfaldet en værdig Kunstner. Geb?hr spiller sin Rolle virkelig pragtfuldt. Disse Træk er ikke tomme. Det er samtidig Frederik den Stores *Aand*, som skinner ud af dem. I hans Blik findes netop den Brydning mellem dæmonisk Vilje og ægte Menneskelighed, som var karakteristisk for Preusserkongen. I hele sit Væsen har han formaaet at lægge et stadigt skiftende Spil mellem Strenghed og Smil, Fornuft og Følsomhed, Soberhed og Lune.

Det siger sig selv, at et saa lykkeligt Talent som dette, ikke har faaet Lov til at være uudnyttet i disse Dages Tyskland. Frederik den Store, *der alte Fritz*, lyslevende! Det var da endelig noget for den umættelige Trang til nationale Stimulanser, og i alle Preussens 96 Biografteatre er den gamle Konge i Gebiihrs Person blevet tiljublet.

Den første Frederik den Store Film, *Fløjten fra Sanssouci*, som den lidt ubehjælpsomt blev kaldt her i Landet, var fuld af Rokoko og Skælmeri, sommerlig fra først til sidst. Kongen gik med en polisk Mine omkring og præsterede Anekdotestof. Samtidig drev han med Flid den politiske Intrige, men dækkede den under det mest henrivende Fløjtespil. Det var meget smukt. Først til allersidst brød Krigen ud. Slutningsapoteosen var Troppernes mægtige Forbidefilering. Kongen stod og saa paa det, lille, stærk og graa med sin civile Spaserestok i Haanden.

Dette var i 1930. Siden har Tyskland forandret sig ikke saa lidt, og nu er Frederik kommet til Hest. Den sidste Film om ham er endnu ikke naaet her til Danmark. Den hedder *Der Choral von Leuthen* og er militær fra først til sidst. Kongen ses ikke længer paa Baggrund af Sanssoucis Rokokovægge og har ikke længer Tid til at spille paa Fløjte. Nu ses hans hærgede, men stoiske Træk i Lejren og paa Valpladsen, og Baggrunden er Krudtrøg, Bajonetter og Grenaderhuer. Men Appellen i hans stærke, pligtopfyldende Væsen fortryller hans Soldater. Ved sin blotte Tilsynekomst genopretter han den vaklende Disciplin. Garderne, som befandt sig paa uordnet Tilbagetog, kommer igen i stramt Trit, og Kongen vinder sin berømmeligste Sejr over Østrigerne, Slaget ved Leuthen.

Filmen munder ud i den navnkundige Salme, som ogsaa er blevet hørt paa Hitlers Vælgermøder: *Nun danket alle Gott*! Men Kongen rider videre. Det tilgives ham, at han var Hedning. — Hans Hoved maa sørge for alle, staar der i Programmet, han tør ikke unde sig nogen Ro.

Der kan næppe være Tvivl om, at det er saaledes, Tyskerne helst ser ham. For den folkelige tyske Opfattelse er han først og fremmest Soldaterkongen, den tapre og gamle Fritz, patriarkalsk og streng. Kun lejlighedsvis faar et Glimt af Menneskelighed Lov til at bryde gennem denne graa, pligtbebyrdede Maske. En allernaadigst Spilopstreg med en Kammerherre, et Bonmot til en Grenader. En barsk 97 Solstraale! Men dog en Solstraale, som vidner om, at Kongens Hoved ikke blot sørger for alle, men ogsaa tænker venligt paa alle, selv om hans Humor er tør som en Tappenstreg.

Men *var* han saaledes?

Man skal ikke undervurdere den folkelige Opfattelse af en Mand. Ofte faar den fat paa *noget* af det rigtige. Men sjældent paa det altsammen.

Det brave preussiske Folk har forstaaet akkurat saa meget af Frederik, at han var en straalende Feltherre og en fremragende Regent, som med usvigelig Ansvarsfølelse gjorde sin Pligt mod sit Land. Resten forstod man ikke. Men det var *det*, der gav ham Charmen. Kærligheden maa have sin Mystik og helst ogsaa noget at tilgive. Disse Egenskaber har det tyske Folk aldrig kunnet finde hos Bismarck. Men hvad *har* man ikke maattet tilgive Frederik den Store!

Den største Preusser, som nogen Sinde har levet, har samtidig ogsaa været det preussiske Væsens

største Antagonist. Der alte Fritz var *Skønaand*.

Alle kender Konflikten mellem ham og hans Far, den pragtfulde gamle *Frederik Vilhelm I*, Preusseriets egentlige Opfinder. Det var fra første Færd en Konflikt mellem det preussiske og det *franske*, hvor Frederik stod paa den franske Side.

„Hvis jeg lod komme fra Paris," skrev Faderen engang til ham, „en *maître de flute* med 12 Fløjter og Musikbøger og en hel Bande Komedianter og et stort Orkester, hvis jeg selv skrev efter Franskmænd og franske Damer, et Par Dusin Dansemestre og et Dusin *petits-maîtres*, saa vilde dette sikkert behage dig bedre end et Kompagni Grenaderer; thi Grenaderer er dog efter din Mening kun Kanaljer, men en *petit-maître*, en lille fransk Dame, et *bon mot*, en Musikantinde, og en Komediantinde, det synes dig noget fornemmere, det er noget kongeligt, det er en Prins værdig!"

Almindelig kendt er Flugtforsøget, der fik saa uhyggelige Følger. Den medskyldige Løjtnant *Katte* blev henrettet for Øjnene af Kronprins Frederik. Selv blev denne fængslet, og hans 21-aarige Søstei, 98 Prinsesse *Vilhelmine*, der havde været Medvider, blev gennembanket af Kongen, saa det kunde høres over hele Slottet.

Man mene hvad man vil om Frederik Vilhelms Pædagogik. I Samlerens Frygt for, at Sønnen skal gaa hen og blive en Spreder, ligger der dog *noget* sympatisk. Og det ser virkelig ud, som om Flugtforsøgets Katastrofe blev det Chok, der fik den unge Frederiks mangeartede og spredte Væsen til pludselig at udkrystallisere sig i en stærk og sjælden Helhed.

Han blev Alvorsmand. Det viste sig først i en ganske ny Iver for Militærtjenesten. Sin Officersgerning passede han i de følgende Aar med saa stor Pligttroskab og Akkuratesse, at hans gamle Fader ved en bestemt Lejlighed begejstret udbrød: *Es steckt ein Friedrich Wilhelm in Dir*. Større Kompliment kunde *han* ikke sige.

Og det var rigtigt. Kun med den Tilføjelse, at der ogsaa stak uendelig meget andet og mere end en Frederik Vilhelm i ham. Sine aandelige Interesser havde han ingenlunde opgivet. Men nu saa han dem under en ny, langt værdigere og langt mægtigere Synsvinkel.

Han var sig bevidst, at han engang skulde være Kongen af Preussen. Nuvel, han agtede at blive Preussens største og mest oplyste Fyrste. Han agtede at gøre sit Rige til en Stormagt. Og denne Gerning vilde han opdrage sig selv til ved at erhverve Tidens højeste og mest udsøgte Dannelse. Midlet skulde være et Studium af Politik, Historie og Filosofi.

Et Nutidsmenneske vil maaske have svært ved at forstaa, hvad en Fyrste skulde med Filosofi. For Datiden laa Sagen anderledes. Filosofien var dengang et langt mere omfattende Fag end nu, den gik i Spidsen for alle andre Videnskaber, den var selve Fremskridtets Pioner. Og den var aktuel over al Maade.

Frederik, som selv var et ægte Barn af sin Tid, rationalistisk og fordomsfri, gik med Iver op i alle de nye Tanker, som udgik fra England og Frankrig. I Kraft af dem var det, at han vilde regere. Det var en Æressag for ham at blive en tolerant og human Konge.

D'être homme avant d'être roi var det uforlignelige Motto, han satte over disse Læreaar, som han paalagde sig selv. At blive 99 Menneske før han blev Konge. Kan det siges smukkere? Og hvem skulde tro, at det er Preusseren blandt alle Tiders Konger, som har haft denne Idé?

„Filosofisk Frihed i et disciplineret Land — Frihed for alle, Ven og Fjende, Gud indbefattet, Kongen ene undtaget". Det blev hans store Tanke. Og han virkeliggjorde den.

Da han i 1740 blev Konge, var en af hans første Regeringshandlinger at afskaffe Torturen og at forkynde Samvittighedsfriheden: Det skete med de berømte Ord: *Alle Religioner skal tolereres, thi her maa enhver blive salig paa sin Fagon*.

Frederik regerede enevældigt. Han var en Diktator saa god som nogen. Men hans Enevælde var oplyst, og Tolerancens Fane blev holdt højt til det sidste. Selv Jesuiterne, som i 1760'erne blev jaget ud af de fleste af Evropas Lande, kunde føle sig sikre i den preussiske Fritænkers Rige.

Hele den Opdragelse til Kongekaldet, som Frederik baade før og efter sin Regeringstiltrædelse gav sig selv, foregik hovedsagelig — paa Fransk. Til sin Lærer i Filosofi og Fransk valgte han alle Tiders første og mest galliske Kætter, *Voltaire*. Filosoffen *Wolf*, den af hans egne Landsmænd, som paavirkede ham mest, lod han oversætte til Fransk. Oldtidens Klassikere læste han paa Fransk. Selv skrev han kun Fransk, og hans store Ambition var at ville skrive franske Vers. Det var navnlig det, Voltaire skulde hjælpe ham med. „Aldrig," skriver den kendte franske Historiker *Lavisse*, „har en Franskmand været mere fransk og mere præget af fransk Klassicisme end Kronprinsen af Preussen."

Holberg, som ellers har langt mere end den trekantede Hat tilfælles med Frederik den Store, sad netop i disse Aar og kæmpede for Modersmaalets Anvendelse i alle hjemlige Forhold. Men alle Tiders største Preusser har efterladt sig en Produktion paa 30 Kvartbind, hvoraf den alt overvejende Del er skrevet paa Fransk.

Tysk Sprog og Litteratur var Frederik imod. Selv de af *Goethes* og *Schillers* Ungdomsarbejder, som udkom inden hans Død i 1786 forstod han ikke at værdsætte.
100

Saa tør som den var, foretrak Frederik den klare, forstandsbetonede franske Digtning for den gryende tyske Guldalders ædle Poesi. Meget kunde tyde paa, at hans Væsen stod fremmed over for al Poesi. Og saa ser vi dog det mærkelige, at denne Pligtpreusser med det kolde franske Intellekt lidenskabeligt elskede — Musikken. Han ikke bare gerne lyttede til Musik, han spillede selv Fløjte, ja han var en talentfuld Komponist!

Det er muligt, at hans følsomme Væsen paa en ret ensidig Maade fik Afløb i denne Passion. Tyske Forskere har fremsat den dybsindige Teori, at han i Musikken fandt noget af det, som han forgæves havde søgt i *amour*, og Tanken er ikke uinteressant. Ejendommelig er jo den haarde Maade, paa hvilken han forstødte sin sympatiske men ganske vist ikke særlig morsomme Hustru, uden at det kan paavises, at det var Tilbøjelighed for andre Kvinder, som tilskyndede ham til dette Skridt. Nogle paastaar rent ud, at han var homoseksuel — en fantasiløs Hypotese, som i hvert Fald ikke bygger paa nogen psykologisk Forstaaelse af Manden. Er hans enorme og konsekvente Selvoptagethed — og Optagethed — ikke Forklaring nok paa hans ringe Interesse for det svage Køn?

Frederik den Store var paa intet Punkt genial, han var kun Menneske. Det store ved ham var den harmoniske Maade, paa hvilken han spændte over en lang Række tilsyneladende indbyrdes modstridende, men fremragende Egenskaber.

Voltaire har karakteriseret ham i følgende Linier:

Il était grand roi tout le matin,
Aprés dîner grand écrivain,
Tout le jour philosophe humain
Et le soir convive divin.*)

I Forhold til den prøjsiske Tappenstreg klinger dette som en Menuet.
*
– 101

Men ret beset var Tappenstregen dog nok det grundlæggende Træk i hele dette mangeartede sammensatte Væsen. Alt hvad han gjorde, gjorde han paa preussisk. Selv sine Nydelser dyrkede han med Pligtfølelse og Metode.

Tør man tro *Lytton Strachey*, som har skrevet et bedaarende Essay om ham og Voltaire, saa *digtede* han ogsaa med Metode. Han troede det var noget, der kunde læres. — Ja hvorfor ikke? Forholdet har da maaske været det, at Kongen af Preussen ligefrem sad og eksercerede med Versefødderne.

Den bedste Karakteristik af Frederik den Store giver maaske *Johann Sebastian Bach*. Hans *Brandenburger Koncerter* rummer netop den Forening af det jernhaarde og de melodiske, det præcise og det sublime som Frederik den Store ved hele sit Væsen og hele sin Gerning har udfoldet.

Thi saa omfattende var han, at alle har maattet elske ham. Den franske Revolutionsmand *Mirabeau* elskede Despoten Frederik, den skotske Puritaner *Carlyle* elskede Hedningen Frederik, den tyske Nationalist *Hitler* elsker Franskmanden Frederik, og alle Verdens Demokrater elsker Preusseren Frederik.

Ja, bogstaveligt talt.

Thi er det inderst inde, fordi han var Preusser, at Preusserne elsker ham? Selvfølgelig, hvis han ikke havde været det, vilde de ikke have gjort det. Men der er saa mange andre Preussere, de kunde have elsket lige saa meget. Men de havde ikke Blinket i Øjet. Den barske Sol. Dette Blink af noget *andet*, noget de maaske ikke altid forstaar, men som de dog saa gerne tilgiver. Desuden, sagde dette Blink ikke altid, at ogsaa Frederik tilgav? Han var jo et Menneske med Respekt for det menneskelige.

Og naar alt kommer til alt: han forsømte jo intet med de 25 Folianter paa Fransk. Han lod sig vække hver Morgen Kl. 4. Kammertjeneren havde Ordre til at bruge koldt Vand, hvis Kongen ikke vilde vaagne.

Han *var* jo god nok!
102

Envoi:

Hitlers Blad *Volkischer Beobachter* bragte for kort Tid siden en ledende Artikel med Titlen: *Preussen wieder preussisch*. Det hed her om den nye Kurs, at denne kun kendte ét Spørgsmaal: Preussisk eller ikke preussisk. „Hvad preussisk er, det har Fortidens store Mænd lært os, Soldaterkongen, *den gamle Fritz*, Friherre *von Stein* og andre. At være preussisk vil sige at være ærlig, sober, enkel og sparsommelig. At være preussisk det vil dog først og fremmest sige at have Ansvarsbevidsthed. De røde Magthavere har ikke besiddet disse Egenskaber. Den tyske Revolutions Førere vil bevise, at de er deres Forfædre værdige."

Da Voltaire havde ligget i sin Grav i to Aar, skrev Frederik den Store til *d'Alembert*: „Hver Morgen siger jeg min Bøn til ham, jeg siger til ham, guddommelige Voltaire, *ora pro nobis*."

Millioner af Mennesker Verden over gør i Dag Frederiks Ord til deres og retter dem i en modificeret Form til ham selv. De siger: guddommelige Frederik, siden du har det nye Tysklands Øre, saa lær dem, der nu regerer, paa hvilken Maade *du* var Preusser.

103

DANMARK —NORGE

En Strid mellem to nordiske Lande fandt i Gaar sin retslige Afgørelse.

Større Interessemodsætninger er det ikke, der har gjort sig gældende mellem Norge og Danmark. Ganske vist har Norge paaberaabt sig Fangstinteresser i Østgrønland, men der har aldrig været Grund til at antage, at Danmark vilde stille sig hindrende i Vejen for disse Interessers berettigede Udøvelse. Den dybeste Grund til Konflikten er i Virkeligheden at søge i ganske andre Forhold.

Selv i Norge har man vedkendt sig, at det ikke blot var økonomiske Forhold, men ogsaa rent nationale Følelser, der var afgørende, og — som jeg engang tidligere har søgt at paavise — er det utvivlsomt ikke helt ved Siden af at betegne Grønlandssagen som et Spøgelse, der paa en sælsom Maade er dukket op af det fortidige.

Der er noget dybt tragisk i, at den Union, som i 434 Aar bandt Danmark og Norge til hinanden, nu, saa længe efter dens Ophør, for den almindelige Bevidsthed er kommet til at staa som det, der skiller de to Lande. Men saaledes er det. Enhver, der har fulgt Processen i Haag, har haft Lejlighed til at konstatere, at Bevisførelsen i meget udstrakt Grad har drejet sig ikke om aktuelle Forhold, men om Tildragelser, som ligger forud for 1814 og ofte meget længere tilbage. Unionen, der tidligere, baade af Nordmænd og Danske, omfattedes med trofast Kærlighed, har under hele Processen været det Reservoir, hvoraf begge Parter øste nogle af deres kraftigste Argumenter. Det maa erkendes, at der af den lange Foreningstid er skudt bitre Frugter op.
104

Navnlig gælder dette Norges Følelser over for Danmark. Det enestaaende Skrift, som den store Henrik Wergelands Fader, Præsten Nikolaj Wergeland, i Aaret 1816 udsendte under den skarpe Titel Sandfærdig Beretning om Danmarks Forbrydelser mod Norge, var for en Tid et ret isoleret Fænomen. Nu til Dags bruger man i Reglen ikke saadanne Ord. Men Wergelands Tanke har i de sidste Aar haft nogen Udbredelse i Norge.

Uspiselige Svampe har ofte de stærkeste Farver og falder derfor mest i Øjnene. Men den dansk-norske Union har virkelig været andet og mere end en Række af golde Dokumenter og Regeringsakter, der har været egnet til at sætte ondt Blod. Den lange Foreningstid var et Samliv mellem to nordiske Folk, der ogsaa har baaret mange gode Frugter, som man baade i Danmark og Norge har haft Nytte af. Man nyder dem som det daglige Brød, men man taler sjælden om dem. De er saa selvfølgelige, at man knap nok ænser dem. Det Øjeblik kan hurtigt komme, da man af ydre Begivenheder tvinges til at indse Betydningen af, at Nordmænd og Danske den Dag i Dag, skønt bundforskellige i Temperament, dog er de to af alle Evropas Nationer, der staar hinanden nærmest i aandelig og materiel Kultur, i Tænkemaade, Moral, Omgangsformer og Sprog. Men bedre, end at dette sker ved tvingende Omstændigheder, vilde det være, hvis man af frivillig Tilskyndelse kunde lære at erkende det.

Gaar man sig en Tur i Bergen, i de hyggelige Gader under Fløjfjeldets store Slagskygge, hænder det Gang paa Gang, at man paa en eller anden Mur ser et kronet Navnechiffer, et 6-Tal, et 7-Tal, oftest dog et 4-Tal, omsluttet af et stort C. Det samme kan man opleve paa Akershus ved Oslo og mange andre Steder. Det ser saa gammelmodigt ud, dette oldenborgske Præg i den norske Sten. Danskeren genkender det med en Følelse af Hjemlighed. De store C'er med de store Næser har ogsaa regeret i Norge, tænker han: Ak ja,

engang var altsaa Norge dansk!

Nordmanden føler helt anderledes end Danskeren, men det 105 frygtelige er, at han tænker det samme. Han indrømmer det ganske vist ikke, end ikke for sig selv. Nej, aldrig i Livet har Norge været dansk! Men der opereres dog i Norge med et Begreb, der kaldes Dansketiden. Jeg ved ikke nøjagtig, hvad det betyder, men aabenbart har det noget med Danskhed at gøre! Og det betyder vist ikke noget godt.

Det ser virkelig ud, som om den norske Nationalbevidsthed gnaves af en Orm, nemlig Tanken om en for Norge ikke helt værdig 400aarig Forbindelse med Danmark. Og indrømmes maa det, at det paa en saadan Sindslidelse ikke kan virke som nogen gavnlig Kur, naar det fra dansk Side flot erklæres, at i 1814 mistede vi Norge. Faktum er, at man baade i Norge og i Danmark opfatter den dansknorske Union paa en Maade, som ikke er til fuld Honnør for Norge.

Det tjener til grumme lidt Ære for nordisk Historieundervisning, at Nutiden har faaet dette skæve og meget lidt generøse Syn paa Foreningstiden, Videnskaben havde ikke dette Syn, Samtiden heller ikke. Det er noget, der aabenbart helt populært er vokset frem, næsten af sig selv, til uberegnelig Skade for al nordisk Forstaaelse.

Fejlen ligger baade paa dansk og paa norsk Side. Man har i Danmark været altfor utilbøjelig til at anerkende Norges monumentale Plads og store Indsats inden for Fællesstaten, og desværre ser det ud til, at der paa dette Punkt snarere er sket et Tilbageskridt end et Fremskridt.

Det er ikke en Maaned siden, at man her i Landet fejrede 125 Aars Dagen for Slaget ved Sjællands Odde. Der blev i den Anledning skrevet mange Artikler om Begivenheden i danske Blade. Det blev heller ikke fortiet, at en stor Del af Skibets tapre Mandskab var norske Søfolk. Men jeg saa ingen, som i den Anledning sendte en venlig Tanke til Broderlandet Norge. Utvivlsomt laa der ingen ond Mening deri, men denne Lapsus er betegnende for Opfattelsen.

Man kan modsætningsvis gaa ned i Holmens Kanal og betragte 106 Statuen af den rent danske Søhelt Niels Juel, som rejstes her 1881. Paa den ene Side af Sokkelen finder man det danske Rigsvaaben, paa den anden Side det norske.

Dette er fuldstændig rigtigt. Paa en Flaade, hvis Mandskab baade bestod af Danske og Nordmænd, var Danskeren Niels Juel begge Rigernes Admiral. Noget lignende gælder i en lidt senere Tid Nordmanden Peter Tordenskjold. Han var begge Rigernes Søofficer. Danmark har den samme Adkomst til ham som Nordmændene til Niels Juel. Men heller ikke mere.

Mange Danske vil utvivlsomt protestere herimod. De hævder, at Tordenskjold var en dansk Officer. De hævder ligeledes, at Holberg og Wessel var danske Forfattere. De skrev jo dansk, hørte den danske Litteratur til.

Ja, alle Datidens Nordmænd skrev dansk. Men var de derfor Danske? Paastanden involverer, at den norske Nation i Tiden mellem 1380 og 1814 slet ikke skulde have eksisteret, og lader sig kun opretholde ved fuldstændig Tilsidesættelse af det Faktum, at Danmark og Norge — i hvert Fald under Enevælden — var ligeberettigede Riger under fælles Konge og fælles Administration.

Det er rigtigt at begge disse Riger var en Stat. Men denne Stat var ikke mere dansk end den var norsk. Hovedstaden laa ganske vist i Danmark. Men Borgerne — og er det ikke dem en Stat er bygget af? — bestod af to fuldstændig ligeberettigede Nationer. Kongerne kaldte sig konsekvent Konger af Danmark og Norge.

Videnskaben har i Erkendelse heraf forlængst indført Betegnelsen den dansk-norske Stat. Men den danske Offentlighed bruger kun meget sjældent dette Udtryk.

Langt alvorligere end den i Virkeligheden ganske overfladiske danske Opfattelse af Norge som et dansk Land før 1814 er imidlertid Nordmændenes egen Underkendelse af deres Riges Stilling inden for den gamle Union.

For store norske Kredse staar Dansketiden som en Periode fuld af Forurettelse og Fornedrelse, ikke blot statsligt, men ogsaa 107 økonomisk, socialt og kulturelt, og den indre norske Kulturkamp mellem Landsmaal og Rigsmaal betragtes af mange som den sande Norskheds retfærdige Opgør med de fordærvelige Følger af en uværdig Fortid.

Er Norge da blevet forfordelt under den lange Union med Danmark? Det er aldeles givet, at den første Tid var en sort Tid for Norge. Men der kan næppe være Tvivl om, at man paa dette Punkt let gaar hen og forveksler Aarsag og Virkning. Hvis Norge ikke i Forvejen havde været et Land i Nedgang, vilde Unionen ikke være blevet af Varighed. Hvis Norge ligesom Sverige havde haft en levedygtig Adel, vilde det ogsaa, ligesom dette Land, kunne have frigjort sig fra Danmark.

Sagen er den, at Norge i det 15. Aarhundrede stod paa saa svage Fødder, at dets Selvstændighed under alle Omstændigheder vilde have været problematisk. Vi ser i 1449 et Glimt af, hvad der kunde være sket, hvis Danmark ikke havde holdt fast ved Norge. Den svenske Konge Karl Knutson Bonde var allerede hyldet i Hamar. Norge i Union med Sverige allerede i 1449! Hvor langt større Chancer vilde Svenskerne ikke have haft for ganske at absorbere Norge. Den Tanke ligger ganske nær, at Forholdet kunde være blevet som mellem England og Skotland.

Medens det er givet, at Norge i den første Del af Unionstiden laa under for det danske Vælde, nærmere bestemt den danske Adel, saa var dette ikke Tilfældet efter Enevældens Indførelse, og navnlig ikke i det sidste Hundredaar før 1814. Læser man moderne Historikere, f. Eks. Nordmanden Sverre Steen, der i det nyudkomne Værk, Det norske Folks Liv og Historie, har behandlet Perioden 1720-1770, saa faar man et alt andet end mørkt Billede af Forholdene i Norge. Ganske vist er der det alvorlige Ankepunkt mod Regeringen, at denne i for høj Grad favoriserede København frem for de norske Handelsbyer. Men der er hertil at sige, at det ikke var i sin Egenskab af dansk By, men i sin Egenskab af Fællesstatens Hovedstad, at København nød saa store Fortrin. Sam¬menlignet med Datidens danske Provinsbyer havde de norske Stæder 108 nærmest straalende Kaar, og der er ingen Tvivl om, at det økonomiske Liv i Norge førte en langt mere blomstrende Tilværelse end i Danmark. Dette skyldes naturligvis først og fremmest Konjunkturerne, men det kan ikke bebrejdes den dansk-norske Regering, at den ikke ivrigt støttede det norske Næringsliv efter Datidens merkantilistiske Princip.

Det maa indrømmes, at Regeringen ikke var nogen Ven af Datidens nationale Strømninger i Norge. Men den satte heller ikke Pris paa tilsvarende Bevægelser i Danmark. Regeringen var kosmopolitisk og havde — med Undtagelse af den Guldbergske Periode — grumme lidt Interesse for alt nationalt.

De nationalt vakte Kredse i Danmark forgudede Broderriget. For dem var Norge i mangt og meget et Ideal, som man med Beundring saa hen til. Medens den danske Bonde var sunket dybt i Afhængighed af Godsejerne, var den norske Bonde en fri Mand. Der kan næppe være Tvivl om, at dette Forhold blev en af de stærkeste Impulser til den Bondefrigørelse, som betød saa meget for Danmark. Medens det danske Samfund var gennemsyret af tysk Indflydelse, havde Norge tidlig en vaagen, paa én Gang nordisk og kosmopolitisk Borgerstand. Det er ikke noget Tilfælde, at den første Svale i det danske Sprogs Sommer kom flyvende fra Bergen.

Det er ikke nogen Overdrivelse, at Samtiden i mangt og meget betragtede Norge som Statens bedste og værdifuldeste Del. Oehlenschläger henlagde Skuepladsen for nogle af sine betydeligste Tragedier til Norge. Grundtvig gik i 1814 ind for en desperat Kamp mod hele Evropa for at kunne bevare Forbindelsen med Norge. Han frygtede for, at Danmark ikke alene vilde kunne fortsætte sin Eksistens som nordisk Land.

Alt hvad Datiden kaldte dansk var i Virkeligheden dansk-norsk. Uden Norge som nordisk Rygstød vilde Danmarks nationale Fornyelse maaske slet ikke have fundet Sted. Saa betydningsfuld var Kongeriget Norges Stilling inden for den dansk-norske Union. Alligevel bliver Norge i denne Foreningstid med et bittert Ord kaldt Dansketiden. Hvorfor vil Nordmændene ikke indse, at de ikke har 109 mere Grund til at tale om en Dansketid, end Danskerne har at tale om en Norsketid? Hvorfor vil de ikke være stolte af, at de i sin Tid har betydet lige saa meget for Danmark, som Danmark har betydet for dem?

Siden 1814 har Norge og Danmark statslig gaaet deres egne Veje, og kulturelt har de hver for sig skabt noget nyt. Overfor den gamle dansk-norske Kultur staar nu en dansk-dansk og en norsknorsk. I Danmark er denne Udvikling forløbet roligt, i Norge har den formet sig som en Kamp.

At Nordmændene nationalt ønsker at være sig selv, er der intet som helst mærkeligt i, det ønsker alle Folk. Det vilde være Stagnation, hvis de blev staaende ved Fælleskulturen. Men der er noget ravruskende skævt i, at de identificerer denne Kultur, der lige saa meget er deres egen som den er Danmarks, med dansk Kultur. Og ikke mindre forkert er det, naar de, som saa ofte sker, ligefrem forsøger at se bort fra det Kapitel i deres egen Udvikling, som denne Kultur er. Intet Folk kan løbe fra sin Historie.

Hvis alt det, som i Norge er bygget paa Fælleskulturens Grund, pludselig blev taget væk, saa blev der ikke saa meget tilbage af Norge. Det samme gælder jo ogsaa Danmark. Hvorfor fornægte det?

Hvad skadeligt, hvad misligt er der i, at to af Naturen nærbeslægtede Folk i Kultur og Civilisation staar hinanden saa nær som det danske og norske?

Fremtiden kan let gaa hen og blive saadan, at Norge og Danmark faar mere Brug for hinanden end nogen Sinde, netop i Henseende til Kultur. Nordisk Tankegang og Moral, nordisk Frihed og nordisk Humanitet ligger snart som en Ø i et Hav af Tvang og Terror. Skal denne Ø saa oven i Købet spaltes af en Konflikt, der udelukkende bunder i en Misforstaaelse af et tidligere Fællesskab?

Thi Grunden til den dansk-norske Konflikt er ikke at søge i Grønlandssagens Akter. Den ligger i Folkenes Historie. Det er denne Historie, man maa se at blive enig om.

EN GAMMEL NORDHAVSBY

Norden har tre store og navnkundige Byer. Det er København, Stockholm og — Bergen. Dette være ikke sagt for at fornærme Norges Hovedstad, der er en blomstrende, frisk og charmerende By. Men Oslo er et Barn endnu. Bergen derimod har Ansigt.

I Sommer har det i en hel Maaned ikke regnet i Bergen. Dette siges at have været en ganske uforudset Situation for Byen. Vandværket maatte melde Pas, og Indbyggerne blev sat paa smaa Vandrationer. Værre var dog de rent psykiske Virkninger af Tørken. Bergenserne begyndte at blive underlige, og de nærmede sig en Tilstand, der kun kan betegnes som Kulrethed, da Regnen omsider vendte tilbage og genoprettede Ordenen.

Saaledes lyder den sidste Variation af den evige Legende om Bergens Regn, og helt uforskyldt er det maaske heller ikke, at Byen er kommet i saadant Vanry. I Gaar saa jeg to Gadedrenge udfægte en Duel paa Paraply. Det kunde man nu ikke have set i København, hvor Paraplyer kun bruges af Damer og af Præster. I Bergen bruges de faktisk af alle. Det kan ikke være andet end et Symptom.

Velan. Det regner altsaa en Del i Bergen. Det eneste onde, som kan siges om Byen, lad det være sagt straks.

Det regner ikke *altid*. Jeg er mangfoldige Gange kommet til Bergen, og altid i Solskin. Sagen er den, at Vejret er drilagtigt. Det veksler uafladeligt mellem Smil og Surmuleri, ligesom en lunefuld Kvinde. Egentlig er det henrivende. Naar Solen bryder frem efter en Byge, er alle de syv Bjerge omkring Staden blanke af 111 Væde, og Fosserne løber som Sølvstriber mellem Granerne. Et Øjeblik efter er alt tørt. Man tror, man er i Syden, Luften er mættet af Larm og Travlhed, Byen støjer op i hektisk Glæde, det flager paa Havnen, Dampere kommer og Dampere gaar, Melsække støver og Tønder ruller, mens *Tyskebryggens* Gavlrække gløder i varme Farver. Men lægger man Hovedet rigtig langt tilbage, kan man 300 Meter over Skorstenspiberne se *Fløjfjeldet* med Tovbanen og Restauranten øverst oppe. Det kaster sin svale Skygge over den øvre By i grønt Clairobscur.

Har man kun én Gang set Bergen sætte et saadant Smil op, er man dødeligt forelsket i Byen og forstaar, at den er uden Lige i Norden.

Det bedste af det hele er dog, at Forelskelsen holder. For dette Smil er kun et blandt tusind Træk i Bergens Ansigt. Det er saa fuldt af Linjer og fuldt af Liv, at man aldrig bliver færdig med det. Kun alt for faa véd, at der ved Nordhavets Bred findes en stor gammel By af en saa uudtømmelig Charme. Og endnu færre synes for øvrigt at have opdaget, at der fra København hver Fredag gaar en dansk Damper til alle de vigtigste norske Havne fra Arendal til Trondheim.

Norges uendelige Skærgaardskyst er en Verden for sig. Dagevis sejler man mellem Holme og Skær og mørke Fjelde. Fra Lindesnæs til Nordkap er lige saa langt som fra Skagen til Rom. Her var i den tidlige Middelalder det yderste Thule. Men uden Interesse for Handelen var disse fjerne Egne dog ikke. Her var Varer at hente og her kunde Varer sælges. Men hvem turde sejle helt op til Finmarkens øde Strøg? Handelen er dog et næsten ukueligt Væsen, som man først i den allersidste Tid synes at have fundet Midler til at faa Bugt med. Dengang formaaede man det ikke. De sydligere Landes Købere og Finmarkens Sælgere fandt hverandre midtvejs. Stedet, hvor de mødtes, fik Navnet Bergen.

Hvornaar den første Ladning Tørfisk blev udvekslet mod den første Ladning Korn og Krydderier ved Bergens Vaag, det vides ikke. Det ligger saa langt tilbage i Tiden, at det unddrager sig 112 Historiens Kontrol. Men det var en Forretning, som fik Følger, og længe varede det ikke, før der laa en By med en Brygge og et Stræde og en Mængde Handelsboder. Bergen blev Norges Hovedstad. Kongerne kunde godt lide at bo paa et Sted, hvor Ø1 og Vin og skønne Varer var for Haanden. Præsterne holdt sig heller ikke tilbage, og allerede i Aaret 1100 laa der i Byen en Kongsgaard og en pragtfuld Domkirke, den navnkundige *Kristkirke*, hvor i de følgende Aarhundreder de norske Konger blev kronede og begravede.

Bergens ældste Borgerskab var norsk, men efter 1300 begyndte Hanseaterne, her som saa mange andre Steder, at vinde Indpas, og de gamle Handelsgaarde gik i den følgende Tid alle over paa deres Hænder. Bryggen blev til Tyskebryggen. Hanseaterne dannede en By i Byen. De havde deres egne Love, deres egen Kirke, og udøvede et Herredømme, som selv Christian den Anden havde sin Hyre med. Først den

danske Lensmand *Kristoffer Valkendorf* satte Hanseaterne paa Plads, men lige indtil 1754 vedblev dog deres „Kontor" paa Bryggen at bestaa.

Da det begyndte at gaa tilbage for Tyskerne, dukkede nye udenlandske Købmænd op i Bergen. De bosatte sig paa den modsatte Side af Vaagen, ved *Strandgaden*. Men de holdt sig ikke for sig selv som deres Forgængere, og efterhaanden gled de ganske ind i det paa ny fremvoksende indfødte Borgerskab. Ved Midten af det attende Aarhundrede var Bergen igen en norsk By.

Under alle disse Omskiftelser har én Ting lige indtil i Dag været uforanderlig ved Bergens Vaag: Handelen. Bestandig er Nordlændingene løbet ind til Bryggerne med deres Tørfisk og Klipfisk, og bestandig har Skibe fra Alverdens Havne bragt Korn, Tøjer, Ø1, Vin og Krydderier til Bergen. Transportmidlerne har vekslet i Tidens Løb, men Varerne har været de samme.

De har sat deres Spor. Aarhundreders Byger og Atlanterhavsstorme har aldrig formaaet at bortvejre Bergens evige og intense Lugt af Handel. Varer er gaaet ind og Varer er gaaet ud, men Lugten staar tilbage, lagret som en Vin. Den slaar En i Møde, hvor 113 som helst man træder ind i en af de gamle Købmandsgaarde. Det er som om de graanede Trævægge alle er imprægnerede med denne ubestemmelige Blanding af Saltlage og Vin, Korn og Sirup, Tran og Kardemomme.

„Ilde lugter den Kræmmerstue", synger Dyveke i Drachmanns kendte Sang. Det mente nu hun. Hun var en ung og smuk Ekspeditrice, som Kronprinsen gjorde sin blodrige Kur til. Men Købmandens Næse kildres af Varernes vidtløftige Lugt. Det er Handelsbyens Aande, Alverdens Aroma, koncentreret paa en Brygge ved Nordhavet.

Og bag ved Kardemommen lufter jo den salte Sø med de Tusinder af tilbagelagte Kvartmil, Handelsskibenes evige Kølvand, trukket ved Hjælp af Aarer, Sejl, Damp og Motor. Bergen var alle Dage et Hul, men med et Udsyn som ingen anden By i Norden. Dens Navn var kendt i alle Havne. „Bergen og de andre Pladser i Danmark og Norge" noterede man i det syttende Aarhundrede paa Amsterdams Børs. København var Residentz-Staden, kongelig og kedelig, indtil *Ludvig Holberg* fra Bergen som en frisk Brise kom med Tidens nye Tanker. Endnu er hans Fødeby Byen med de store udenlandske Forbindelser, Skibsredernes By, *Chr. Michelsens* og *Mowinckels* By. I Bergens Havn løber flere Dampskibsruter sammen end noget andet Sted i Norge. Her er endnu Landets Udfaldsport mod Verden, larmende af Dampspil og Kraner, Losning og Ladning.

Om man kunde tømme Vaagen for Vand og se Bærmen af et Aartusindes Handel og Vandel! En Geologi af Købmandsskab har opbygget denne By og formet dens Ansigt. Det er ungt og gammelt, nordisk og fremmedartet. Det er ravnekrogsagtigt, det er verdensklogt, og desuden meget mere.

Bergens *Vaag* er vel saa stor som Sortedamssøen. Men ikke nogen Fugledam. Den er fuld af Skibe. De ligger tykt langs begge Bredder. Inderst inde, i *Vaagsbunden*, er Fisketorvet, hvor hver Morgen mange Tusind Mennesker mødes med endnu flere Tusind raat 114 lugtende og sprællende Torsk af Nattens Fangst. Dér staar Ludvig Holbergs Statue og ser med gaminagtig Mine ud over Byens og Havnens Travlhed.

Men rundt om Vaagen staar Husene opmarcheret efter Epoke og fortæller Historie. Yderst ude til højre ligger *Bergenhus*, Norges ældste Kongeborg. Graa af Ælde, som et gammelt Søskendepar, staar *Haakon Haakonssons* gotiske Gildeshal og Lensmanden *Erik Rosenkrantz's* Renæssancetaarn. De er Byens Vartegn, den første Profil, der skiller sig ud af Havnenes Masse, naar man sejler ind paa Vaagen. Kristkirken er ikke mere. Den stod i Vejen for Lensmanden Esge Billes Kanoner og blev derfor jævnet med Jorden. I Bastionernes Muld har man for nylig fundet Rester af dens Fundamenter.

Straks inden for Bergenhus begynder Nordens mærkeligste Forretningskvarter. *Tyskebryggen* er ikke blot en Gade, det er hverken mere eller mindre end en middelalderlig By. Udadtil en lang Skala af Gavle, vinde og skæve, et af Alder forstemt Træspil, men endnu med Liv og Nuancer. Indadtil en uoverskuelig Verden af Kontorer, Pakrum, Trapper, Stiger og Svalegange, et varefyldt Cellevæv af Trækonstruktioner, gennemskaaret af en lang Række Smøger eller *Veiter*, ældgamle Gader, brolagte med Brædder, ofte ogsaa overdækkede, og kun en à to Meter brede.

Fra den dagklare Brygge at komme herind, det er at sige Nutiden farvel. En Solstraale kan hist og her finde Vej til en Sirupstønde eller et Ølanker; det bliver da et sært Stykke Stillleben. Udenom er alt Halvmørke og forgemte Varedunster. I *Hanseatisk Museum*, der er indrettet i et af disse Huse, er der over et Bord bredt en stor rød Dug. Den lyser med en helgenagtig Glans i disse graanende Omgivelser. Dette var i Middelalderen *fagert*. Ak, Strandparasoller ved Bellevue!

Ildebrand er vel hvad et praktisk Menneske straks maa tænke ved Synet af alt dette Træ. Mangfoldige Gange er da ogsaa Bryggen brændt, sidste Gang i 1702. Men hver Gang er den blevet genopbygget i samme Skikkelse. De indviklede Ejendomsforhold tillod ingen Omreguleringer. Detaljer kan være af nyere Dato, men selve 115 Bybilledet er det samme som i Middelalderen. *Engelgaarden, Bu-gaarden, Bredsgaarden, Enhjørningsgaarden* og *Finnegaarden* læser man paa Gavlene ud mod Bryggen. Disse morsomme Navne

stammer fra Tiden før Hanseaterne, da Bergen var Norges Hovedstad. En saadan Kontinuitet i Handel og Vandel findes ikke andre Steder. Br?gge er berømt, men er kun *det døde Br?gge*. Tyskebryggen er endnu den Dag i Dag den levende Brygge.

Torvet er omgivet af moderne Huse, men ud langs Stranden visà-vis Tyskebryggen og paa hele Nordnæshalvøen i det hele taget begynder den gamle Bebyggelse igen. Her er det blot ikke Middelalder, man ser, men Barok, Rokoko og Klassicisme. Udført i Træ!

De gamle Bydele er opdelt af brede Boulevarder, de saakaldte Almenninger, der i gammel Tid er anlagt for at hindre, at Ildebrande alt for voldsomt skulde gribe om sig. Mellem Almenningerne løber de krogede Gader, og mellem dem igen de helt snævre *Smug* og *Smitter*, der som halvt usynlige, næsten hemmelige Kløfter spalter de kompakte Karréer i mange mindre Dele. Fattigt kan der være i disse Gyder. Men Vinduerne er anbragt saa smukt i Væggene. Det er gamle Patricierhuse med fornemme Dimensioner og fint udskaarne Døre i Rokoko og Louis Seize. Og inde i Stuerne finder man ofte galante Vægmalerier. Apollon og Daphne. Eller Merkur. Mest maaske Merkur.

Den samme inderligt hyggelige, følsomme Træarkitektur finder man ogsaa i den lange Gade, der fra Torvet løber indad langs Fløjfjeldets Fod til Byporten, den nuværende Kong Oscarsgade. Belysningen er dæmpet af de gamle Træers store Kroner og af Bjergets mægtige Slagskygge. Her boede Holberg hos Peder Lem, og her ser man ogsaa den gamle Katedralskole, hvor han første Gang stiftede Bekendtskab med Latinen.

Kong Oscarsgaden er i det hele taget Bergens Digtergade. En gammel Bergenser, der kender Traditionen, er i Stand til at udpege en Digterbolig i næsten hvert Hus. Her boede den gamle *Dorthe Engelbrechtsdatter*, Norges første Digterinde. Her fødtes *Carsten* 116 *Hauch*, Stiftamtmandens Søn. Og her *Welhaven*. Lige op under det høje Fjeld boede *Nordahl Brun*. Og *Claus Fasting* og *Lyder Sagen*. I Jahns Konditori gik *Bjørnson* paa Frierfødder hos *Caroline Reimers*, der passede Butikken. Senere, da de var blevet forlovede, flyttede de til hendes Onkels Bageri, der nu er installeret i en af Byens mest elegante Bygninger og hedder Reimers Konditori. Dengang var Forholdene mere beskedne. I Bagværelset sad Bjørnson hver Aften i Skumringen og fortalte Spøgelseshistorier, medens alle Bergens Tjenestepiger under Paaskud af at ville købe Skillingskager og Sukkerkringler stimlede sammen i Butikken for at høre lidt med af Rædslerne. Men ogsaa *Ibsen* gjorde sine Hoser grønne i Kong Oscarsgaden, og dér blev han forlovet med sin Susanne, *Magdalene Thoresens* Datter. En Mand med Sans for Mindetavler maatte i dette Kvarter kunne finde et Eldorado for sin Virketrang. For Bergen er en By fuld af Tradition, gammel Kultur og nobel borgerlig Hygge, en By med et fint Ansigt.

„Han er ikke Nordmand," sagde man i gamle Dage, „han er Bergenser." Udtrykket beror vist egentlig paa en Misforstaaelse. Oprindelig skal det have sigtet til de bergenske Skibe, der førte deres eget Flag. Men Misforstaaelser af denne Slags fremkommer ikke uden Grund, og en Kendsgerning er det, at Bergenserne — samtidig med at de med Liv og Sjæl er Nordmænd — ogsaa er noget for sig selv.

Det kan nu heller ikke være anderledes. Som Havet skyller Tang op paa Kysten, saaledes har Handelen Aar efter Aar ført nye fremmede Slægter til Bergen. Mangfoldige kendte Navne, som *Kroepelin, Konow, Lemkuhl* og *Stender*, vidner endnu om den tyske Tid. Men ogsaa Hollænderne har mange Efterkommere ved Vaagen. Man behøver blot at nævne Navne som *Mowinckel, van Erpecom, de Lange, Geelmuyden* og *Blaauw*. Og *Grieg*, maaske det kendteste Navn af dem alle, er skotsk.

Som! Lugten paa Bryggerne saaledes er ogsaa Bergenserne selv et Konglomerat af Alverdens Ingredienser. De er brede Købmænd, 117 Hverdagens nøgterne og praktiske Folk. Men aldrig kedelige. Bergen har ganske vist kun 100,000 Indbyggere og staar i Størrelse tilbage ikke blot for de tre nordiske Hovedstæder, men ogsaa for Gøteborg. Alligevel er det en By af Format, uden Mindreværdskomplekser eller parvenuagtige Tilbøjeligheder. Det bruger man ikke i en gammel, inkarneret Handelsstad med mange Skibe og oversøiske Forbindelser. Indtil ca. 1860 var Bergen Nordens største By. Det kan man endnu mærke paa Indbyggerne. De er Hovedstadsmennesker.

De har deres egen Form. Deres Selvsikkerhed er næsten legendarisk, og deres Slagfærdighed er frygtet. Paa dette Punkt ligner de Københavnerne. De taler et Sprog, der i Tonen heller ikke er saa forskelligt fra det københavnske. Det er smidigt og behageligt. Man hører i Bergen ikke det rullende østlandske r, heller ikke det lidt skurrende r, som man træffer i Vestlandets øvrige Byer. Den Landbo, som kommer til Bergen og ikke har den rette Stemmeføring, er uhjælpelig en *Stril*. Ordet kan ikke oversættes, men om dets Betydning er man ikke længer i Tvivl, naar man blot én Gang har hørt en Gadedreng udslynge det imod en Kollega. Det er Krigsaarsag.

Det Træk ved Bergens gamle borgerlige Kultur, man helst dvæler ved, er dog Hyggen. Faa Steder er Sansen for Hjemlighed og Selskabelighed saa fint udviklet som i denne gamle Nordhavsby under de høje Fjelde. Midt i den vilde, ugæstmilde Skærgaard ligger under Vintermørke, Storm og Regn Bergen som en sælsom Blomst af Lunhed og Hjertelighed. En bergensisk Købmand, der faar Besøg af fremmede

Forretningsforbindelser, inviterer dem ikke paa Restaurant, han tager dem med hjem. En gammeldags Skik, der klæder denne By som ingen anden.

Efter Børstid er Bergenseren altid oplagt til Vin og festlig Lyrik. Paa det gamle Træ-Teater, der er opført i Aaret 1800, men som nu er omdannet til Museum, finder man endnu Støvet af Generationers Festglæde. Ikke blot norske, men ogsaa danske Skuespillere har her frydet det letbevægelige og teaterglade bergenske Publikum. Nu 118 er her saa øde. I Fremmedbogen finder man mest amerikanske Damenavne. Det virker straks lidt overraskende; men det er Ibsen, der trækker. Han boede paa Teatret som Instruktør nogle Aar. Det samme gjorde i øvrigt ogsaa Bjørnson. I *Fiskerjentens* første eventyrlige Møde med Skuespillet har han rejst Monumentet over det gamle Bergens Glæde ved Lys og Lampers Skær.

Men Lysene i Bergen, Kilden til saa megen vinterlig Hygge og Fest, har ogsaa været Aarsagen til Byens uhyggeligste Begivenheder. Gang paa Gang har de frygteligste Brandkatastrofer hærget Byen; sidste Gang saa sent som 1916.

Det var den 15. Januar, en Dag med Slud og nordvestlig Storm, at et Par Mænd i en af Søboderne ved Muralmenningen med et aabent Lys kom for nær ved noget Tjæreværk. Brandvæsnet kom straks til. Men der var intet at gøre. Den gamle Træbebyggelse var som et vel tilrettelagt Baal. Stormen gjorde Resten. En Time efter stod flere Karréer i Flammer. Gennem Smug og Smitter buldrede Ilden frem med Lynets Hast, medens Brandvæsnet maatte vige fra Stilling til Stilling. Brændende Bjælker fløj gennem Luften. Efter nogle Timers Forløb var Ilden naaet til Tormalmenningen, en 50 Meter bred Gade, paa begge Sider bebygget med Stenhuse. Her sprang den over paa sin altfortærende Gang. Den Nat brændte hele Bergens centrale Forretningskvarter.

Det, som i 1916 gik op i Luer, var for en stor Del Bygninger fra Firserne og Halvfemserne. Ingen begræder mere deres Ødelæggelse. I Bergens Hjerte har nu rejst sig en moderne By med ensartede 6—7 Etagers Huse. En ny Arkitekturepoke har sluttet sig til de øvrige. Den giver Byen et Træk af moderne Storstad. Man konstaterer det med Glæde. Bergens Ansigt vilde ikke ligne sig selv, hvis det ikke fremfor alt var levende.

119

KONGERIGET SKOTLAND

Det er et Spørgsmaal, om det staar os klart, hvad Skotland egentlig er. Vi *ved* ganske vist, at Storbritannien bestaar af tre forenede Lande, England, Skotland og Wales, hvis fælles Regering kaldes den britiske. Men vi regner ikke med det. Forholdet staar for os som noget temmelig teoretisk. Vi siger altid den engelske Regering, det engelske Parlament, den engelske Flaade. MacDonald var engelsk Premierminister. Maaske noterede man sig en Gang imellem i Forbigaaende, at han egentlig var Skotte, men kun paa samme Maade som man f. Eks. erindrede, at I. C. Christensen var Jyde.

Denne Omstændighed, at Ordet *engelsk* paa Dansk — og formodentlig ogsaa paa en Række andre Sprog — har udviklet sig til at betyde det, som egentlig burde kaldes *britisk*, er i høj Grad kommet til at gaa ud over Begrebet *skotsk*. Skotland opfattes i Praksis gerne som en lidt særegen Del af England, og Skotterne er i den almindelige Bevidsthed gaaet over til at blive en Slags Englændere.

Egentlig er det jo ogsaa ganske naturligt. Skotland er et af Evropas mest afsides Lande. I sin Ensomhed minder det lidt om Portugal. Det ligger i Yderkanten af Evropa, og England har paa en overvældende Maade skudt sig ind mellem det og alle andre Lande. Er det underligt, at man glemmer det?

Men har man først oplevet det, glemmer man det aldrig mere. Og har man blot én Gang talt med enten en Skotte eller en Englænder om skotsk og engelsk, da vil man aldrig mere forveksle disse to Begreber. For da véd man, at det drejer sig om *to Nationer*, der oven i Købet befinder sig i en vis indbyrdes Spænding.

Formodentlig hader de ikke hinanden. Ellers vilde de næppe i 120 219 Aar have kunnet leve sammen i en snæver Union uden politiske Rivninger af nogen Betydning. Men hvis de elsker hinanden, da er det i hvert Tilfælde Kærlighed af en ganske særlig Art, der leder Tanken hen paa det, der af Psykoanalytikerne kaldes Ambivalens, d. v. s. noget i Retning af Tilbøjelighed til Ondskab mod den Tilbedte.

I Virkeligheden er det maaske ugørligt helt at karakterisere den Følelse, Skotter og Englændere nærer for hinanden; men saa meget tør dog siges, at den er det stik modsatte af Ligegyldighed. De formaar

hverken at glemme eller at se bort fra hinanden. De er altid fulde af en festlig, om end behersket Ironi mod hinanden. Og samtidig arbejder de Haand i Haand med en Solidaritet, der er uden Sidestykke i Nationernes Historie. Noget tilsvarende findes kun inden for gamle og prøvede Ægteskaber. Det er den uidylliske Idyl, sikkert den friskeste og holdbareste Form for Idyl, der overhovedet findes.

Hvem der har det egentlige Førerskab inden for det britiske Ægteskab, kan der af gode Grunde ikke være Tvivl om. Hvordan dette Førerskab udøves, er maaske en Ting, som er mindre kendt. Den gæve, men meget selvoptagne skotske Skribent *Bruce Lockhart* kommer i sine spændende Erindringer fra den russiske Revolution med en lille Indiskretion, der kaster et interessant Lys over dette intime Spørgsmaal. Han bekender følgende: Han var som ung Embedsmand ved Generalkonsulatet i Moskva paa Besøg i St. Petersborg og skulde for første Gang aflægge en Visit i den britiske Ambassade. „Jeg havde", skriver han, „en ubehagelig Fornemmelse, omtrent som naar man skal til Tandlægen. Som Skotte prøver jeg undertiden at overdøve mit Mindreværdskompleks over for Englænderne ved at simulere Foragt for deres intellektuelle Afstumpethed. Naar jeg er sammen med Udlændinge (foreigners), er jeg en Løve af Selvtillid. Amerikanernes støjende Pralerier forøger kun min Følelse af egen Betydning. Blandt Russere befinder jeg mig som *grand seigneur*. Men den stilfærdige Arrogance, der ligger i en Englænders beskedne Væsen, reducerer mig altid til en kejtet Dompap."
121

Der er intet nyt under Solen. Maaske kan dette lille Træk tjene som et Bidrag til den almindelige sammenlignende Folkepsykologi, der har sin Aktualitet ogsaa uden for The United Kingdoms' Omraade.

Mine Veje har ret hyppigt ført mig til Leith, der er den vigtigste Plads ved *Firth of Forth* og Havneby for Edinburgh, Skotlands Hovedstad. Lige siden min Barndom har jeg fundet en Fortryllelse i at komme paa disse Kanter, og da jeg for nylig igen besøgte Edinburgh, opdagede jeg, at Fortryllelsen havde holdt sig. Jeg tror, jeg vil synge en lille Sang om Firth of Forth og herunder prøve paa at tegne nogle faa Træk af Skotland, det glemte Kongerige. Maaske vil det kunne virke som en Impuls paa dem, der gerne vil rejse, men snart ikke véd, hvor de skal rejse hen.

Firth of Forth adskiller sig vel ikke væsentligt fra saa mange andre af Storbritanniens Fjorde. Det er en Tragt, der skiftevis indsuger Flodvand og udspyr Ebbevand. Flodvandet er blaat og frisk, men Ebbevandet er fuldt af mangfoldigt Affald fra Land og By. Det er en Slags Aandedræt, der foregaar med aldrig svigtende Sundhed og Regelmæssighed.

Disse Fjorde er samtidig Handelens Porer. Flodbølgen bærer Skibene helt op i Byernes Dokker, hvis Porte ved Højvande staar aabne. Men naar Ebben begynder, lukkes Portene, og Skibene ligger da og flyder i store aflaasede Damme, mens Havets Spejl udenfor sænker sig Meter efter Meter og tager al den udgaaende Trafik med sig.

Der er skrevet mange dejlige Ord, navnlig om Themsen, hvor Vandet er mere grumset og opfyldt af Hundelig end noget andet Sted i Evropa, og hvor Verdenshandelens ind- og udgaaende Rytme har naaet en Klimaks, der er uden Sidestykke i krydret Pragt. Man behøver blot at tænke paa de londonske Dokkers Navne. De hedder f. Eks. Quebec Dock, Russia Dock, Greenland Dock, East India Dock og West India Dock. Det er en Hymne, der maa fryde enhver Sjæl med Sans for verdensomspændende Handel og Omsætning.

Firth of Forth er kun en mindre Søster til den gamle og rige Thems og kan i Trafik ingenlunde maale sig med den. Dog er det 122 ikke Smaating, den sluger, f. Eks. af Landbrugsprodukter, og udspyr af Kul. Og i havblaa Friskhed og fyrig Naturskønhed tager den ganske Vejret fra de flade og dvaske Vande ved Gravesend, hvor Indsejlingen sker til Englands Hovedstad.

Nordøst for Indløbet til Firth of Forth staar Fyrtaarnet *Bell Rock*; man passerer tæt forbi det, naar man kommer nordfra. Tilsyneladende vader det i Bølgerne, man ser ikke Revet, som det er bygget paa. Som Navnet fortæller, har der engang paa dette Sted til Advarsel for de Søfarende været anbragt en Klokke, der har klaget og sukket i Bølgeslaget. Nu er der paa Bell Rock en Sirene, der i Taage udsender dumpt brummende Signaler. For mange er dette den første, næsten truende, Velkomsthilsen fra Skotland. Man befinder sig paa stærkt befærdet Farvand. Her omkring løber alle Sejlruterne til Firth of Forth og Firth of Tay sammen. I 1799, da Fyrtaarnet endnu ikke var bygget, forliste i en eneste Storm 70 Skibe paa Bell Rock.

Men ikke ret langt fra dette dramatiske Sted aabner Fjorden sig, og man passerer den lille *Ø sle of May*. Den svarer ganske til sit Navn, den er forhaabningsfuld grøn og bærer det første Bud om al den elysæiske Grønsvær, der venter En inde paa Land.

Skorstenene i *Methil* og *Kirckaldy* dukker op paa Fjordens Nordside. Men i Syd ses som en sidste Mindelse om vilde Klippekyster *Bass Rock*, en sort og raa Kegle af en Ø, er næsten kun er beboet af Havsuler. En af Skotlands første Apostle fandt et Tilflugtssted paa denne Klippe; et enligt Kapel fra den katolske Tid knejser endnu til hans Ære. Men Bass Rock har ogsaa været en Fæstning. Det var den sidste Plet af Storbritanniens Jord, der overgav sig til de nye Herrer, da den stolte og dumstædige Stuartske

Kongeslægt var blevet fordrevet fra sine britiske Riger. Paa Fastlandet lige indenfor ligger paa en stejl Klippe Ruinerne af *Tantallon Castle*. Det hele virker som en vældig Snaps af Historie og Naturpoesi. Men det er kun en enkelt af de mange romantiske Overdrivelser, som man Gang paa Gang støder paa i Skotland.

Man glider op ad Fjorden, den bliver mere og mere befærdet. 123 Byerne, Kulminerne og Skorstenene paa begge Sider bliver tættere og tættere. I Perspektivets Bund rejser *Forth Bridge* sig som et kæmpemæssigt, tredelt Spænde fra Kyst til Kyst.

Der er blevet sagt meget ondt om denne Bro, den er for længst degraderet fra sin Rang som Verdens største Bro, ja den er næsten blevet reduceret til et Uhyre fra Firserne og har nu kun Professor Vilhelm Wanscher til Ven. Men hvor den behersker, ja hvor den kroner denne pompøse Vandvej. Den er en Del af Landskabet, dens tre Buer er som tre Tinder. Ved *Rosyth*, inden for Broen, havde den engelske Flaade under Verdenskrigen en af sine vigtigste Stationer, og paa den store Red var det, at den tyske Højsøflaade indfandt sig, inden den førtes til sin sidste Ankerplads i Scapa Flow ved Orknøerne. Men naar en Super-Dreadnought gaar under Forth Broen, syner den ikke af ret meget. Og ak, Lille Bælts-Bro!

Inden man naar frem til Forth Bridge, drejer Skibet af mod Syd og gaar ind til *Leith*. Det er en almindelig britisk Havneby, en stor Kulhavn, sikkert ikke meget forskellig fra Hull eller Newcastle, med store Dokker, vældige Kulkraner, røgsværtede Granithuse og overnaturlige Bryggerheste i nonchalant Skridtgang foran store Vognlæs. Særlig skotske er dog de store Whiskylagre. De var under Verdenskrigen et taknemmeligt Maal for Zeppelinernes Bomber, de brændte saa festligt og overdaadigt.

I en mild og næsten uskyldig Modsætning til de sorte Kul og den krasse Whisky staar de mange danske Landbrugsprodukter, der bliver udlosset i Leith. Navnlig i *Albert Dock* ser man næsten altid danske Skibe. Det er et af Havnens travleste Bassiner, smukt anbragt vis-à-vis *Victoria Dock*. Idyllisk, men lidt vemodig, virker disse typiske Navne. De minder alt for meget om en svunden, optimistisk Tid, da Verdenshandelen gik for fuldt Orkester og ikke som nu blev spillet med Kontingenteringernes trange Sordin. Og dog! I gamle Dage saa man i Leith et usigelig kulstøvet Proletariat af udslidte Mænd, fulde Kvinder og lasede Børn. Verden maa trods alt være blevet bedre at leve i; nu træffer man næsten lutter rene Sixpencer.
124

Men bag Leith skimtes i Disen og Kulrøgen de næsten uvirkelige Omrids af en større By. Solen kan skinne, alligevel hænger der altid et drømmende Halvlys over Landskabet. Man spørger sig selv, om det virkelig er *Castle, Caiton Hill* og *Arthur's Seat*, Edinburghs tre klassiske Høje, der spøger i Skyggerne hinsides Leiths tusinde Skorstenspiber. For saa er Eventyret nær!

Edinburgh er nemlig et Eventyr. Man gaar i Leiths farveløse og sodede Gader og har det til gode. Det koster kun en Penny eller to med Sporvognen, saa er man i en helt anden Verden.

125

EDINBURGH

Mange Københavnere husker sikkert Højskotternes daglige Vagtparade her i Byen under den britiske Udstilling i 1932. Første Gang man oplevede dette Blus af Farver, denne Karrusel af flimrende Sækkepibetoner, var det et Chok, en overvældende sød Beruselse. Paa samme Maade kan ogsaa Edinburgh virke, første Gang man kommer dertil — som en voldsom Dram af Effekter.

Aldrig glemmer jeg det Øjeblik, da jeg som syvaarig for første Gang i mit Liv drejede ind i Princes Street. En yngre Mand, som hørte med til Rejseselskabet standsede op, og med stive Øjne og Haanden i Barm fremsagde han langsomt og højtideligt den omhyggeligt specificerede færøske Ed: Pine, Død og Salighed. Saa lammet var han — og ganske med Rette — over det Byperspektiv, vi vandrede ind i.

Princes Street er en Gade dobbelt saa bred og vel ogsaa dobbelt saa stærkt befærdet som Vesterbrogade. Langs den ene Side ligger en ubrudt Række af seks til syvetages Huse, med meget elegante Butikker. Langs den anden Side løber en Sænkning, hvis Bund er omdannet til en pragtfuld grøn Park, og hinsides denne igen rejser sig en Klippe, kronet af den middelalderlige Borg Castle.

Det er vanskeligt i et Ord at karakterisere denne Blanding af en brusende Storstad og af et fantastisk Landskab. Der er noget barnlig genialt ved det, noget drømmeagtigt. Med sikker barnlig Smag er der ogsaa midt i Billedet blevet rejst et nygotisk Taarn til Minde om Walter Scott. I sig selv er det sikkert rædsomt, men

paa dette Sted er enhver Fantastik paa sin Plads. Skal der være Gilde, saa lad der være Gilde! Man er atter midt i en af de store, romantiske Overdrivelser.
126

Castle er en stor og indviklet Borg, graa af Ælde, men stadig myldrende af flotte Soldater med farverige Højlænderskørter. Det gungrer mellem de gamle Mure, naar de slaar Geværkolberne i Jorden. Her ligger i et skummelt Taarn den skotske Kongekrone og skinner paa sit røde Fløjl. Her ses det lille Kammer, hvor Marie Stuart fødte Sønnen James, senere Konge af Skotland og England, og fra hvis Vindue hun lod ham hejse ned til sine katolske Tilhængere, der sørgede for at give ham en god og kristelig Daab. Endnu kan man staa ved dette selv samme Vindue og stirre ned i det svimlende Dyb, hvor Jacob I engang gyngede i sin lille Kurv. Nu kører Bilerne ved Klippens Fod som smaa blanke Løbebiller. I Tavsheden paa de gamle Borgmure høres Byens Larm som et henvejret Sus; man ser Edinburghs tusinde Konturer, der ligesom har ondt ved at holde sig vaagne og klare i den solmættede Dis.

Men paa den grønne Slette nede ved Foden af Arthur's Seat ligger et Slot og drømmer. Det er Holyrood, den egentlige Skueplads for Marie Stuarts eventyrlige og blodige Drama. Ad den ældgamle, stejle High Street kan man komme derned. Romantikken nægter sig intet som helst. I disse mørke, egetræspanelerede Rum har Dronningen og hendes Mand, Henry Darnley, boet, hver i sin Etage. Man føres ind i det lille Taarnværelse, hvor Riccio blev myrdet midt under Dronningens intime Aftenselskab, man kan følge Optrinet Skridt for Skridt lige hen til den Dør i Audiensværelset, hvor den ulykkelige Italieners Lig blev efterladt, gennemboret af 57 Dolkestik. Den store Blodpøl er der endnu, men skjules under en Plade med Inskription.

Schiller og Bjørnson har ladet sig inspirere af den skotske Dronnings mærkelige Tragedie, men deres Dramaer kan i ingen Henseende maale sig med den foreliggende Virkelighed, der stadig ægger til nye historiske Undersøgelser. Givne er en Række blodige Handlinger omkring den lysende smukke Dronning, men hvilken Del hun selv har haft heri, er og bliver et Mysterium; kun hendes evige Kvindelighed synes at staa fast.

Hun havde det ikke let, hun var ung, hun var glad, og hun var 127 Katolik medens den væmmelige John Knox gik og prædikede Dommedag over al sund og naturlig Menneskelighed. Sandsynligvis har hun leget, leget farligt og grumt, med de ridderlige og vilde Skotter. Men under alle Omstændigheder indhentede Skæbnen hende i Form af netop saadan en Skotte, den enøjede Eventyrer Bothwell. Mistænkelig kort efter Darnleys voldsomme Død giftede hun sig med ham. Det blev for meget, Folket gjorde Oprør, Dronningen flygtede til England, hvor hun senere blev halshugget, Bothwell kom til Danmark og døde som Fange paa Dragsholm Slot.

Eet særlig fængslende Punkt i Marie Stuarts Historie er de saa-kaldte Kassettebreve, der nu kun findes i forskellige Oversættelser af en oprindelig, vistnok fransk Tekst. Hvis disse Dokumenter, der giver sig ud for at være Breve, skrevet af Dronningen til Bothwell, virkelig er ægte, da beviser de hendes Skyld i Mordet paa Darnley. Men de er da samtidig menneskelige Dokumenter, der paa en næsten knugende Maade viser, hvilken Besættelse der har grebet hendes kvindelige Hjerte, hvorledes hun helt og holdent har været et hjælpeløst Offer for sin Lidenskab for Bothwell. Er de derimod falske, da maa de være skrevet ikke blot af en diabolsk Svindler, men ogsaa af en fremragende litterær Begavelse.

I henved to Hundrede Aar betragtede man disse Casketletters som absolut avtentiske. Saa svingede Pendulet, og i en lang Periode var man næsten lige saa overbevist om deres Uægthed. Omkring 1890 paaviste Henderson, at de kunde være ægte, og selv mente han, at de ogsaa var det. Siden har Kampen bølget frem og tilbage under Udfoldelse af megen, næsten detektivisk Skarpsindighed. Det sidste vægtige Indlæg i Sagen er at finde i Revue Historique 1934—1935 og skyldes Professor i Historie ved Dublins Universitet Roger Chauviré. Med stor Klarhed gennemgaar han hele det indviklede Emne; han er ingenlunde blind for alle de Momenter, der taler til Fordel for Brevenes Ægthed, men slutter sig dog til dem, der tvivler. Han minder om, hvor samvittighedsløs Marie Stuarts Samtid var. Selv om muligvis ingen af de skotske Lorder havde læst Macchiavelli, saa hørte de dog alle af Instinkt til hans Skole. 128 For dem var Spillet uden Regler og enhver Infami tilladt, naar blot den tjente et politisk Maal.

Det er selvfølgelig sandt. En Tid, der med saa stor Virtuositet blandede giftige Drikke, maa selvfølgelig ogsaa have kunnet fabrikere falske Kærlighedsbreve af vild og overbevisende Kraft. Men at Prof. Chauviré ikke selv mener at have sagt det sidste Ord, viser allerede Titlen paa hans Afhandling. Den hedder Etat présent de la controverse sur les Lettres de la Cassette.

Kassettebrevene er den evige Kriminalgaade om Marie Stuart, der stadig optager Katolikker og Protestanter og stadig gør hende til en fængslende Kvinde. Selv har hun i snart 350 Aar været død og borte, men endnu finder man paa Holyrood og mange andre skotske Slotte hendes dystre Milieu. Og i den idylliske Faarevejle Kirke i Odsherred har den skotske Eventyrlighed paa en makaber Maade slaaet sig ned. Der kan man nemlig endnu, i et Gravkammer under Kirkegulvet, se Bothwell. Ham selv. Hans Lig ligger i en aaben Kiste. Mærkelig reduceret er han, hans Hoved er ikke større end et Barns, og han har Støvets graagrønne Farve. Men i de slumrende Træk med det lette uvirkelige Smil skimter man endnu Hovmod, Barskhed og

Trods. Mange Københavnere har paa deres Søndagsbiltur stiftet Bekendtskab med denne romantiske Overdrivelse i Vestsjælland.

Naar man fra Holyrood er paa Vej tilbage til det moderne Edinburgh, svæver man som i Drømme midt mellem en sagnrig Fortid og en straalende Nutid. Alt er eventyrligt. Om det saa er Fængslet paa Skraaningen af Caiton Hill, er det saa overdaadigt udstyret med krenelerede Mure, Takker og Tinder, at man ikke et Øjeblik strander paa Prosaens gule Mudderbanke, og lidt efter er man igen i Princes Streets promenerende Vrimmel, hvor ingen Sorger bor.

Edinburgh er kun i ringe Grad præget af Industri. Det er en velhavende By med noget mærkelig pynteligt, velholdt og renligt ved sig. Mange Kvarterer er rige og fornemme, bygget i en meget solid og kostbar Nyklassicisme, der virker uhyre officiel. Men Edinburgh er jo en Hovedstad, blandt andet Sædet for Skotlands højeste 129 Retsvæsen og dertil ogsaa en Luksusby, beboet af mange Velhavere. I mange Maader en Aflægger — og en meget yndig Aflægger — af Londons Westend med store Squares og meget eksklusive Privathuse.

Til al denne, maaske ofte lidt stive Pragt kommer noget ejendommelig friskt og naivt broget. Det er vanskeligt med Bestemthed at sige, hvori det bestaar, men Edinburgh huskes som en mangefarvet By. Andreas Vinding har flere Gange skrevet om det brogede ved London og har i denne Forbindelse nævnt „det lystige britiske Flag" Union Jack, der er som en hel Karrusel af blaat, rødt og hvidt. Men hvad andet er der egentlig? De røde Busser maaske, Butikkerne. Af afgørende Betydning er sikkert — saa paradoksalt det end kan lyde — det meget graa. I Virkeligheden er alle britiske Byer graa, det gælder Husene, det gælder Atmosfæren, og denne monotone Bundfarve giver alle de andre Kulører en særlig varm og ren Glød.

Ogsaa Edinburgh er graa, ja — som allerede sagt — næsten hyllet i et romantisk Clair-obscur. De store Plæner og Blomsterbede i Princes Gardens, Castles græsgrønne og fugtigsorte Klippesider, Husenes Facader, de hundrede Kirketaarne, alt ses gennem et fint Væv af Dis. Men paa Bunden af al denne nænsomme Graahed lyser Erindringen, ligesom Ædelstene i dybt Vand, noget ganske ekstra spraglet, noget særlig skotsk. Maaske er det kun de ualmindelig brogede og stærktfarvede Mønstre i Højlændernes Skørter, i hvert Fald er det noget dermed beslægtet.

Skotterne har en Forkærlighed for det stærke, det søde, det krydrede. De har Brug for det i deres afsides puritanske Land. Deres Syltetøj er saa sødt, at man kan faa Kuldegysninger deraf. Deres Tweed, deres Sækkepibemusik, deres Folkesange, deres Biskuit- og Whisky-Reklamer har noget af den samme Natur i sig. Og hvad selve Whiskyen angaar, kradser den ikke netop som den blaa og sødlige Røg fra brændende Lyngrod eller Timian i Blomst? Skotterne ved nok, hvad der er lifligt for Sjælen paa en graa Dag; de forstaar at trøste sig, paa deres religiøse Ansigter hviler ofte et 130 dybt, humoristisk Smil, som man faar stor Lyst til at tyde derhen: „Græd ikke Børnlille, det turde være Løgn altsammen!"

Ja, det er det yndigste ved Edinburgh, at denne By midt i en haandgribelig Verden befinder sig paa det uvirkeliges Rand. Den har lidt af Regnbuen ved sig. Nu husker jeg pludselig, at der i Edinburgh ogsaa er de dejligste Solnedgange. Da er Atmosfæren ikke graa, men tung og rød som Vin.

De Københavnere, der fra Efteraaret 1932 mindes Sækkepibernes gjaldende, berusende Kor, husker sikkert ogsaa, at man i Løbet af ca. 5 Minutter blev lumsk ked af denne Musik. I al sin Glans var den ensformig, det var den samme Melodi, der kom om og om igen.

Edinburgh har maaske en lille Smule af det samme. Man skal ikke være der mere end fem Dage ad Gangen, ellers bliver det straalende Tema forslidt, og Princes Street begynder at falme.

Men heldigvis er det saaledes, at den videbegærlige Rejsende ikke behøver, ja ligefrem ikke har Tid til at blive der ret længe. For Edinburgh er kun Portalen ind til et stort og egenartet Land, der i enhver Henseende svarer til de Løfter, den festlige Hovedstad giver.

Allerede Byens nærmeste Omegn er mærkelig. Man befinder sig midt i et af Storbritanniens sorteste Kuldistrikter. Dog er der overalt saa megen Grønsvær, saa megen Idyl, saa megen læskende Naturskønhed, at man langt snarere tror, man er i et nordligt Arkadien. Ja, selve Millionbyen Glasgow, kun 60 Kilometer fra Edinburgh, er ikke i Stand til at forstyrre dette Indtryk. Med alle sine Fabrikker og Skibsværfter ligger den vel forvaret i et dybt Gemme af livligt afvekslende Yndighed. Den stærkt trafikerede Clyde, hvor Verdens største Skib nu flyder, er som en smilende norsk Fjord, og umiddelbart nordfor ligger den berømte Loch Lomond og alle de andre stærkt besungne skotske Søer.

Der er i hele denne Egn en fin Balance mellem By og Natur, mellem gjaldende Nutid og sagte hviskende Fortid. Men efterhaanden som man kommer længere og længere bort fra Dalen mellem Firth of Forth og Firth of Clyde, faar Naturen og Fortiden Overhaand. 131 Og oppe i the Highlands, hvor de gamle Klaner holdt ud lige op mod den moderne Tid, er Romantikken endnu eneraadende.

Denne mærkelige Romantik, der ikke er til at feje bort. Ved Holyrood, det sagnomspundne, ja blodige

Slot paa den grønne Slette under Arthur's Seat, ser man første Gang dens forheksede Ansigt. Men den gaar igen, hvor man vender sig hen i Skotland, og allermest spøger den paa de ensomme Heder mod Nordvest. Dette mærkelige Kongerige er ikke blot Walter Scotts Fædreland, det har ogsaa frembragt de mærkelige Ossian-Kvad, der i sin Tid formaaede at gøre det attende Aarhundredes klare og fornuftige Evropa fuldstændig beruset af romantisk Sværmeri og bidrog til at skabe det store litterære Gennembrud, som Rousseau og Goethe indvarslede. Senere viste det sig ganske vist, at Ossian var Svindel. Digtene stammede ikke som angivet fra det tredje Aarhundrede, men var for det meste fabrikeret af Udgiveren Macpherson selv. Det er den mærkeligste af alle Skottehistorier. For det var ikke for Pengenes Skyld, at Svindelen blev iværksat, det hele var kun en romantisk Overdrivelse.

I vore Dage er Romantikken jo i Miskredit og smædes en hel Del af Folk, der anser sig for at være ganske særlige, saglige Realister. Men rejs til Skotland! Der vil man nemlig kunne se Realister. De dygtigste, mest virksomme og mest nøgterne blandt alle Briter er nemlig Skotterne. Det er en kendt Sag. Hvem tør saa sige, at Romantikken er Opium for Sjælen? Nej, rigtig anvendt er Romantikken Vitaminer.

132

MODERNE UDVIKLING I EN NØDDESKAL

En færøsk Læge, der omkring Midten af forrige Aarhundrede berejste sine Fødeøer for at undersøge den almindelige Sundhedstilstand, kunde blandt hele Befolkningen kun finde tre Mennesker med hule Tænder. Siden den Tid har baade Tandlæger, Tandbørster og Tandpastaer holdt deres Indtog paa Færøerne, og — det maa siges — der er ogsaa al mulig Brug for enhver fornuftig Form for Tandpleje. Befolkningens Tænder er nu gennemgaaende saa slette, at det sikkert vilde være vanskeligt i en Haandevending at finde tre Mennesker uden hule eller plomberede Tænder.

Grunden til denne overraskende Forandring synes ganske klar. Færingerne er siden 1850 gaaet over til en helt anden Ernæring. I enkelte afsides Bygder holder man sig ganske vist endnu i Hovedsagen til den ældgamle færøske Kost, der har haft Hævd siden Middelalderen, og hvis Sammensætning beror paa Aarhundreders for længst glemte Erfaringer, men de allerfleste lever nu af billige Butiksvarer: fint Brød, Konserves, Margarine, Te og Sukker. Hertil kommer Kartofler, men Mælk er der ikke nok af, fersk Kød er ofte svært at opdrive, og selv Fisk kan der være Mangel paa.

Der er sikkert ikke mange Steder i Evropa, hvor man finder saa brat og saa klar en Overgang fra middelalderlig til moderne Ernæring. Disse vidtforskellige Kosttyper kan iagttages Side om Side, de veksler fra Bygd til Bygd. Videnskaben har naturligvis været opmærksom paa dette Forhold, og i disse Maaneder har en Lægeekspedition gjort Studier paa Øerne. Maaske vil det vise sig, at Tilstanden ikke er saa daarlig, som man havde ventet, men den Beretning, der engang vil komme til at foreligge, bliver dog næppe nogen 133 Solstraalefortælling. Der kan ikke være Tvivl om, at Overgangen fra gammel til ny Kost i mangt og meget er ensbetydende med en Dekadence.

Dette er i sig selv betænkeligt. Værre er det dog, at Ernæringens Forringelse kun er en tro Afspejling af den almindelige sociale og kulturelle Udvikling. Fødens Banalisering gaar jævnsides med Folkets Banalisering. Overalt holder den moderne Tid sit Indtog, men stadig i sine ringeste og billigste Former. Hvad forudseende Folk længe har frygtet, er i disse Aar ved at blive til Virkelighed: Der begynder paa Færøerne at opstaa et Proletariat. Og dette sker samtidig med, at man i de andre nordiske Lande ser Proletariatet forsvinde.

Middelalderen varede paa Færøerne indtil 1856, det Aar, da den kongelige Monopolhandel ophævedes. Den Udvikling, som det øvrige Evropa har gennemgaaet i de sidste 400 Aar, har Færingerne maattet gennemløbe paa 80 Aar. Ikke blot i Ernæringen, men inden for alle Livets Forhold, træffer man Side om Side rent middelalderlige og rent moderne Typer. Paa en sælsom Maade ser man den moderne Udvikling i voldsom Forkortning. Hvor man endnu i Gaar maatte bære Tørvene hjem paa Ryggen over ensomme Fjeldvidder, behøver man i Dag kun at aabne for det elektriske Komfur — Fossen kan faa alle Bygdens Gryder til at koge! Desværre skal der blot en langt bredere Ryg til for at bære et eventyrligt Fremskridt end for at bære en Byrde Tørv. Det er den store Vanskelighed.

Udviklingen bedrager ofte. I mange Aar gik det tilsyneladende straalende. At Indbyggertallet er tredoblet, at et nyt søgaaende Fiskeri har bragt Arbejde og Indtægter til Tusinder af Mennesker, at Øerne er aabnet for Omverdenen, og en hjemlig Købmandsstand er vokset frem, alt dette skulde jo synes gunstige Tegn, og i gode Fiskeaar kan man endnu føle en Slags Glædesrus over, hvor amerikansk dejligt det dog gaar

paa Færøerne. Men det er efterhaanden let at se, at den sociale og kulturelle Udvikling ikke tilnærmelsesvis har holdt Trit med den tekniske, og denne skrigende Disharmoni 134 maa bære Skylden for den materielle Jammer og det aandelige Mørke, der nu ikke blot truer, men ligefrem griber om sig heroppe.

Formodentlig er det hele Verdens Problem, der gaar igen her. Overalt kniber det for Menneskeheden moralsk at holde sig paa Højde med sine egne Fremskridt. Paa Færøerne er dette Problem kun forenklet og forstærket i en saadan Grad, at det fremtræder med særlig Klarhed. Men netop derfor har det ogsaa sin Interesse ud over de Kredse, der specielt interesserer sig for Færøernes Fattigdom og vanskelige Stilling i disse Aar.

Det gamle færøske Samfund var et Bondesamfund. Jordens Drift var primitiv, Hjælpemidlerne fattige. Hele Landets Økonomi beroede for det meste paa ren Naturalhusholdning. Man gør sikkert klogt i ikke at betragte denne Tilstand som en Idyl, men Samfundet besad i hvert Fald den Balance, der synes at være alle moderne Samfunds-reformatorers Maal. Den færøske Almue forstod sine Kaar og var i fuldkommen Harmoni med sin Tilværelse. De Gamle var kloge og fine Mennesker, og man fristes til at tro, at de var lykkelige paa en Maade, som nu er forbeholdt nogle ganske faa mærkværdige Filosofer.

Den første Følge af Monopolhandelens Ophævelse var, at det gamle Bondesamfund med dets Naturalhusholdning afløstes af et nyt fiskeridrivende Samfund med Pengehusholdning. Selvfølgelig blev der ved med at være Bønder, men deres Kaar forringedes, og deres sociale Betydning blev derfor stærkt reduceret.

Den anden, selvfølgelige Konsekvens af de nye Tiders Indtog maatte blive, at ogsaa det gamle Samfunds Kultur begyndte at gaa i Opløsning. Færingerne havde deres eget gamle Sprog, de havde en Kvadlitteratur, som er verdensberømt, de havde deres Dans, deres smukke og fine Folkeliv, deres dybt harmoniske kristne Tro — og alt dette begyndte at forvitre. I Stedet fik de Skolebøger (ikke overvældende mange), illustrerede Blade og Almanakker, Stueorgler, Fotografialbumer, Afholdsforeninger og skotske Sekter.

En festlig frisk Parvenutid oprandt. Tiden op imod 1900 er den 135 mest optimistiske i Færøernes Historie. Liv og Virksomhed groede frem overalt. Men dog var den Tids Mennesker ikke mere lykke-beruste, end at de ogsaa havde Hjerte for det gamle færøske og Vilje til at bevare det. Den nationale Bevægelse opstod. Dens For-maal var at holde det færøske Sprog i Hævd og Ære og at sætte Færingerne i Stand til at bjærge sig selv i alle Livets Forhold.

1890erne blev Fædrelandssangenes og de store Folkemøders Tid. Den mærkelige romantiske Inspiration, der tidligere i Aarhundredet havde vakt Tyskland og Skandinavien til national Selvbevidsthed, var nu kommet til Færøerne. En lykkelig Folkelighed, en glad Samlingens Aand besjælede alle. Med Nationaldragten paa — bogstavelig talt — gik Færingerne Fremtiden i Møde. Det mørke, middelalderlige Dagligliv var blevet afløst af en Lykkedrøm, skær og mangefarvet som en højnordisk Sommernat lige før Solopgang.

Det er et Spørgsmaal, om Grundtvigianismen nogen Sinde har sat en finere og friskere Blomst, end den gjorde paa Færøerne i Slutningen af forrige Aarhundrede. Ganske vist var der dengang endnu ikke grundlagt nogen færøsk Folkehøjskole, og den kirkelige Side af Sagen betød ingenting. Egentlig var man sig vel slet ikke Grundtvig bevidst. Men Aanden var aldeles ægte. Det demokratiske Princip var man født med, Folkeligheden var en Kulturarv, og Formerne for Samlivet var saa eventyrlig nordiske, at alle Nordens øvrige Højskolefolk maatte blegne af Misundelse. Ved alle færøske Folkestævner kunde man danse den uforfalskede middelalderlige Folkevisedans! Det var der ingen, der kunde gøre Færingerne efter.

I vore Dage kan dette altsammen tage sig meget naivt og blaa-øjet ud. Men der er dog Grund til at tro, at det for sin Tid var det rigtige. Det var en ideel Stræben i Folket, der løb jævnsides med den materielle og tekniske Udvikling, og hvis egentlige Formaal var at gøre Folket moralsk egnet til den nye Tid.

Mon det skulde være nogen Tilfældighed, at Grundtvig fremstod kort efter Bondefrigørelsen i Danmark, og at hans Bevægelse havde sin bedste Blomstringstid under det danske Landbrugs store 136 Opsving i forrige Aarhundrede? Det er en almindelig Tro, at materiel Fremgang afføder aandeligt Liv. Men kan det ikke lige saa godt tænkes, at Fremgangen *kræver* aandeligt Liv, kræver det som en Betingelse for, at Udviklingen kan blive harmonisk? I Danmark har hele det 19. Aarhundredes materielle og tekniske Eventyr været ledsaget af en aandelig og moralsk Kraftanstrengelse fra Folkets Side. Efter Bondestandens Rejsning fulgte Arbejdernes smukke Opmarch, og baade paa Land og i By *organiserede* det danske Samfund sig paa en Maade og i en Aand, som har været forbilledlig. Noget lignende gælder Nabolandene. Naar Forholdene i Danmark, Sverige og Norge nu er saa lykkelige som de er, behøver dette ikke udelukkende at skyldes den Omstændighed, at Skandinavien undgik Krigen — det gjorde f. Eks. Spanien ogsaa. Det kan ogsaa skyldes, at de nordiske Lande moralsk er paa Højde med Udviklingen.

Om Færingerne tør man tro, at de endnu i 90erne var paa Højde med de tekniske Fremskridt og den voldsomme Fremgang paa deres Øer. Men de blev ikke ved med at være det.

1906 skete det store Skisma inden for de ledende Kredse paa Færøerne, og de to Partier, Sambandspartiet og Selvstyrepartiet, opstod. Hermed fik den nationale Bevægelse et Knæk.

Det afgørende Træk ved *Sambandspartiet* er ikke dets Fastholdelse af Statsforbindelsen med Danmark. Statsforbindelsen har i Virkeligheden aldrig været truet, hverken i 1906 eller senere. Sambandspartiet maa i første Række karakteriseres som et *konservativt Parti*. Dets første Leder, Provst *Frederik Petersen*, var en højt begavet og aandfuld Mand, men samtidig en konservativ Mand. Hans nærmeste Medarbejder, *Oliver Effersøe*, der ikke kunde maale sig med ham i Klogskab og Charme, overgik ham i stivsindet Avtoritets-dyrkelse. Tilsammen repræsenterede de en vis gudhengiven Træghed, der har dybe Rødder i det færøske Folk, og i Løbet af kort Tid lykkedes det dem at rejse en Opion, der dels med Surhed, dels med Afsky vendte sig bort fra den nationale Bevægelse og fra dens Fører *Jóannes Patursson*.

Der er noget paradoksalt og tragisk i den Konflikt, der opstod. 137 Patursson var den færøsk tænkende Mand. Men af Ydre og af Temperament var han ufærøsk. Han var for gnistrende og for impulsiv til at kunne vinde Tillid hos en skeptisk Befolkning. Nej, saa stolede man mere paa Provsten! Og saaledes gik det til, at den nationale Smag spændte Ben for den nationale Sag.

At der under de givne Forhold opstod et konservativt Parti paa Færøerne, er der ingen Grund til at undre sig over. Men det maa beklages, at Sambandspartiet i sin Forskrækkelse over Udviklingen blev saa reaktionært, at det gik hen og kuede selve Fremskridtets Aand. Sambandspartiets Førere forstod ikke, hvad der foregik. De troede, at den nationale Bevægelse var Fjenden, der vilde føre Øerne ud i uholdbare Tilstande. De fattede ikke, at netop denne Bevægelse var den eneste Faktor, der havde Mulighederne for at kunne *formidle og bearbejde Udviklingen* og modne Folket til en ny Tid. De troede, at den danske Stat kunde gøre Fremskridtet for Færingerne, og at disse, uden at forstyrres af aandelige Komplikationer og uden at betale noget, kunde nyde dets Frugter. De var ikke klar over, at det Fremskridt, som et Folk ikke selv deltager i med hele sin Sjæl og med alle sine økonomiske Ressourcer, slet ikke er et Fremskridt, men tværtimod en Udvikling, der distancerer og demoraliserer Folket. De pointerede, langt stærkere end det var nødvendigt, at Færingerne ikke kunde undvære Danmark, men de forsømte at holde det danske Folks aandelige Udvikling op som et Eksempel til Efterfølgelse for Færingerne. Saa vidt er Sambands-partiet gaaet, at det en Tid søgte at spænde Ben for den færøske Folkehøjskole. Men selv har det intet Initiativ taget til Folkeoplysningens Fremme. Sambandspartiets nuværende Fører, *Andreas Samuelsen*, er en dygtig Mand, hvis gode Vilje og Sindelag netop over for Folket man ikke bør tvivle om. Men paa afgørende Punkter har han ikke forstaaet Folkets Tarv.

Den nationale Bevægelse begyndte som en Stemning, som en romantisk Løftelse. Men den havde store Udviklingsmuligheder, og deri laa dens egentlige Værdi. Mange af dens Mænd var præget af 138 Venstrebevægelsen i Danmark, enkelte var Socialdemokrater. Det var en sand folkelig Bevægelse, der voksede frem, og der var i sin Tid al Grund til at tro, at der efter det første festlige Gry vilde komme en virkelig Arbejdsdag til Folkets Gavn.

I Form af *Selvstyrepartiet* levede Bevægelsen videre, stærkt svækket, til Dels forkætret. Det er indlysende, at dets Udviklingsmuligheder herved væsentlig var forringet. Men de var ikke helt forspildte. Ganske vist fik Selvstyremændene aldrig det absolutte Flertal i Befolkningen, men som stort Oppositionsparti har de dog haft saa megen Indflydelse, at de ikke er uden Medansvar for Udviklingen.

Det maa straks siges, at de paa et bestemt Punkt har indlagt sig virkelig Fortjeneste. Naar det færøske Sprog, der i sin Tid var truet af Forfald og Ødelæggelse, nu er omskabt til et moderne Sprog, lige brugbart i Skrift og Tale, skyldes dette for en stor Del den Omstændighed, at Selvstyrepartiet usvigeligt og utrætteligt har fastholdt Linjen fra 90erne. Det ynkelige Barbari, som en Slags færøsk-dansk-engelsk Pidgin vilde have været, er lykkeligt und-gaaet.

Det er et virkeligt Arbejde, der her er blevet præsteret, men desværre synes det i den Grad at have lagt Beslag paa alle Kræfter og alle Interesser, at meget andet er glemt. De Spirer til social Forstaaelse, der voksede op med den nationale Bevægelse, kom ikke til Udfoldelse, og de Mænd, som man paa dette Omraade kunde vente sig noget af, er enten døde eller paa en mærkværdig Maade gledet ud af de aktive Politikeres Kreds.

Den eneste af de gamle Førere, der er tilbage, er den nu 70-aarige *Patursson*. Hans Betydning for Selvstyrepartiet lader sig vanskeligt vurdere. Med sin ukuelige Vitalitet har han holdt en Ild flammende, der maaske ellers for længst vilde have været kvalt. Han staar endnu omstraalet af den magiske Glans fra Tiden før 1900, i manges Øjne er han næsten et nationalt Symbol.

Men nægtes kan det ikke, at Selvstyrepolitikken under hans Ledelse i mange Aar har stagneret. Et Parti kan ikke i det lange Løb leve 139 af Stemning. Patursson er en fremragende Agitator; med en genial selskabelig Evne er han i Stand til ligefrem at *danse* sine Vælgere sammen og opildne dem med et Kvad. Men som Politiker har han ikke formaaet at skabe noget. Han har haft Syner, men han har ikke haft den konstruktive Evne til at føre dem ud i Livet. Han foretrækker den store Demonstration for det lille Resultat,

og Selvstyrepolitikken er paa den Maade blevet en March paa Stedet med. et Soria-Moria-Slot som Maal. Hertil kommer, at Patursson i flere Sager af samfundsmæssig Betydning har vist sig som en konservativ Mand, og dette har virket tilbage paa hans Parti.

Saaledes er det gaaet til, at den straalende Morgenrøde fra 1890-erne stadig er en Morgenrøde. Der er ikke fulgt nogen Dag efter. Medens Sambandsmænd og Selvstyremænd nu i 30 Aar har trukket Tov om Ting, som de med lidt god Vilje burde have kunnet enes om, er alt fornuftigt Reformarbejde forsømt. Det er ikke til at undres over, at Folkets Interesse for offentlige Anliggender er i rask Dalen. Midt i en rivende Udvikling har Færingerne kun haft to politiske Alternativer: Sambandspartiets fantasiløse Konservatisme og Paturs-sons fantastiske Konservatisme.

Det vilde være uretfærdigt betingelsesløst at bryde Staven over den nationale Romantik. Den har op gennem Aarene været et værdifuldt Ferment i en ellers farveløs Tilværelse, den har inspireret Digtere og Komponister, og den har styrket Sammenholdet mellem alle Færinger, ikke mindst i det Fremmede. Men naar Romantikken bliver gammel, gaar den over til at blive Retorik. Til sidst bliver den bare til Flovser. Skønt meget tyder paa, at denne Regel ogsaa gælder for Færøerne, maa det dog siges, at unge Mænd og Kvinder endnu *kan* starte Livet paa de gamle Idealer.

Men hvor mange er de? Anspænder man sit Øre for at lytte til, hvad der egentlig foregaar i Færingernes Sind, hører man ikke mere nationale Toner, men derimod — Frelsermelodier. Frelsermelodier, Adventistmelodier, Pinsemenighedsmelodier, Gendøbermelodier og K. F. U. M.-Melodier i broget og anmassende Forvirring, blandet 140 med en beskeden Klokkeklang fra Folkekirken og en enlig katolsk Messetone.

Jeg vil slet ikke nægte, at religiøs Vækkelse kan have kureret en for at bande, en anden for at drikke Brændevin og en tredje for at kysse Pigerne. Men hvad der sædeligt vindes herved, opvejer ikke tilnærmelsesvis den Frivolitet, det Pjank og den skinbarlige Fordummelse, der følger i mange Sekters Spor, for slet ikke at tale om den Angst og den Overspændthed, der maalbevidst indpodes Folket af forskellige Missionærer for Gud ved hvilke Menig heder. Sindssygelægerne kan tale med om dette.

Færingen *William Heinesen* udgav for nogen Tid siden paa Dansk en Roman, *Blæsende Gry*, der skildrede den moderne Tids Konflikter paa Færøerne. Bogen fik i Begyndelsen mange til at studse. I hele det næsten uoverskuelige Persongalleri var der ikke en eneste, der røbede Interesse for den nationale Sag, medens der imod næsten alle — mere eller mindre — var religiøst grebne. Skulde *det* være Færøerne? Heinesen har naturligvis overdrevet, men kun paa en Maade, der understreger de faktiske Forhold. Det er givet, at de religiøse Interesser langt overskygger Interessen for Land og Folk, og at Befolkningen, desillusioneret i alle Samfundsanliggender, mere og mere hengiver sig til det nervepirrende sekteriske Forlystelsesliv, der som en Slags billig Opium er til Disposition for fattige Folk og navnlig for fattige Kvinder, hvis Liv er alt for haardt og alt for dræbende trivielt.

Desværre er den nationale Romantik ikke helt uden Skyld i denne Udvikling. Stivnet som den er, har den ikke kunnet emancipere sig fra de gamle Samfundsformer og Idealer. Følgen er blevet, at den intet Bud har haft til de nye Samfundslag af Fiskere og Arbejdere, der selvfølgelig ogsaa har været forsømt af den kulturelt ganske impotente Sambandsbevægelse. Resultatet er blevet, at der her er opstaaet et aandeligt Vacuum, der ligefrem har indsuget Sekter, som en Støvsuger indsuger Støv.

Ligesom det færøske Folk faar sine Tænder ødelagt af alt for banal Ernæring, saaledes faar det ogsaa sine Aandsevner ødelagt 141 af banal Mystik og andet religiøst Gnask. Det er en sørgelig Kendsgerning, at Færingen af i Dag, trods Dampskibe, Motorbaade og Biler, elektrisk Lys, Radio og Grammofoner og Masser og atter Masser af tekniske Fremskridt i langt højere Grad end Fædrene baade materielt og aandeligt lider under Fattigdom og risikerer at blive præget deraf.

For Øjeblikket er Færøerne hærget af en meget alvorlig Eksportkrise, og Fattigdommen er derved i Aar kommet til at staa i et særlig grelt Lys. Men den egentlige Misère er af meget ældre Dato, ja den er grundlagt i Tider, der tilsyneladende har været gode. Havde det færøske Samfund ikke været saa primitivt og saa slet organiseret, er der Grund til at tro, at Modstandskraften i disse sorte Dage vilde have været større. Staten har i meget stor Udstrækning maattet hjælpe de færøske Redere, og Betydningen af Øernes Forbindelse med Danmark er dermed blevet understreget paa en meget virkningsfuld Maade. Men med større Selvstændighed *inden for* Statens Rammer vilde Færingerne sikkert paa egen Haand have kunnet bidrage mere til Krisens Bekæmpelse.

Lykkeligvis ser det nu ud til, at Færingerne er blevet trætte af den hidtidige politiske Køren rundt i Ring. Ved Lagtingsvalget i Januar mistede Sambandspartiet en Tredjedel af sit gamle Stemmetal og dermed ogsaa sin Magtstilling. Selvstyrepartiet holdt sine Positioner, men *Socialdemokratiet*, der hidtil har været et lille uformaaende Parti, som man næsten ikke regnede med, gik med et Slag frem fra 2 til 6 Mandater og blev derved næsten lige saa stort som de to gamle Partier, der nu hver har 8 Mandater i Lagtinget. Det var en umiskendelig Strømkæntring.

Samtidig er Selvstyrepartiet ved at forvandles. Det er ikke til at tage Fejl af, at yngre Kræfter med en realistisk og social Indstilling er ved at tage Têten. Herved er der banet Vej for en helt ny Retning i færøsk Politik. I fornuftigt Samarbejde paa nationalt, radikalt og socialt Grundlag vil Socialdemokratiet og det nye Selvstyreparti kunne føre Færøerne ind i nye Tilstande.
142

Alt afhænger nu af de færøske Socialdemokrater. Med deres store Stemmetal og deres politiske Tilknytning til Regeringen har de en Indflydelse som intet andet færøsk Parti. De vil kunne fristes til at gøre Sambandspartiets Fejl om igen. Med Statskassens velvillige Hjælp vil de kunne vinde Tilhængere paa det Program, at Danmark nok skal sørge for Fremskridtet paa Færøerne. Men forhaabentlig har de af Fortiden lært saa meget, at de indser, at Staten nok kan hjælpe, men at selve Fremskridtet kun kan vindes ved en indre Regeneration, en Kraftanstrengelse fra Færingernes Side. Det bliver et haardt Arbejde at gaa i Gang med. Det vil vare længe, før Færingerne er naaet saa vidt i Interesse for offentlige Sager, i indre Organisation og Sammenhold, i Oplysning og almindelig Dygtiggørelse, i aandeligt Liv og i Initiativ, at de er paa Højde med denne straalende, men byrdefulde Tid.

143

DEN YDERSTE KYST

Fra Thorshavn kan man mod Syd se lige ud i det store Hav. Men gaar man op paa Højderne bagved Byen og vender Blikket mod Nord, ser man kun Heder og Fjeldrygge. De fortoner sig den ene bag den anden, og i det Fjerne rager Tinderne op, taagesvøbte og drømmende. Vidste man ikke, at Færøerne var en Gruppe af meget smaa Øer, kunde man godt tro, at det var et Fastland, man havde for sig. De trange Sunde og Fjorde ligger godt skjulte, man aner dem kun som Render mellem Fjeldene, og man skal meget højt til Vejrs for at se deres blinkende Vand.

Saaledes ligger de største af Øerne, tæt sammenslyngede, som en uoverskuelig Labyrint af Bjerge, Dale og smalle Havarme. Men et Sted oppe mod Nord, 40—50 km fra Thorshavn, faar alt Land en brat Afslutning. Bagved de allerfjerneste Tinder er de store Afgrunde. Det er saa voldsomt, at man kan gyse ved Tanken derom, det er et Drama i Naturen. *Mýlingur*, det nordligste Fjeld paa Strømø, skraaner op til en Højde af 564 m. Og pludselig er det Slut! Der er ikke mere. Landet stejler og ender som i et Brøl ud over Nordhavet. Og Mil efter Mil, lige op til en fjern, grønt blinkende Iskant i Polaregnene, er der kun rullende Bølger.

Naar man gaar nede i København, og Foraaret nærmer sig, begynder man at længes hjem til Færøerne. Men er man endelig kommet til det sommervenlige Thorshavn, længes man blot videre nord-paa til den yderste Kyst. Søfuglene har det paa samme Maade. Hvert Foraar forlader de Sydens lune Strøg for at gøre den lange Rejse op til et eller andet raat og svimlende Forbjerg. De hænger i Tusindvis som hvide Skyer over Afgrunden, skrigende i deres 144 Fugleophidselse. De er lidenskabelige Deltagere i dette Drama, hvor Landet holder op. Morgensolen faar deres Vinger til at lyse, Aftensolen gløder i deres kolde Øjne. Og naar de ud paa Høsten vender tilbage, har de oplevet noget lyst og vældigt, som næste Aar igen vil drage dem mod Nord.

Lige ud mod Nordhavet ligger den lille Bugt *Sjeyndir*. Paa dens vestlige Side taarner Myling sig op, paa dens østlige Side vader *Tjørnevigsstakken* ud i Bølgerne som en gammel og skæv Gigant, der har forslæbt sig paa en eller anden fantastisk Byrde. Solen skinner ikke ret meget paa dette Sted. Det meste af Aaret formaar den ikke at kigge over den sydlige Fjeldkant, men om Sommeren skrider dens Genskær hver Nat henover den nordlige Horisont og kaster sit stereotype Lys paa de vilde Bjerghamre, der som et Amfiteater run der sig om den øde Vig.

Der bor ingen Mennesker i Sjeyndir. Kun i Ny og Næ kommer en enlig Faarehyrde med sin Hund vandrende fra Tjørnevig. Men Eventyret har befolket dette Sted. Om alle de Mennesker, der ikke gifter sig, hedder det, at de ender i Sjeyndir. Der sidder de stakkels Pebersvende og de gamle Jomfruer paa Klippen *Skaalebænk* og stirrer ud i Havet, omgivet af total Ensomhed og enorm Geologi. Og det skal ikke være saa morsomt.

Men gæster man nogle Timer de Ugiftes triste Skygger paa denne Nordstrand, kan man kun finde deres Liv storladent. Havet aander tungt mod den rene, raat skaarne Klippekyst. Inderst inde i Vigen er der et Sted, hvor man kan lande, men lige ved Siden af rejser Skaalebænken sig som et bredt Stentabernakel, og ud langs begge Sider taarner Landet sig op i Mure med store Porte ind til en Underverden, som Bølgerne har boret i Fjeldets Fod.

Oppe fra Fjeldranden kommer Elven. Dens klare Vand danner en uafbrudt Glidebane paa 5—600 m ned ad Dalens græsgrønne Skraaning og synger en vældig Sang, som væver sig ind i Ensomheden. Den er Stedets Puls, den gør Sjeyndir levende. Naar man befinder sig paa Havet, ser man dens glidende Vandbaand. Man faar Lyst til 145 at drikke af dens ferske Vand og hvile sig i det søde Græs ved dens Bred. Og man tænker, at de Ugifte maaske ikke har det saa glædesløst.

Men ude i det salte Vand pruster Sælerne. Undertiden ser man deres runde, vaade Hoveder dukke op. Længe kan de staa oprejst i Vandet og med Nysgerrighed betragte Baadene, som sejler forbi. De er Sjeyndirs egentlige Beboere, reelle nok naar man fanger dem, men ellers som alt andet paa dette Sted omgivet af Ensomhedens Mystik. Selvfølgelig har Folkefantasien ogsaa digtet Eventyr om dem — kan det være anderledes? Folkefantasien er som en Del af Naturen, en Slags Fauna, der i sin Tid levede vildt i alle Lande, men som nu kun findes tam og med rindende Øjne i videnskabelige Tremmekasser med paaskrevet Nummer og Findested. Paa Steder som Sjeyndir kan man aabne saadanne Tremmekasser, og man vil se Fantasiens groteske Albatrosser løfte sig paa deres Vinger og hjemmevant slaa sig ned paa Bjerghamrene og Kystens Klipper.

Om alle de Selvmordere, der fra det høje Land kaster sig ud i Havets Blaadyb, fortælles det, at de forvandles til Sæler. Og i Bølgernes dunkle og grumme Dyb maa de leve deres Liv, ro sig frem mod den stærke Strøm og kæmpe med Brændingen mellem Skær og Klipperev. Paa Sælers Vis bor de i de vældige Grotter i Fjeldenes Fod og hviler paa de store Stenheller inde i Mørket. Men en Gang om Aaret, paa Helligtrekongers Nat, faar de Lov til at lægge deres Ham, og da er de Mennesker igen og danser og fester med hverandre inde i Grotternes Dyb.

En modig Mand dristede sig engang til at belure Sælfolkets Dans, og det bragte ham ind i et skæbnesvangert Kærlighedseventyr. Han stjal en Sælkvindes Ham, og trods hendes Graad og hjerteskærende Bønner tvang han hende til at følge med til Bygden. Der giftede han sig med hende, og hun fødte ham Børn. Paa Færøerne lever der endnu Mennesker, der stammer ned fra den skønne Sælkvinde.

Men Sælkvinden selv kunde aldrig glemme sin første Kærlighed i Grotten, og mens hendes Mand en Dag var paa Fiskeri, 146 bemægtigede hun sig Hammen og gik bort. Bygdens Folk saa hende springe i Havet og svømme bort med en anden Sæl. Det var hendes første Mage, der havde ligget og ventet paa hende i alle de Aar, hun havde levet blandt Mennesker.

Saa vemodigt er der blevet fablet om Sælerne. Maaske skyldes det en ond Samvittighed. Naar Menneskene engang imellem med Fakler og Lygter drister sig ind i Fjeldenes inderste Stenkamre, er det ikke for at belure Sælfolkets Dans, men kun for at dræbe Sælerne og deres Unger. Det er den mest fantastiske Jagt, der findes: den har lokket mange raske unge Mænd, men en og anden er sikkert vendt tilbage, saaret i sit paradoksale Menneskehjerte.

Moderne Turister er Verdens mest ubehjælpsomme Skabninger. De kommer aldrig til Sjeyndir, for der er intet Hotel, og Cook og Bennett arrangerer ikke Ture dertil. Desuden er der i Reglen Brænding, saa at man slet ikke kan komme i Land. Og det er altsammen kun godt. Turistliv paa dette Sted vilde virke som Jazz i et Observatorium.

I Virkeligheden er det kun en lille Kreds af fantastisk anlagte Sportsmænd, der tilfulde er inde i Sjeyndirs Mysterier. I deres Selskab *kan* man med Udbytte besøge Stedet, men uden Naturens Naade, der ligesom den teologiske Naade er blind og umotiveret, kommer dog alle menneskelige Anstrengelser tilkort. Man kan besøge Sjeyndir i det fineste Vejr, og dog finde Dønningerne saa svære, at enhver Tanke om at nærme sig Kysten maa opgives. Til andre Tider, naar man slet ikke venter det, er der Dødvande i Bugten, og Eventyret lader sig som et fromt Vilddyr gribe med de bare Hænder.

I Sommer havde jeg det Held at komme til Sjeyndir i det rette Selskab og under Vejrforhold, som ikke var helt ugunstige. Motor-baaden gyngede ganske vist en hel Del, og den lille Jolle hoppede op og ned som en Prop, da vi stødte fra og langsomt roede ind mod en af de vældige Huler, der aabner sig i den lodrette Kyst. Men min naturbenaadede Ledsager kendte alle Sjeyndirs Grotter som sin egen 147 Lomme og vidste nøjagtigt, hvad man kan tillade sig. Naar han lovede at *vise mig noget*, var jeg ikke den, der sagde Nej.

Kysten steg og steg foran os, og Hulen voksede til en Portal. Det begyndte at blive mørkt, Brændingen, der før havde bruset frit og tonløst, fik en hul og rungende Klang.

— Kan Loftet ikke falde ned?

— Loftet kan ikke falde ned. Hvad der kan være af løse Sten, skal Søen nok faa pillet ned om Vinteren.

Der var c. 15 m til Loftet, og det vejede vel sine Millioner af Tons. Bølgerne spulede ind gennem Grottegangen, steg langs Væggene, løftede vor tre Meters Jolle, sank igen, blottede Tang og Alger til et Par Meter under dagligt Vande og gemte Baaden som et Insekt i en hul Haand. I disse Øjeblikke saa det ud, som om Dønningerne lukkede for Indgangen, Dagen skinnede igennem dem, og Lysskæret i Hulen var glargrønt.

Vi var i Havets Vold, vi tumledes af dets Kraft, vi overdøvedes af dets Larm. Denne Larm var det vældigste af alt. Det var som om Bølgerne var flydende Glas, der splintredes opad Klipperne og samlede sig igen i Millioner af Glaskugler, der raslende trillede tilbage i deres ubændige og klingre Element. Det hele samlede sig i en høj, tempelagtig Klang, overvældende, og samtidig andagtsfuldt hviskende i det enorme Rum.

Vi kom dybere og dybere ind, og det blev mørkere og mørkere. Men da vi havde roet 50—60 m, trængte der igen Lys ind i Hulen. Det kom fra Siden gennem et højtsiddende Vindue og afslørede et kyklopisk Interiør. Midt i Grotten stod en Søjle. Den var saa tyk som et Taarn og samlede i sig hele Vægten af en fantastisk konstrueret Hvælving. Der var paa dette Sted en Korsvej af Grotter. Den lange Gang, vi var kommet ind ad, krydsedes vinkelret af en anden, og begge fortsatte sig dybt ind i Fjeldets Masse. Vi var ikke i en Hule, men i et System af Huler.

I Vandets grønlige Tusmørke stod et Par Sæler og iagttog os, tavse og nysgerrige som en anden Tilværelses Repræsentanter. Mørket fortættede sig bagved dem. Langt inde for Enden af den ene Grottegang glimtede en hvid Sandstrand. Men Vandet var for uroligt 148 til, at vi kunde ro ind i den vanskelige Passage. Den anden Grottegang tabte sig i absolut Mørke. Min Ledsager havde aldrig haft Held til at udforske den, og i Dag var det haabløst at ville trænge ind i denne Katakombe. Vi maatte holde os ude i den større Søjlehal; der laa vi længe og gyngede, overvældet af dæmonisk Skumring og titanisk Larm. Vi vendte tilbage til Verden gennem en anden Portal. Havets frie og karske Aande slog os i Møde og lettede mit Hjerte for et ubeskriveligt Tryk.

Man har sammenlignet Grotter med Katedraler, og Ligheden er indlysende. En Tiger kan paa samme Maade beskrives som en Missekat! Gamle Katedraler tilstræber tydeligvis en lignende Virkning som den, man møder i store Grotter, men trods deres rumlige Vælde er baade Notre-Dame de Paris, Kölner Domen og Trondheims Domkirke kun for tamt Menneskeværk at regne mod denne upaaagtede færøske Nordhavsgrotte. Dens grove Mure, dens grønne Lys, Havets sakrale Glasklang i dens Indre er, ganske uden Indvielse og Ritual, ja ganske uden Tro, blot i Kraft af sig selv, en Helligdom.

Og der findes vel hundrede Grotter af den Slags. De er ikke klæbrige af Mandolinromantik og *Santa Lucia* som den blaa Grotte paa Capri, de er ikke stopfulde af litterære Heltesagn som Fingals-hulen paa Øen Staffa ved Hebriderne, de er blot anonyme Huller i Fjeldvæggene, som gaber ud mod det aabne Hav. Brændingen dundrer i dem Vinteren igennem, stopper dem til med Vand og Mørke og presser Luften derinde sammen til et frygteligt Tryk, indtil Lyset pludselig vender tilbage som en drønende Eksplosion, der kan høres langt bort. Det er Naturen, der arbejder, Havet, der borer med pnevmatisk Bor, og ingen kan paa nært Hold overvære dette afsindige Drama. Men i enkelte uberegnelige Øjeblikke hviler Havet, og da staar Underverdenens Porte vidaabne. Mennesket kan som en Orfeus gaa ind og se.

149

ET NORDISK SPROGS UNDERGANG

I Skolen har vi alle lært, at Christian den Første, den bundløse Pengepung, i Aaret 1469 pantsatte Orkneyøerne og Shetland til den skotske Krone, fordi han ikke var i Stand til at betale Medgiften for sin Datter Margrete, der i dette Aar blev gift med den unge skotske Konge, Jacob III.

Naar danske Skibe nu passerer Sumburgh Head, i Shetland, kan man om Bord undertiden høre en lille vemodig Bemærkning om, at disse Øer engang har været danske. Paa norske Skibe, hvor man er mere temperamentsfuld, siger man med lysende Øjne: „Dette er gammelt norsk Land". Det er i øvrigt ogsaa mere korrekt, for det var af sit norske Rige, at Kong Christian pantsatte Øerne. Men ilde var det, og for dem, der har Følelse for det nordiske, er det bittert at tænke paa.

Lad gaa med Orkneyøerne. Efter hvad den nyeste Norgeshistorie oplyser, havde disse Øer i 1469 allerede længe været under stærk skotsk Indflydelse. Jarlerne havde i de sidste 90 Aar tilhørt den skotske Slægt St. Clair (Sinclair), og ogsaa Biskopperne var skotske. At Christian I for at spare 50,000 Rhingylden skilte sig af med disse halvskotske Øer, der efter al Sandsynlighed ikke i Længden vilde kunne bevares for Norden, er ikke saa oprørende. Men Shetland var endnu paa det Tidspunkt helt norsk, og det var slet ikke Meningen, at det skulde have været pantsat. Kun fordi Kongen ikke kunde erlægge de resterende 10,000 Gylden af Medgiften, lod han det gaa. For 8000 Gylden. 2000 Gylden betalte han nemlig kontant!

I de paafølgende 100 Aar beholdt Shetland sit nordiske Sprog, sin 150 nordiske Kultur, og sin livlige Handelsforbindelse med Bergen. Men saa begyndte ogsaa her den skotske Indflydelse at sætte ind — paa en

dyster og blodig Maade. Det gamle, frie Bondesamfund kuedes og tilintetgjordes af et fremmed Fevdalvælde. Tragedien er kendt fra andre Lande. Men i denne Afkrog af Verden udspilledes den i Ensomhed, uden at et Nødskrig nogen Sinde naaede frem over Havet. Det, der skete, var ikke udelukkende en stille Proces, der langsomt forvandlede et nordisk Folk til et britisk. Shetlands Historie i Aarene omkring 1600 former sig som en grusom Røverroman, det er en Serie Retsbrud og Voldshandlinger, en Undertrykkelsens Saga. Det lille Bondesamfund blev et hjælpeløst Offer for skotske Eventyrere, Drabsmænd og Bondeplagere. Værst af alle var Marie Stuarts uægte Halvbroder, Jarl Robert Stuart, og dennes Søn, Jarl Patrick Stuart, men ogsaa en Mand som Bothwell havde en Overgang Øerne i Len. Da Tiderne omsider blev mere humane, var Shetlands Jord samlet i store Godser, der udelukkende tilhørte skotske og engelske Lorder. Den indfødte Befolkning var sunket ned til at blive en Underklasse af usselt stillede Fæstebønder, hvis Afhængighed var saa stor, at de endog var pligtige til at aflevere deres Fiskefangst til Godsejerne. Det er uhyggeligt at tænke paa, at denne shetlandske Form for Livegenskab først blev afskaffet ved en Parlamentsakt af 1889.

Under alle disse Trængsler døde det nordiske Sprog paa Shetland en langsom Død. I forskellige engelske Skrifter kan man spore Dødskampens Faser. I 1600-Tallet talte de fleste Shetlændere endnu Norn, som det gamle Sprog kaldtes. Men i det følgende Aarhundrede trængte Lavskotsk mere og mere frem som Talesprog. Endnu i 1750 dansede Shetlænderne den gamle middelalderlige Runddans under Ledsagelse af nordiske Viser. Paa den afsides Ø Foula kunde en skotsk Rejsende i Aaret 1774 nedskrive Fadervor og et helt Kvad paa Norn, ja endnu saa sent som i 1890erne var der paa Unst en gammel Mand, der blandt andre Norn-Brokker kunde huske Ordene: halaget warte (helliget vorde). Men dette er en af de sidste henvejrede Klange af den nordiske Tunge, som uden at en Sjæl 151 bekymrede sig om det, langsomt forstummede paa Shetlands Enge og Heder. En Gren af den nordiske Sprogstamme var visnet, et helt lille Folk var, tvunget af Omstændighedernes Overmagt gaaet tabt for den nordiske Kultur.

Naar man nu om Stunder kommer til Shetland, finder man et Milieu og et Landskab, der ved første Øjekast virker fuldstændig britisk. Husene i Lerwick er tunge Kampestensbygninger af samme Type, som man ser i alle engelske og skotske Havne. Befolkningen taler Engelsk og gaar som alle Skotter flittig i Kirke. Skønt Byen kun rummer godt 4000 Indbyggere, har den dog henved en halv Snes Kirker, tilhørende forskellige Konfessioner. Raadhuset er opført i en Slags gotisk Stil og ligner sikkert mange andre town-halls rundt omkring i Skotlands Byer, Amtshuset er i engelsk Manor-Stil, og Byens Hovedgade hedder Commercial Street. Det hele smager stærkt af Inverness, Peterhead eller Montrose, men slet ikke af Stavanger eller blot af Flækkefjord.

Kommer man ud paa Landet, finder man ensomme Egne med lave, træløse Fjeldrygge, brune Heder og dunkle Moser. Spover og Hjejler sidder paa Lyngtuerne og synger deres Klage, Bekkasiner flyver med tonende Vingeslag op fra de sorte Tørvegrave. Det hele vilde have virket beklemmende tungt, hvis ikke talrige Indsøer med deres skinnende Vandspejl havde lyst op mellem de mørke Aase. Disse Søer er Shetlands Smil. Med deres mange Indskæringer, Landtanger, Vadesteder og fritliggende Holme rummer de et landskabeligt Pikanteri, som kan virke fortryllende. Men Fortryllelsen er altid vemodig. Her er intet af den smeldende Glans og harpiksede Festlighed, man kender fra Norge, heller intet af den monumentale og dramatiske Kraft, som altid træder frem i det færøske eller islandske Landskab. Det er en keltisk Verden, man er kommet i, drømmende og troldsk.

Alle de Spor, som Menneskene har sat i denne Natur, leder Tanken hen paa det britiske og det keltiske. De sparsomme Godser og Gaarde med deres opdyrkede Enge og Bygmarker ligger omgivet af 152 Stendiger, der er bygget med en Soliditet, der i Norden er ukendt. Ogsaa Fortidsminderne er britiske. Enkelte Steder ser man Ruinerne af skotske Borge, andre Steder f. Eks. paa de isolerede Holme i Indsøerne, finder man Levninger af piktiske Taarne fra Tiden før Nordboernes Komme. Mærkeligst af alt er maaske de store koncentriske Ringe af liggende eller oprejste Stene, der kan iagttages rundt omkring i Ødemarken. Det er sandsynligvis ældgamle, førkeltiske Kultsteder. Lignende hellige Cirkler ses andre Steder paa de britiske Øer. Det berømteste Eksempel er Stonehenge paa Salisburysletten i England. Men i Norden findes ingen Fortidsminder af denne Slags.

Hvis Shetlænderne af en eller anden Grund havde været mindre stolte af deres Herkomst vilde det have været en let Sag for dem at tilsløre deres nordiske Oprindelse over for alle ikke alt for nysgerrige Rejsende. Der er i dette Land intet, som paa en iøjnefaldende Maade vidner om en skandinavisk Fortid. Intet uden Befolkningens egen trofaste Erindring derom. Og dette er det rørende. I alle Bøger, som Shetlændere har skrevet om deres eget Land, i alle Rejseprospekter og guides er det Alfa og Omega: Vi er ikke Skotter, vi er Nordboernes Efterkommere.

Shetlændernes Følelser over for Norden er paa mange Maader blevet gengældt. Nordmændene og særlig norske Historikere, kan selvfølgelig ikke glemme, hvilken Betydning netop dette Land har haft for den store norske Udvandring i Vikingetiden. Shetland var Nøglepositionen, den første vigtige Etape, hvorfra Folkestrømmen gik videre, enten mod Syd og Sydvest til Orkneyøerne, Skotland og Irland eller mod Nordvest til Færøerne og Island. Disse letfor-staaelige norske Stemninger er naturligvis blottet for politiske Bihensigter. Alligevel rummer de i sig Drømmen om en gammel Imperialisme. I Forhold til Shetland er Norge

et meget stort Land, og naar et norrønt Rejseselskab stiger i Land i Lerwick, indeholder Situationen foruden mange virkelig smukke Momenter ogsaa dette ene, lidt kedelige, at det i en vis Forstand er det gamle Herskab, 153 som efter mange Aars Forløb kommer paa Besøg. Man kan selvfølgelig ogsaa sige, at det er Moderlandet, der gæster Datterlandet, men alle Døtrelande véd, at det at være Datterland ikke helt er det samme som at være Datter.

Ganske anderledes er det med Shetland og Færøerne. Her mødes to Søskende, lige smaa, lige fattige og lige oversete. Det er vist ikke for meget sagt, at alle Færinger nærer en ganske særlig Godhed, for ikke at sige Kærlighed til det Folk, der ikke blot er deres nærmeste Nabo, men ogsaa deres nærmeste Frænder. Igennem alle Fortidens Genvordigheder er Færingerne dog forblevet et nordisk Folk. Tanken om, hvor let det kunde være gaaet dem paa samme Maade som Shetlænderne, gør dem særlig følsomme over for den tragiske nationale Skæbne, som denne Befolkning har lidt.

Denne færøske Kærlighed har ogsaa manifesteret sig. Det er lidt af et Eventyr, at det shetlandske Sprog i sin yderste Dødskamp modtog et færøsk Haandtryk og en færøsk Hjælp, som til evig Tid vil sikre det mod den fuldstændige Forglemmelse. Det var den færøske Videnskabsmand Dr. Jakob Jakobsen, der udførte denne Bedrift. Hans tre Hovedværker, Doktordisputatsen Det norrøne Sprog på Shetland (Kbhvn. 1897), Shetlandsøernes Stednavne (Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed 1901) og Etymologisk Ordbog over det norrøne Sprog på Shetland (1908—21) er det nordiske Shetlands Testament til Efterverdenen.

Denne Bedrift har kostet noget for Færøerne. Jakob Jakobsen var en stor Sprogforsker, en af de mest fremragende Færinger, som nogen Sinde har levet. Hans Fødeland havde i høj Grad Brug for ham, man ventede et stort Arbejde af ham til Fordel for det færøske Sprog. Men enten var han besat af Shetland, eller ogsaa saa han blot klarere og mere nordisk paa Tingene end alle andre. Det færøske Sprog kunde vente, det kunde det shetlandske ikke. Derfor blev det Shetland, han viede sit Livs Værk.

Det tilkommer ikke mig, som ikke er Sprogmand, at vurdere hans videnskabelige Indsats. Alle nordiske Filologer vil kunne vidne om hans Betydning. Jeg vil blot over for en større Offentlighed pege 154 paa denne Mand, der af et nordisk Sprog, som ansaas for uddødt, formaaede at finde over 10,000 Ord, og som paaviste, at den alt overvejende Del af Shetlands Stednavne, anslaaet til i alt ca. 50,000, var gode nordiske Ord, som, naar de befriedes for deres lavskotske eller engelske Dragt, blev En lige saa inderlig fortrolige som Stednavnene i Vestnorge, paa Færøerne og i Island.

Jakob Jakobsen var af Ydre en slank, rødblond Mand med et fint Kranium og en lidt ludende Holdning, en beskeden Lærd, indadvendt og lidt fjern i Blikket. Men i hans Væsen og hans Gang var der altid noget ivrigt og ihærdigt. De, der kendte ham, forstod, at der under den rolige Overflade, boede en flammende Ild. Paa sit Felt var han en rasende Viking, en Erobrer, der ikke lod sig standse af nogen Forhindring.

Hans Genialitet bestod maaske først og fremmest i hans Evne til at lytte. Denne ensomme Færing, der vandrede rundt mellem de shetlandske Almuehjem, og som overalt fik den hjerteligste Modtagelse, kunde faa Stenene til at tale Nordisk. I det svageste Ekko forstod han at finde en tonende Virkelighed. Hans „Stednavne" og „Ordbog" rummer ikke blot et nordisk Sprog, men en nordisk Verden med hele dens taalmodige Bondearbejde, dens nære Forhold til Jord, Hav og Vejrlig, Husdyr og Redskaber.

Men en Tragedie er det, som afspejler sig i Jakob Jakobsens store Værk. Overalt, hvor han søgte, fandt han kun isolerede Ord blandet i den lavskotske Dagligtale. Sammenhængende Stykker, talt Shetlandsk, stødte han kun paa i Form af Remser eller mere eller mindre uforstaaelige Vrøvlevers og Børnerim. Saaledes foregaar et Sprogs Undergang. Det opløses i sine Bestanddele og gaar i Barndom ganske som den menneskelige Aand.

Over 40 Aar er forløbet, siden Dr. Jakobsen første Gang besøgte Shetland. I Dag er vel ogsaa Børnene holdt op med at tralle paa Nordisk. Men mange Færinger har erfaret, at Mindet om Dr. Jakobsen endnu lever i de smaa Hjem ude paa de dunkle Heder, hvor han færdedes.
155

Jakob Jakobsens Værk var en helt igennem nordisk Gerning. Det faldt som en Selvfølge, at han skrev sine shetlandske Afhandlinger paa Dansk. Han understøttedes ogsaa af den danske Stat, havde sin Bolig i København og tilhørte i enhver Henseende dansk Videnskab. Den store Interesse, som hans Arbejde mødte i Skotland og England, kastede derfor ogsaa Glans over Danmark. Fra Aberdeen modtog han i Foraaret 1914 en Kaldelse til at holde regelmæssige Forelæsninger ved Universitetet der, men Verdenskrigen hindrede Virkeliggørelsen af denne Plan, og da Vaabenstilstanden blev sluttet, var Dr. Jakobsen død — 13. August 1918 — kun 54 Aar gammel.

Han kunde endnu have udrettet store Ting. Hans Lærdom var overordentlig omfattende. Under den store dansk-norske Tvist i 1911 om Vikingetogene til Normandiet sagde Dr. Jakobsen et meget vægtigt Ord — som i øvrigt faldt ud til Gunst for de danske Synspunkter. Det færøske Sprog kendte han som ingen anden. Det havde været hans Hensigt at skrive en færøsk Ordbog. Det naaede han ikke. Han naaede heller ikke at tage

det nordiske Sprog paa Orkneyøerne op til grundig Behandling. Mest tragisk var det maaske, at han end ikke saa Afslutningen paa sit store shetlandske Værk. Den etymologiske Ordbog var ikke helt færdig, og dens meget betydningsfulde Indledning var endnu uskrevet, da han døde. Han fik heller ikke, som det var hans Hensigt, udgivet sine Hovedværker i engelsk Oversættelse.

Først Aaret 1936 har bragt den Afslutning paa hans shetlandske Gerning, som han selv ønskede. Den direkte Anledning til denne Artikels Fremkomst er en Bog, som i Efteraaret udkom i London, nemlig Jakob Jakobsen: The Place-Names of Shetland (i København hos Prior). Det er den engelske Oversættelse af „Stednavnene", der hermed foreligger som selvstændig Bog. Men dette er kun Slutstenen i en Række af Publikationer. Forud er det store Arbejde gaaet med Fuldførelsen af den etymologiske Ordbog, først paa Dansk og saa paa Engelsk. Den danske Udgave afsluttedes 1921 og var da forsynet med en udførlig Indledning, som med stort 156 Besvær var blevet udarbejdet paa Grundlag af Dr. Jakobsens omfattende efterladte Optegnelser. Den engelske Udgave fulgte i 2 Bind 1928—32, forsynet med en yderligere udvidet Indledning.

Jakob Jakobsens store Værk er hermed blevet tilgængeligt for alle Verdens Sprogforskere. Æren for, at dette er sket, tilkommer hans Søster, Fru Anna Horsbøl, der personlig har oversat, kompletteret, udgivet og bekostet de engelske Udgaver af Broderens Bøger. Hvilken Betydning man fra angelsaksisk Side har tillagt dette hendes Arbejde, fremgaar af den Omstændighed, at tre fremragende engelske Lærde, Professor Sir William A. Graigie, Oxford, Professor George Watson, Chikago, og den orknøske Forsker, Dr. Hugh Marwick, alle har læst Korrektur og bistaaet med Udgivelsen. Fra dansk Side har man al Grund til Glæde over den store Sejr, som hermed er vundet for et Stykke dansk Videnskab. Herefter vil ingen Forsker i hele Verden kunne skildre Shetlands nordiske Fortid uden samtidig at nævne Jakob Jakobsens Navn.

157

DET SJETTE SPROG I NORDEN

Er Færøsk et Sprog?

Mellem Færinger har dette Spørgsmaal aldrig eksisteret. For dem er det en Selvfølge, at deres Tale er et eget Sprog, og at de selv er et eget Folk, og jeg gad se den Færing, der vil paastaa noget andet. Men i Danmark er det sket, at man har villet drage i Tvivl, om Færøsk var et Sprog. Der var blandt andre engang en meget anset Seminarieforstander, der gjorde det, men jeg tror nok, at han skiftede Mening. Senere blev han Undervisningsminister, og det var i hans Tid, at den færøsk-danske Ordbog udkom med Støtte fra den danske Stat og det færøske Lagting.

Men lad os se lidt nærmere paa Sagen. Hvis Færøsk ikke er et eget Sprog, maa det være en Dialekt, d. v. s. en Variant inden for et andet Sprog. Tanken vilde maaske vække Bifald i Norge eller i Island, de to Lande, hvis Sprog Færøsk staar nærmest. Men Færingerne selv vilde protestere, og jeg tror, at Danskerne vilde gøre det samme.

Saa kunde man naturligvis til allersidst spørge, om Færøsk ikke var en *dansk* Dialekt, som Jysk eller Bornholmsk. Men enhver, der blot kender en Smule til Færøsk, ved, at en saadan Rubricering vilde være Vold mod Kendsgerningerne. Færøsk er i udpræget Grad vestnordisk, medens Dansk er østnordisk. Skellet er saa dybt, som det i det hele taget kan være mellem to nordiske Sprog, og selv om dette ikke betyder saa meget, betyder det dog noget.

Men hvorfor skulde man i Danmark beklage, at der inden for den danske Stat foruden Dansk ogsaa eksisterer et andet nordisk Sprog, *Færøsk*? Jeg kan ikke se det tragiske i det, jeg synes tværtimod, 158 at det er en — omend beskeden — Pryd for dette gamle, i sin Tid saa herligt brogede Sørige. De gamle Danskere var slet ikke kede af det. *Rasmus Kristian Rask* og *Grundtvig* var bevægede og henrykte over Islandsk og Færøsk. Det kgl. Oldskriftsselskab gjorde i sin Tid en Indsats for at faa Færingerne til at interessere sig for og dyrke deres eget Sprog. Gamle Grundtvigs Søn, *Svend Grundtvig*, samlede alle de gamle færøske Folkeviser, 60,000 Vers i alt (sig saa at Færøsk ikke har nogen Litteratur!). Disse Mænd og mange andre med dem, havde Forstaaelsen af, at Færøsk var et lille nordisk Sprog inden for den danske Stat, som følgelig ogsaa havde sin Borgerret i Staten. I vore Dage har Professor *Brøndum-Nielsen* arbejdet ud fra denne samme Opfattelse. Det skyldes i meget væsentlig Grad ham, at den færøsk-danske Ordbog endelig udkom i 1928, og at Universitetets færøske Lektorat blev oprettet i Fjor.

Der tales saa meget om Danmarks Forpligtelser mod det lille grønlandske Folk, hvis Egenart man ikke vil

udsætte for noget Stød. Men Færingernes Egenart betragtes knap saa velvilligt. Unægtelig er Sagen ogsaa i Tidens Løb gaaet hen og blevet besværlig. Den burde ikke være det. Over for det færøske Sprog er i første Række Færingerne selv forpligtet, men derefter ogsaa den Stat, som er den eneste Stat, inden for hvis Omraade dette nordiske Sprog lever. Naar Færingerne er Borgere i Riget, følger deraf ogsaa — som en simpel Konsekvens af danske Principper — at færøsk Sprog opnaar et passende Borgerskab. Man er ikke hjemme, hvor Ens Moders-maal ikke er det.

Hermed vil jeg selvfølgelig ikke paastaa, at danske Pengesedler ogsaa bør have færøsk Tekst, eller at Danske i Danmark i mindste Maade skal besværes med Færøsk. En Ligestilling i den Forstand kan der ikke være Tale om — Færingerne udgør mindre end 1 pCt. af Rigets samlede Indbyggertal. Men paa Færøerne, hvor praktisk talt hele Befolkningen er færøsk, og *kun taler Færøsk* indbyrdes, bør det færøske Sprog ikke indtage en officielt mindreværdig Stilling, og navnlig maa der, i *Rigets velforstaaede Interesse* sørges for, at 159 Statsmagten ikke kommer til at staa som en Modstander af Befolkningens Modersmaal. Det er simpelt hen det værste, der kan ske.

Saa vidt Princippet. Jeg er sikker paa, at alle slutter sig til det. Noget helt andet er dets Udførelse i Praksis. Her kan man ikke se bort fra, at Sagen støder paa mange, alvorlige Vanskeligheder.

Centraladministrationens Embedsmænd er danske, og de kan jo ikke saa godt lære Færøsk. De lokale Embedsmænd paa Færøerne har hidtil gennemgaaende været danske og lærer først i Løbet af nogen Tid at forstaa Færøsk og langt senere igen at tale det. De danskfødte Præster, der endnu er i Flertal deroppe, naar kun undtagelsesvis saa langt, at de kan holde en Prædiken paa Færøsk. Det følger heraf, at den fulde Anvendelse af Færøsk som Administrations-, Rets- og Kirkesprog kun langsomt lader sig gennemføre og paa visse Punkter er uigennemførlig. Selvfølgelig har der været meget Kævl om disse Ting, og en hel Del Træghed er lagt for Dagen af enkelte Embedsmænd. *Kirken* har været langt mere forstaaende, og det tjener den til stor Ære, at Det nye Testament i Aar er blevet udgivet af Bibelselskabet i færøsk Oversættelse af Færøernes Provst *J. Dahl*.

Men saa betydningsfuldt, som alt dette kan være, ligger Sprogsagens Brændpunkt dog paa et andet Felt — nemlig i *Skolen*. Og her er de praktiske Vanskeligheder ikke saa store. Folkeskolens Lærere er alle Færinger, uddannede paa Færøernes eget Seminarium. Der er intet, der hindrer, at Færøsk i Skolen finder saa udstrakt en Anvendelse, som det er rimeligt og retfærdigt. Men hvad er rimeligt? Det er herom, at Striden har staaet i 25 Aar, den Strid, der nu igen er ved at blive aktuel.

At alle færøske Børn bør lære Dansk er en given Sag. Dette Punkt er der ingen Uenighed om, og i alle fæøske Skoler gives der et forsvarligt Antal Dansktimer. Det er efterhaanden ogsaa blevet gennemført, at Børnene lærer at læse og skrive deres eget Sprog. Med Hensyn til Undervisning *i* Dansk og *i* Færøsk er der saaledes gjort Ret og Skel til begge Sider. Stridsspørgsmaalet er, om selve 160 Undervisningen i de forskellige Skolefag bør ske *paa* Færøsk eller *paa* Dansk.

Set fra et pædagogisk Synspunkt, skulde der ikke synes at være Tvivl om, hvad der er det rigtigste. Lærere og Børn maa selvfølgelig tale det Sprog med hinanden, som det falder dem *naturligst* at benytte. *Og det er Færøsk*. Rene Færinger taler altid Færøsk indbyrdes — selv i danske Omgivelser falder det dem besværligt at henvende sig til hinanden paa Dansk. Det føles unaturligt og skabagtigt, ja næsten lige saa skabagtigt, som naar man paa Bagperronen af en Sporvogn hører to Københavnere tale Fransk med hinanden, fordi de tilfældigvis er paa Vej til et Møde i *Alliance Française*. Man maa gøre sig klart, at Færingerne ikke betragter Rigssproget paa samme Maade som f. Eks. Vestjyder eller Bornholmere. De føler det ikke som deres eget Sprog, hvor godt de saa end kender det, og hvor meget de saa end lærer det og bruger det skriftligt.

Til Trods for, at det forholder sig saaledes, paabydes det alligevel i Kgl. Anordning af 16. Januar 1912 § 7, at Dansk i Almindelighed skal være Undervisningssprog i den færøske Folkeskole, dog med den Indskrænkning, at Læreren i de yngre Klasser har Lov til at benytte sig af Færøsk for derved at fremme Forstaaelsen.

Uden videre kan man ikke laste den danske Administration for denne Bestemmelse. Den blev truffet i nøje Forstaaelse med det færøske Sambandsparti, der i 1912 havde Flertallet iblandt den færøske Befolkning. At Selvstyrepartiet i de følgende Aar protesterede, kunde Regeringen ikke tage til Følge, for selv om Selvstyremændene lejlighedsvis havde Flertal i Lagtinget, havde de det ikke blandt Vælgerne.

Striden om Undervisningssproget var saaledes i Begyndelsen en indre færøsk Strid, og Ansvaret for Opretholdelsen af den upædagogiske og i manges Øjne odiøse § 7 paahvilede i første Række Sambandspartiet, der stivsindet og fanatisk modsatte sig enhver Ændring. Men i 1928 mistede Sambandspartiet for første Gang sin politiske Overvægt. Med et Vælgerflertal bag sig kunde nu Selvstyrepartiet i Forening med det nydannede Socialdemokrati indstille til 161 Regeringen, at § 7 blev ændret, og mange Færinger haabede nu, at der endelig vilde *ske* noget i den gamle bitre Strid om Undervisningssproget.

Det blev desværre en Skuffelse. Undervisningsministeriet fastholdt § 7. Hidtil havde man kunnet slaa sig til Taals med, at Administrationens Holdning havde været dikteret af Hensyn til Flertallets Ønsker. Nu maatte det for færøske Øjne tage sig ud, som om Administrationen havde taget Parti imod det færøske Sprog. Hvad der hidtil havde været en Strid mellem Færinger indbyrdes var nu paa Vej til at blive en Modsætning mellem Færinger og det danske Styre.

Naar Sprogstriden i denne første Omgang ikke tilspidsedes, skyldes det vel først og fremmest den relativt gode Forstaaelse, der i de følgende Aar paa andre Omraader opnaaedes med Regeringen. Desuden var det selvstyre-socialdemokratiske Flertal ikke mere stabilt, end at Sambandsmændene ved Lagtingsvalget i 1932 genvandt deres gamle Overvægt. Men saa kom i Fjor deres store Nederlag. Sambandspartiet sank ned til kun at omfatte ? af det samlede Stemmetal og fik færre Stemmer end Selvstyrepartiet. I det nuværende Lagting er der 8 Sambandsmænd, 8 Selvstyremænd, 6 Socialdemokrater og 2 Tilhængere af det saakaldte Erhvervsparti (Vinnuflokkurin), og i Lagtingssamlingen i Fjor vedtog Tinget paa ny, denne Gang med 15 Stemmer mod 0 (1 Socialdemokrat var fraværende) at indstille til Regeringen, at § 7 blev ændret.

Da Lagtinget i Oktober paa ny traadte sammen, forelaa Regeringens Svar. Det var ogsaa denne Gang et Afslag. Undervisningsministeriet, hedder det, vil ikke gaa ind paa nogen Ændring af § 7, som ikke Selvstyremænd og *Sambandsmænd* er enige om. Socialdemokrati og Erhvervsparti nævnes ikke, og det berettes, at Socialdemokraterne som Følge heraf udeblev fra Sagens Behandling i Tinget.

Det er let forstaaeligt, at Ministeriet helst vil have Spørgsmaalet løst paa en saadan Maade, at alle Færinger vil kunne enes derom. Men 25 Aars bitter Strid synes tilfulde at godtgøre, at Muligheden 162 herfor ikke er til Stede, og naar Regeringen under disse Forhold gør Sagens Løsning afhængig af Mindretallets Tilslutning, har den paa en betænkelig Maade begunstiget dette Mindretal. Den Opfattelse vil brede sig, at én Sambandsstemme gælder mere hos Administrationen end to andre færøske Stemmer, og den færøske Befolkning vil herved faa et beklageligt Indtryk af dansk Folkestyres Karakter.

Hvor urimelig den haardnakkede Fastholden ved den upædagogiske og udemokratiske § 7 er, vil fremgaa af en lille Kendsgerning, der sikkert er den danske Offentlighed ubekendt, men som ikke er nogen Hemmelighed paa Færøerne: *§ 7 bliver slet ikke overholdt*. Undervisningssproget i den færøske Folkeskole er gennemgaaende overalt — Færøsk. Ikke fordi Lærerne vil sabotere Loven, ejheller fordi de ikke kan tale Dansk. Men de kvier sig ved det. Deres sunde Sans, deres Rimelighedsfølelse forbyder dem det. Det er lige saa vanvittigt, som hvis københavnske Lærere skulde tale Svensk med deres Elever. Det viser sig, at der er Grænser for, hvor megen Unatur der kan gennemføres ved Hjælp af en Kgl. Anordning.

Sambandspartiets 25aarige Standhaftighed kommer herved til at staa i et besynderligt Lys. Medens de øvrige færøske Partier stræber efter at faa et rimeligt, faktisk eksisterende Forhold legaliseret, kæmper Sambandspartiets Mænd kun for en Paragraf, en Fiktion, et Skin af Danskhed, som ikke eksisterer i Virkeligheden. Forholdet er karakteristisk for Sambandspartiets Politik i det hele taget. Dets ledende Mænd har altid slaaet om sig med store Fraser om deres Dansksindethed og har derved opnaaet at blive det i Danmark foretrukne Parti. Men for Udbredelsen af dansk Kultur, ja blot for Forstaaelsen af dansk Væsen paa Færøerne har de absolut intet udrettet ud over deres direkte skadelige Don Quijote-Fægtning for Paragraf 7.

Et Skridt i Retning af mere Rimelighed gjorde Sambandspartiet dog i 1935, det sidste Aar Partiet havde Flertal i Lagtinget. Det indstillede da, at *baade* Dansk og Færøsk skulde have lovlig Ret som Undervisningssprog i Folkeskolen. Herved anerkendtes Færøsk uden at Fiktionen om Dansk blev opgivet. Men dette Forslag, der jo trods 163 alt *paabyder* Undervisning paa Dansk, kunde de andre Partier ikke tiltræde. I den Indstilling, som det nuværende Lagtingsflertal har indgivet, foreslaas det *ikke*, at Færøsk skal avtoriseres som Undervisningssprog, men blot, at alle Bestemmelser om Undervisningssproget udgaar. Lærerne vil da være frit stillet og kan i hver enkelt Situation tale det Sprog, som falder naturligst — saaledes f. Eks. i Dansktimerne Dansk.

Da det nuværende Lagting gik i Gang med sit Arbejde, raadede der paa Færøerne de lyseste Forhaabninger om, at man nu endelig vilde kunne faa et godt Samarbejde i Gang med Regering og Administration. Inden for Selvstyrepartiet var yngre, absolut forsonligt indstillede Mænd kommet i Forgrunden, samtidig med at *Socialdemokratiet* havde vokset sig stærkt. Tilsammen dannede de to Grupper et solidt Flertal, og de kunde paa en Række Punkter mødes i Forstaaelse. Nu viser det sig, at Administrationen — ikke blot i Sprogsagen, men ogsaa i mange andre Spørgsmaal — foretrækker at henholde sig til Mindretallet, et Mindretal, der kun udgør ? af Lagtinget. At dette volder Skuffelse og skaber en uheldig Modsætning mellem Dansk og Færøsk, er desværre kun alt for selvfølgeligt.

Paa Baggrund heraf maa den Henvendelse ses, som *Den færøske Studenterforening* har rettet til Undervisningsministeren og den danske Offentlighed. Tonen er skarp, men Studenterne skriver dog intet, som sagligt kan tilbagevises. I Danmark har jeg endnu ikke set Sagen kommenteret, men Sambandsbladet *Dimmalætting* har betegnet Studenterne som „et Antal højrøstede Færinger, som af blindt Had til Danmark og alt Dansk søger at snigløbe alt, hvad der er fælles for Danmark og Færingerne". (Gengivet i Berl. Tid. 11.

Nov.).

Det er min ganske bestemte Opfattelse, at Studenterne ved deres meget aabenhjertige Henvendelse har gjort Danmark en langt større Tjeneste og har handlet langt mere i Overensstemmelse med dansk Aand, end Dimmalætting med sin fanatiske og usande Artikel, der ikke kan faa nogen som helst anden Virkning end at forgifte 164 Forholdet mellem Dansk og Færøsk. Det er ikke og vil aldrig kunne blive en danskfjendtlig Handling at gøre den danske Offentlighed opmærksom paa en Sag, som angaar dette Riges mest elementære nationale Principper.

Ikke blot som Færing, men ogsaa — og ikke mindst — som Dansker tillader jeg mig disse Ord. Jeg er stolt af at være af delvis dansk Slægt, og jeg vedgaar gerne min store Gæld til dansk Kultur, dansk Fornuft og dansk Menneskelighed. Netop fordi jeg saa inderligt er knyttet til Danmark ligger det mig paa Hjerte, at dette frie Land, Grundtvigs Land, Folkelighedens Land frem for alle andre, i sit Forhold til det lille færøske Folk handler i Overensstemmelse med sine Idealer og bedste Traditioner. Undervisningsministeren selv har vist sig som en Mand med udpræget Sans for det folkelige og ved sikkert bedre end jeg, hvad der i Danmark er sagt om *det levende* Ord. Men for færøske Skolebørn er det først og fremmest *Færøsk*, der er det levende Ord, og det vil aldrig kunde blive en udansk Gerning at lade en Sprogparagraf falde, som ikke efterleves, og som ? af alle Færinger ønsker at blive af med.

Man kan maaske indvende, at det sidste Lagtingsvalg ikke foregik med særligt Henblik paa Sprogstriden. Det gjorde det selvfølgelig ikke. Men ingen Vælger kunde dog være i Tvivl om de forskellige Partiers Stilling i denne Sag. Og mener man ikke, at Valget er Vidnesbyrd nok om Folkets Vilje, da er der en anden Vej at gaa, nemlig *Folkeafstemningen*. Det eneste, man ikke maa gøre, er at afvise Sagen. I 25 Aar har denne Strid været til ubodelig Skade. Det er i det danske Riges Interesse, at den bliver afsluttet i dansk Aand.